

ԳԵՎՈՐԳ ԲԱՂԱՍԱՐՅԱՆ

ԴԱՏԱԿԱՆ ԶՆՆՈՒԹՅԱՆ ԱՐԱԳԱՅՎԱԾ ԿԱՐԳԻ ՀԻՄՔԵՐԻ
ԵՎ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԻ ՍԱՀՄԱՆԱԶԱՏՈՒՄԸ 2

ԱՐԹՈՒՐ ՂԱՄԲԱՐՅԱՆ

ԱՌԳՐԱՎՄԱՆ ԵՎ ԽՈՒՋԱՐԿՈՒԹՅԱՆ ԿԱՏԱՐՄԱՆ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ
ԱՊՕՐԻՆԻ ԶԵՆՔԸ ԿԱՄ ԹՄՐԱՄԻՋՈՑԸ ՀԱՆՁՆԵԼՈՒ ՀԻՄՔՈՎ
ԱՆՁԻՆ ԶՐԵԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆԻՑ ԱԶԱՏԵԼԸ 10

ՀՈՒՆԱՆ ՏԵՐ-ՎԱՐՂԱՆՅԱՆ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ՀԱՇՎԻՆ
ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՈՐՊԵՍ ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՏՉԵԼԻՈՒԹՅԱՆ
ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ՏԱՐՐ 14

РАЙНЕР ФРАЙ

СУДЕБНОПРАВОВЫЕ РЕФОРМЫ
НА ЮЖНОМ КAVKA3E 24

ՆՈՐԱ ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ

ՆԿԱՏԱՈՒՄՆԵՐ ՀՀ ԶԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ
225-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾՈՒՄ ԱՌԿԱ ԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ 30

СУМБАТ СУМБАТЯН

К ВОПРОСУ О ВОЗРАСТНОЙ СПЕЦИФИКЕ
ЮВЕНАЛЬНОГО ПРАВА
И ЮВЕНАЛЬНОЙ КРИМИНОЛОГИИ 36

ՎԱՐՂԱՆ ԲԵԺԱՆՅԱՆ

ԷԿՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐԺԵՔ
ԵՎ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԶԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԳՈՎ 41

ԱՐՄԵՆ ԵՏՕՅԱՆ

СОВРЕМЕННЫЕ ПРАВОВЫЕ СИСТЕМЫ:
СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ 47

ԱԼԵՏՏԱ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

ՆԱՏՕ. ՏԱՐԱԾԱՇՐՋԱՆԱՅԻՆ,
ԹԵ՞ ՈՒՆԻՎԵՐՍԱԼ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆ 57

ՀՀ ՎՃՈՒԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ 64

РЕЗЮМЕ 80

Գևորգ ԲԱՂԴԱՍԱՐՅԱՆ

ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի
աշխատակազմի իրավական
փորձաքննությունների ծառայության
կրտսեր մասնագետ

ԴԱՏԱԿԱՆ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԱՐԱԳԱՅՎԱԾ ԿԱՐԳԻ ՀԻՄՔԵՐԻ ԵՎ ԴԱՅՄԱՆՆԵՐԻ ՍԱՀՄԱՆԱԶԱՏՈՒՄԸ

Դատական քննության արագացված կարգը՝ որպես դատական քննության փուլում դատավարական գործողությունների իրականացման առանձնահատուկ կարգ, կիրառվում է միայն օրենքով նախատեսված հիմքերի և պայմանների առկայության դեպքում:

Իրավաբանական գրականության մեջ միասնական տեսակետ չկա դատական քննության արագացված կարգի կիրառման հիմքերի և պայմանների վերաբերյալ: Սույն թեմային վերաբերող աշխատությունների ուսումնասիրությամբ դժվար է գտնել Դատական քննության արագացված կարգի «հիմք» և «պայման» հասկացությունների՝ միասնական ընդունելություն գտած բնորոշումներ: Գրականության մեջ յուրաքանչյուր հեղինակ առաջարկում է արագացված կարգի կիրառման հիմքերի և պայմանների սահմանազատման, այսինքն՝ օրենքով նախատեսված այս կամ այն պահանջը հիմքերի կամ պայմանների շարքը դասելու իր տարբերակը՝ առանց մանրամասնելու այն չափանիշը, որով առաջնորդվում է այդպիսի սահմանազատումների ժանանակ:

Այսպես, Գ.Ե. Լյուբիշկինը, չնայած իր աշխատանքում օգտագոր-

ծում է «դատական քննության արագացված կարգի՝ կիրառման հիմքեր» հասկացությունը, սակայն դրանում չի մատնանշում որևէ հիմք: Նա արագացված կարգի կիրառման համար անհրաժեշտ բոլոր պահանջները՝ մեղադրյալին մեղսագրվող հանցանքի համար քրեական օրենքով նախատեսված պատժի՝ 10 տարի ժամկետով ազատազրկումը չգերազանցելը, արագացված կարգ կիրառելու վերաբերյալ մեղադրյալի կողմից միջնորդություն ներկայացնելը, մեղադրյալի կողմից իր միջնորդության բնույթն ու հետևանքները գիտակցելը, միջնորդությունը կամավոր ներկայացնելը, պաշտպանի հետ խորհրդակցելը, միջնորդությունը պաշտպանի ներկայությամբ ներկայացնելը, միջնորդության հետ մեղադրյալի և տուժողի համաձայնությունը համարում է արագացված կարգի կիրառման պայման²: Այսինքն՝ Լյուբիշկինն, ըստ էության, հիմք և պայման հասկացությունների միջև որևէ տարբերակում չի դնում և չի սահմանազատում դրանք:

Ն.Վ. Ռեդկինն իր ատենախոսության սեղմագրում սահմանազատում է արագացված կարգի կիրառման հիմքերը և պայմանները՝ որպես հիմք

ՕԳՈՍՏՈՍ 2008 8 (109)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն
2

դիտելով առաջադրված մեղադրանքի հետ մեղադրյալի համաձայնությունը և մեղադրյալի կամ ամբաստանյալի կողմից արագացված կարգի կիրառման մասին միջնորդություն ներկայացնելը: Ըստ Ռեդկինի՝ օրենքով նախատեսված մյուս պահանջները՝ մեղադրյալին մեղսագրվող հանցանքի համար քրեական օրենքով նախատեսված պատժի՝ 10 տարի ժամկետով ազատազրկումը չգերազանցելը, մեղադրյալի կողմից իր միջնորդության բնույթն ու հետևանքները գիտակցելը, միջնորդությունը կամավոր և պաշտպանի ներկայությամբ ներկայացնելը, պաշտպանի հետ խորհրդակցելը, միջնորդության հետ մեղադրյալի և տուժողի համաձայնությունը արագացված կարգի կիրառման պայմաններ են³:

Կ.Ա. Ռիբալովը նշում է. «Դատական քննության արագացված կարգի կիրառման հիմքի տակ պետք է հասկանալ մեղադրյալի՝ դատավարական օրենքով նախատեսված հետհանցավոր դրական վարքագիծը, իսկ պայմանների տակ՝ մեղադրյալին մեղսագրվող հանցագործության տեսակը, մեղադրողի և տուժողի համաձայնությունը արագացված կարգի կիրառման վերաբերյալ մեղադրյալի միջնորդության հետ»⁴: Ռիբալովը որպես արագացված կարգի կիրառման հիմքեր քննարկում է առաջադրված մեղադրանքի հետ մեղադրյալի համաձայնությունը և դատական քննության արագացված կարգի կիրառման վերաբերյալ մեղադրյալի կամ ամբաստանյալի միջնորդության առկայությունը, իսկ որպես պայմաններ նա դիտարկում է հետևյալ պահանջները.

1. մեղադրյալին առաջադրվել է

այնպիսի հանցագործության կատարման մեղադրանք, որի համար քրեական օրենսգրքով նախատեսված պատժը չի գերազանցում 10 տարի ժամկետով ազատազրկումը.

2. մեղադրանքը, որի հետ համաձայնել է մեղադրյալը, հիմնավորված է և հաստատվում է գործով ձեռք բերված ապացույցներով.

3. մեղադրյալը գիտակցում է իր հարուցած միջնորդության բնույթն ու հետևանքները.

4. միջնորդությունը հարուցվել է պաշտպանի հետ խորհրդակցելուց հետո.

5. առանց դատաքննության դատավճիռ կայացնելու մասին մեղադրյալի միջնորդությունը ներկայացված է կամավոր.

6. միջնորդությունը ներկայացվել է պաշտպանի ներկայությամբ.

7. միջնորդությունը ներկայացվել է գործի նյութերին ծանոթանալուց հետո կամ անմիջապես նախնական լսումների ժամանակ.

8. պետական կամ մասնավոր մեղադրողը համաձայն է մեղադրյալի կողմից ներկայացված՝ արագացված կարգ կիրառելու վերաբերյալ միջնորդության հետ.

9. տուժողը (եթե գործով կա տուժող) համաձայն է առանց դատաքննության իրականացման դատավճիռ կայացնելու մասին մեղադրյալի համաձայնության հետ⁵:

Գրականության մեջ առկա մյուս մոտեցումն այն է, որ դատական քննության արագացված կարգի կիրառման միակ հիմքը մեղադրյալի կողմից առաջադրված մեղադրանքի հետ համաձայնելն է, իսկ մյուսները պայմաններ են⁶:

Քրեական դատավարություն

Մինչ այժմ ներկայացված մոտեցումներից էապես տարբերվում է Ի.Ալեքսանդրովայի, Ի. Կրուզովի, Ա.Կուչինի և Ա. Սմոլինի տեսակետը քննարկվող հիմնախնդրի վերաբերյալ: Արագացված կարգի կիրառման հիմքերի և պայմանների բնորոշման և դրանց հարաբերակցության վերաբերյալ նշված հեղինակների մոտեցման առանձնահատկությունը պայմանավորված է առաջին հերթին այն հանգամանքով, որ վերջիններիս կողմից նույնացվում են «դատական քննության արագացված կարգի» և «մեղքի ընդունման գործարքի» ինստիտուտները: Հետևաբար, նրանք նույնացնում են արագացված կարգի կիրառման հիմքերը և «գործարքի» հիմքերը:

Այս հեղինակները վիճարկում են Ռեբալովի այն մոտեցումը, որ արագացված կարգի կիրառման հիմքը մեղադրյալի հետհանցավոր դրական գործողություններն են: Նրանք նշում են. «Չի կարելի այդ եղանակով հեռանալ հետևյալ սկզբունքային հարցից. ի՞նչն է ընդհանրապես հնարավոր դարձնում մեղադրյալի նկատմամբ մեղադրական դատավճռի կայացումը: Արդյո՞ք «մեղադրյալի հետհանցավոր դրական վարքագիծը»: «Մեղադրյալի հետհանցավոր դրական վարքագիծը» կարող է հանդես գալ միայն որպես գործարքի պայման: Իսկ հետհանցավոր դրական վարքագիծը պետք հիմնվի ինչ-որ բանի վրա: Այն հանդես է գալիս որպես առաջադրված մեղադրանքի պատասխան: Այդ պատճառով, որպես գործարքի սկզբնապատճառ և իրավական հիմք հանդես է գալիս անձին որևէ կոնկրետ հանցագործության կամ հանցագործությունների

կատարման մեջ հիմնավոր մեղադրելը⁷»:

Այսպիսով՝ նշված հեղինակները գործարքի հիմք համարում են «մեղադրանքը, այսինքն՝ կոնկրետ անձի կողմից կոնկրետ արարքը կատարած լինելու մասին հիմնավոր համոզմունքը, որն առաջադրվել է օրենքով սահմանված կարգով, և որը համաձայնել է ընդունել մեղադրյալը»⁸:

Սակայն նրանք մեղադրանքը համարում են արագացված կարգի, կամ իրենց բառերով՝ «գործարքի դատավարական հիմք», որը նյութական հանցագործության դատավարական արտահայտությունն է, և որից նրանք առանձնացնում են գործարքի կիրառման «փաստական հիմքերը»: Ըստ նրանց՝ «փաստական հիմքի տակ պետք է հասկանալ այն ապացույցները, որոնցով հիմնավորվել է մեղադրանքի առաջադրումը և, որոնք դատարանի առջև հաստատում են գործարքի վավերականությունը»⁹:

Փաստորեն այս մոտեցման մեջ տարբերակվում են արագացված կարգի կիրառման իրավական և փաստական հիմքերը: Հենց դրանով էլ հեղինակները բացատրում են «դատական քննության արագացված կամ հատուկ կարգի կիրառման **հիմքեր**» (ընդգծումը մերն է - Գ.Բ.) ձևակերպման առկայությունը: Այսինքն, օրենսդիրի կողմից հիմք բառի հոգնակի թվի օգտագործումը, ըստ քննարկվող մոտեցման, նշանակում է ոչ թե մեկից ավելի իրավական հիմքերի առկայություն, այլ, բացի իրավականը, նաև փաստական հիմքերի առկայություն:

Ներկայացվող մոտեցման հեղի-

նակները, հիմքերից բացի, օգտագործում են պայման տերմինը: Նրանք նշում են, որ «պայմանները համապատասխան դատավարական գործողությունների իրականացման ձևի պահանջներ են»¹⁰: Ըստ նրանց՝ այդ պահանջները կողմերի գործողություններն են:

Առանձնացվում են առաջին և երկրորդ հերթի պայմաններ:

Առաջին հերթի պայմաններն, ըստ նրանց, ուղղված են «դատավարական հիմքի ստեղծմանը»¹¹: Մասնավորապես՝ որպես առաջին հերթի պայման նրանց կողմից դիտարկվում են առաջադրված մեղադրանքի հետ մեղադրյալի համաձայնելը, և մեղադրյալի կողմից միջնորդություն ներկայացնելը: Համաձայն այս մոտեցման՝ «երկրորդ հերթի պայմանները որոշում են տարբեր փուլերով գործի անցման առանձնահատկությունները, մեղադրական դատավճռի կայացման հնարավորությունը և, բացի այդ, որոշ կատեգորիայի գործերի համար քննարկվող ինստիտուտի կիրառման առանձնահատկությունները»: Ակնհայտ է, որ դրանց շարքում կարելի է առանձնացնել «միջնորդության ներկայացման և դրա ձևակերպման պայմանները» և «դատավճռի կայացման պայմանները»¹²: Որպես երկրորդ հերթի պայման այս հեղինակները դիտարկում են ներկայացված միջնորդության բնույթն ու հետևանքները ամբաստանյալի կողմից գիտակցելը, միջնորդությունը կամավոր և պաշտպանի հետ խորհրդակցելուց հետո ներկայացնելը և այլն:

Ըստ այս հեղինակների՝ լայն իմաստով «պայմանը» դատական

քննության արագացված կարգի կիրառման վերաբերյալ օրենքով ամրագրված պահանջներն են, ինչպես նաև փոխադարձ պարտավորություններ, որոնք ստանձնել են կողմերը¹³:

Մեր մոտեցումը դատական քննության արագացված կարգի կիրառման հիմքերի և պայմանների վերաբերյալ ներկայացված մոտեցումներից ոչ մեկի հետ լիովին չի համընկնում, սակայն, մինչև քննարկվող հիմնախնդրի վերաբերյալ մեր տեսակետը ներկայացնելը, հաշվի առնելով Ալեքսանդրովայի և մյուսների մոտեցման էական առանձնահատկությունները և ներկայացված մյուս մոտեցումներից հիմնավորապես տարբերվելը, անհրաժեշտ ենք համարում ներկայացնել մի քանի նկատառումներ դրա մասին:

Մեր կարծիքով Ի. Ալեքսանդրովայի, Ի. Կրուգլովի, Ա. Կուչինի և Ա.Սմոլինի մոտեցման հետ դժվար է համաձայնել:

Նախ՝ այն հիմնվում է մեղքի ընդունման գործարքի և դատական քննության արագացված կարգի նույնացման վրա, ինչը, բացի այդ մասին ուղղակի նշումից, ակնհայտ է դառնում նաև նրանց կողմից առաջարկվող պայմանների կազմից: Մասնավորապես՝ այնպիսի պայման, ինչպիսին կողմերի ստանձնած փոխադարձ պարտավորություններն են, բնութագրական է միայն մեղքի ընդունման գործարքին և չի տարածվում դատական քննության արագացված կարգի վրա:

Բացի այդ, քննարկվող մոտեցման մեջ նույնացվում են ընդհանրապես դատական քննության և դատական

Քրեական դատավարություն

ՕԳՈՍՏՈՍ 2008 8 (109)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

6

քննության արագացված կարգի կիրառման հիմքերը: Մեղադրանքը՝ որպես անձի կողմից հանցանքի կատարման մասին հիմնավորում, որը նախաքննության ավարտին արտահայտվում է մեղադրական եզրակացությունում, պայմանավորում է գործի անցումը դատական քննության փուլ: Այսինքն՝ մեղադրանքը նաև մեղադրանքի կողմի պահանջ է ուղղված մեղադրյալին, որին հակադարձվում են վերջինիս՝ իր պաշտպանությանն ուղղված միջոցները: Դատարանն էլ կոչված է լուծելու այդ քրեափրավական վեճը, վերջնականապես որոշելու մեղադրանքի հիմնավոր կամ անհիմն լինելը: Մեղադրանքը ոչ թե արագացված կարգի կիրառման, այլ դատական քննության փուլին անցնելու հիմքն է, որը որոշում է դատական քննության առարկան և սահմանները: Չկա մեղադրանք՝ չկա նաև դատական քննության անհրաժեշտությունը: Արագացված կարգի կիրառման մասին խոսք չլինելու դեպքում էլ մեղադրանքն անհրաժեշտ է գործը դատարանում քննելու համար: Իսկ արագացված կարգի կիրառման հիմք ասելով՝ պետք է հասկանալ այն հանգամանքը կամ հանգամանքները, որոնք ձևակերպված մեղադրանքի առկայության հիման վրա գործը դատարան ուղարկելուց հետո այլ պայմանների հետ մեկտեղ դատարանին թույլ են տալիս գործը քննել արագացված կարգով: Այսինքն՝ դրանք այն հանգամանքներն են, որոնք հիմք են դառնում դատարանի համար դատական քննության ընդհանուր կարգից բացառություն անելու և արագացված կարգ կիրառելու համար:

Պետք է նշել, որ արագացված

կարգի կիրառման հիմքերի և պայմանների սահմանազատման անհստակությունը պայմանավորված է նախ և առաջ այդ հարցի օրենսդրական թերկարգավորվածությամբ: Ո՛չ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը և ո՛չ էլ ՌԳ քրեական դատավարության օրենսգիրքը, որի վրա հիմնված են վերը ներկայացված մոտեցումները, արագացված կարգի կիրառման հիմքերը և պայմանները հստակ չեն սահմանազատում:

Այսպես՝ ՀՀ քր. դատ. օր-ի՝ «Արագացված կարգի կիրառման հիմքերը» վերտառությամբ 375.1-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Եթե մեղադրողը մեղադրական եզրակացություն չի առարկել արագացված կարգ կիրառելու դեմ, ապա ամբաստանյալը կամ մեղադրյալն իրեն առաջադրված մեղադրանքի հետ համաձայնվելու դեպքում իրավունք ունի միջնորդելու արագացված դատական քննության կարգ կիրառելու մասին այն հանցագործություններով, որոնց համար Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքով նախատեսված պատիժը չի գերազանցում 10 տարի ժամկետով ազատազրկումը»:

Նույն հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է. «Մույն հոդվածի առաջին մասով նախատեսված դեպքում դատարանը կիրառում է դատական քննության արագացված կարգ, եթե

- ամբաստանյալը գիտակցում է իր կողմից ներկայացված միջնորդության բնույթը և հետևանքները, և
- միջնորդությունը ներկայացված է կամավոր, և
- պաշտպանի հետ խորհրդակցելուց հետո, եթե ամբաստանյալն ունի

այդպիսին»:

Քր. դատ. օր-ի 375.1-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն. «Դատարանը, գտնելով, որ ամբաստանյալի կողմից միջնորդություն ներկայացնելիս չեն պահպանվել սույն հոդվածի առաջին կամ երկրորդ մասերով նախատեսված պայմանները, որոշում է ընդունում ընդհանուր կարգով դատաքննություն անցկացնելու մասին:

Դատարանը արագացված կարգ կիրառելու միջնորդությունը մերժում է նաև, եթե պարզում է, որ ամբաստանյալի արարքի իրավաբանական որակումը ճիշտ չէ...»:

Ինչպես տեսնում ենք, օրենսդիրը որևէ տարբերակում չի դնում արագացված կարգի կիրառման հիմքերի և պայմանների միջև՝ «Արագացված կարգի կիրառման հիմքերը» վերտառությամբ 375.1-րդ հոդվածում շարադրելով այն բոլոր պահանջները, որոնց իրականացումն անհրաժեշտ է քրեական գործն արագացված կարգով քննելու մասին դատարանի որոշման կայացման համար:

Մեր կարծիքով, արագացված կարգի կիրառման հիմքը քրեադատավարական օրենքով ամրագրված այն պահանջն է, որի իրականացումը դատարանին պարտավորեցնում է անդրադառնալ արագացված կարգի կիրառման հնարավորությանը: Օրենքով նախատեսված մյուս պահանջները, որոնց առկայությունը կամ բացակայությունը դատարանին թույլատրում կամ խոչընդոտում է կիրառել արագացված կարգ, հանդիսանում են արագացված կարգի կիրառման պայմաններ: Հիմք հանդիսացող գործողությունը մեղադրյալի կողմից կատարվելուց հետո է միայն դատարանն անդրադառնում պայ-

մանների առկայությանը: Եթե նույնիսկ առկա են բոլոր պայմանները, սակայն հիմք հանդիսացող պահանջը չի կատարվել, դատարանն այդ պայմաններին չի էլ անդրադառնում: Իհարկե, ինչպես հիմքի, այնպես էլ յուրաքանչյուր պայմանի բացակայությունն անհնարին է դարձնում արագացված կարգի կիրառումը, սակայն ի տարբերություն պայմանների՝ հիմքը հանդես է գալիս որպես արագացված կարգի կիրառման նախաձեռնություն, որը ստիպում է դատարանին պարզել համապատասխան պայմանների առկայությունը և որոշել դատական քննության ընդհանուր կարգից բացառություն անելու և արագացված կարգ կիրառելու հնարավորությունը:

Հետևաբար, մեր համոզմամբ, դատական քննության արագացված կարգի կիրառման միակ հիմքը մեղադրյալի միջնորդությունն է արագացված կարգ կիրառելու վերաբերյալ: Մեղադրյալի կողմից միջնորդություն ներկայացվելուց հետո է դատարանն անդրադառնում օրենքով նախատեսված մյուս պայմանների առկայությանը, և դրանց պահպանված լինելու դեպքում կայացնում արագացված կարգ կիրառելու մասին որոշում: Մյուս պահանջների առկայության դեպքում դատարանը չի կարող քննարկել արագացված կարգ կիրառելու հարցը, քանի դեռ չկա դրա վերաբերյալ մեղադրյալի միջնորդությունը:

Մեղադրողի չառարկելը, առաջադրված մեղադրանքի հետ ամբաստանյալի համաձայնությունը (եթե կան մի քանի ամբաստանյալներ, ապա նրանց բոլորի համաձայնությունը), քրեական օրենքով նախա-

Քրեական դատավարություն

տեսված պատժի՝ 10 տարի ժամկետով ազատազրկումը չգերազանցելը, միջնորդությունը կամավոր և պաշտպանի հետ խորհրդակցելուց հետո ներկայացնելը, ներկայացված միջնորդության բնույթն ու հետևանքները գիտակցելը, արարքի որակման ճիշտ լինելը արագացված կարգի կիրառման պայմաններ են¹⁴:

Քր. դատ. օր-ի 375.1-րդ հոդվածի 1-ին մասի «եթե մեղադրողը մեղադրական եզրակացությունում չի առարկել արագացված կարգ կիրառելու դեմ, ապա ամբաստանյալը կամ մեղադրյալն իրեն առաջադրված մեղադրանքի հետ համաձայնվելու դեպքում (ընդգծումը մերն է - Գ. Բ.) իրավունք ունի միջնորդելու...»

ձևակերպումը, մեր կարծիքով, հոդվածի ոչ ճիշտ շարադրման հետևանք է¹⁵ և, միջնորդություն ներկայացնելն ընդգծված պահանջներից կախվածության մեջ դնելը չի նշանակում, որ դրանք արագացված կարգի կիրառման հիմք են: Դրանք անհրաժեշտ է հստակորեն նախատեսել որպես արագացված կարգի կիրառման և ոչ թե միջնորդություն ներկայացնելու պայման՝ ամրագրելով նույն հոդվածի 2-րդ մասում:

Հիմքերի և պայմանների սահմանազատման մեր տարբերակն ունի նաև օրենսդրական հիմքեր: Մասնավորապես, թեև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը, ինչպես նշվել է, հստակորեն չի սահմանազատում արագացված կարգի կիրառման հիմքերը պայմաններից, այնուամենայնիվ, 375.1-րդ հոդվածի՝ «Դատարանը, գտնելով, որ ամբաստանյալի կողմից միջնորդություն ներկայացնելիս չեն պահպանվել

նույն հոդվածի առաջին կամ երկրորդ մասերով նախատեսված պայմանները (ընդգծումը մերն է - Գ. Բ.), որոշում է ընդունում ընդհանուր կարգով դատաքննություն անցկացնելու մասին» ձևակերպումից երևում է, որ օրենսդիրը, բացի մեղադրյալի կողմից միջնորդություն ներկայացնելուց, մյուս պահանջներն անվանում է պայման, որոնք պետք է պահպանված լինեն մեղադրյալի կողմից միջնորդություն ներկայացվելու ժամանակ:

Եվ վերջապես, Քր. դատ. օր-ի 375.1-րդ հոդվածի վերնագրում «Հիմք» բառի հոգնակի ձևակերպումը, մեր համոզմամբ, չի նշանակում, որ արագացված կարգի կիրառման ունի մեկից ավելի հիմք: Դա ավելի շուտ օրենսդրական կարգավորման անհստակության հետևանք է, քանի որ, ինչպես տեսանք, օրենսդիրը «հիմքերի» տակ թվարկում է դատական քննության արագացված կարգի կիրառման համար անհրաժեշտ պայմանները:

Ակնհայտ է, որ քննարկվող հիմնահարցն ավելի շատ տեսական բնույթի է, քանի որ օրենքով ամրագրված բոլոր պահանջները հավասար նշանակություն ունեն արագացված կարգի կիրառման համար: Անկախ այն հանգամանքից, թե օրենքով նախատեսված պահանջներից ո՞րը մենք պայման կամ հիմք կհամարենք, դրանցից յուրաքանչյուրի անբավարարությունն արագացված կարգի կիրառումը դարձնում է անհնարին: Միաժամանակ հիմքը և պայմանը տարբեր էություն ունեն: Դրանցից յուրաքանչյուրի դերն արագացված կարգի կիրառման մեջ յուրահատուկ է: Ուստի, հիմնահարցի օրենսդրական հստակ կարգավորումը կա-

րող է վերջ դնել այս հարցի շուրջ առկա տարաձայնություններին:
իրավաբան-գիտնականների միջև

1. Ու- քրեական դատավարության օրենսգրքով քննարկվող ինստիտուտը կոչվում է «Դատական քննության հատուկ կարգ», հետևաբար մեջբերվող ռուսական գրականության մեջ ևս օգտագործվում է ոչ թե «արագացված կարգ», այլ «հատուկ կարգ» տերմինը: Սակայն միասնական տերմինաբանություն ապահովելու համար դրանցից կատարվող մեջբերումներում էլ կօգտագործենք «արագացված կարգ» տերմինը:

2. **Любишкин Д.Е.** Особый порядок судебного разбирательства при согласии обвиняемого с предъявленным обвинением. Автореф. Дисс... Канд юрид. Наук. Владимир. 2006г., с. 13.

3. **Редькин Х.В.** Особый порядок судебного разбирательства в системе уголовного процесса РФ. Автореф. дисс... канд. юрид. наук. Краснодар, 2007г., с. 10.

4. **Рыбалов К.А.** Особый порядок судебного разбирательства в Российской Федерации и проблемы его реализации. Москва, 2004г., с. 28.

5. **Рыбалов К.А.** Особый порядок судебного разбирательства в Российской Федерации и проблемы его реализации. Москва, 2004г., с. 46.

6. **Ա. Դամբարյան, Տ. Պողոսյան** Դատական քննության արագացված կարգը Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարությունում, Երևան,

2008թ., էջ 23, ինչպես նաև Курс уголовного судопроизводства. Учеб. В 3 Томах/ Под ред. В.А. Михайлова. — Т 2. Досудебное и судебное производство. М., 2006г., с. 659.

7. **Александрова И. А., Круглов И. В., Кучин А.Ф., Смолин А. Г.** Уголовно-правовые и уголовно-процессуальные аспекты сделки о признании уголовного иска; МВД РФ, Нижегород. Акад. Н. Новгород, 2007г., с. 120.

8. Указ. Соч., с. 121.

9. Указ. Соч., с. 123.

10. **Александрова И.А., Круглов И.В., Кучин А.Ф., Смолин А.Г.** Уголовно-правовые и уголовно-процессуальные аспекты сделки о признании уголовного иска; МВД РФ, Нижегород. Акад. Н. Новгород, 2007г., с. 114 .

11. Указ. соч., с. 126.

12. Նույն տեղում.

13. Նույն տեղում.

14. Վերը ներկայացված հեղինակների կողմից որպես պայման ավելի շատ պահանջների շարադրումը պայմանավորված է ՀՀ և Ու- քրեադատավարական օրենսգրքերի՝ քննարկվող ինստիտուտը կարգավորող նորմերի տարբերություններով:

15. **Գ. Բաղդասարյան** «Արագացված դատական քննության մի քանի հարցեր», «Օրենք և իրականություն», 6/2008թ, էջ 19-22:

Քրեական դատավարություն

Արթուր ՂԱՄԲԱՐՅԱՆ

*ՀՀ գլխավոր դատախազության
մարդու դեմ ուղղված
հանցագործությունների գործերով
վարչության դատախազ,
իրավաբանական գիտությունների
թեկնածու, դոցենտ*

ԱՌՐԱՎՄԱՆ ԵՎ ԽՈՒՉԱՐԿՈՒԹՅԱՆ ԿԱՏԱՐՄԱՆ ԸՆԹԱՅՔՈՒՄ ԱՊՕՐԻՆԻ ԶԵՆՔԸ ԿԱՄ ԹՄՐԱՄԻՋՈՅԸ ՀԱՆՁՆԵԼՈՒ ՀԻՄՔՈՎ ԱՆՁԻՆ ՔՐԵԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆԻՅ ԱՉԱՏԵԼ

Քրեական օրենսգրքի 235-րդ հոդվածի 5-րդ հոդվածի համաձայն՝ ապօրինի հրազենը, ռազմամթերքը, ակոսավոր հրազենի փամփուշտները, պայթուցիկ նյութերը կամ սարքերը կամ մովին հանձնաժամ անձն ազատվում է քրեական պատասխանատվությունից, եթե նրա գործողություններն այլ հանցակազմ չեն պարունակում: ՀՀ քր. օր-ի 266-րդ հոդվածի 6-րդ մասի համաձայն՝ թմրամիջոցներ կամ հոգեմեդ-գործուն նյութերը կամ մովին հանձնող անձը ազատվում է թմրամիջոցներ կամ հոգեմեդգործուն նյութեր պատրաստե-լու, վերամշակելու, ձեռք բերելու, պա-հելու, փոխադրելու կամ առաքելու կամ դրանք ապօրինի իրացնելու համար նախատեսված պատասխանատվու-թյունից:

Գործնականում հաճախ է պատա-հում, երբ քրեական դատավարության ընթացքում ապօրինի զենքը կամ թմ-րամիջոցն առգրավելու կամ այն խու-զարկելու ընթացքում անձը ներկայաց-նում է զենքը, այնուհետև՝ պահանջում իրեն ազատել քրեական պատասխա-նատվությունից, քանի որ զենքը հանձ-նել է կամովին: Սույն հոդվածում կփոր-

ձենք պատասխանել այն հարցին, թե արդյո՞ք հնարավոր է ՀՀ քր. օր-ի 235-րդ հոդվածի 5-րդ մասի և 266-րդ հոդ-վածի 6-րդ մասի հիմքով անձին ազա-տել քրեական պատասխանատվու-թյունից, եթե խուզարկության, առգ-րավման կամ ձեռքարկման ժամա-նակ անձը իրավապահ մարմիններին է հանձնում իր կրած կամ պահած զենքը կամ թմրամիջոցը: Լ. Թադևոսյանն այս կապակցությամբ նշում է, որ պրակտի-կան վկայում է, որ թվարկված նյութերն անձինք հանձնում են ոստիկանության մարմնի կողմից բերման ենթարկելուց կամ խուզարկության արդյունքում դրանք հայտաբերելուց հետո միայն: Այսինքն՝ այն անձը, ում հայտնի է տվ-յալ օրենքի նորմը, վստահ լինելով, որ իր նկատմամբ հարուցված քրեական գործն օրենսգրքի տվյալ նորմի հիման վրա ենթակա է կարճման, կարող է «հանգիստ» ապօրինի զբաղվել թմրա-միջոցներ պատրաստելով, վերամշա-կելով, առաքելով կամ դրանք ապօրի-նի իրացնելով՝ մինչև իրավապահ մար-մինների կողմից հանցագործության փաստի հայտնաբերումը՝:

Կարծում ենք, որ նման պրակտի-կայի ձևավորման պատճառը ոչ այն-

ՕԳՈՍՏՈՍ 2008 8 (109)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

քան ՀՀ քր. օր-ի 235-րդ հոդվածի 5-րդ և 266-րդ հոդվածի 6-րդ մասերի մեջ է, որ-քան պրակտիկ իրավաբանների կողմից այդ նորմերի ոչ ճիշտ ընկալումը: Իրավաբանների մի մեծ զանգված գտնում է, որ նշված իրավիճակում առկա է կամովին հանձման քրեաիրավական ինստիտուտը, ուստի անձին անհրաժեշտ է ազատել քրեական պատասխանատվությունից: Կանխավ նշենք, որ նման մոտեցումն ընդունելի չէ հետևյալ պատճառաբանությամբ.

1. Այն իրավաբանները, ովքեր առաջարկում են նշված դեպքերում կիրառել ՀՀ քր. օր-ի 235-րդ հոդվածի 5-րդ մասը, իրենց մոտեցումը հիմնավորում են այն հանգամանքով, որ ՀՀ քր. դատ. օր-ի 228-րդ հոդվածի 6-րդ և 7-րդ մասում նշվում է, առգրավման մասին որոշումը ներկայացնելուց և հրապարակելուց հետո քննիչն առաջարկում է կամովին հանձնել առգրավման ենթակա առարկաները, իսկ առաջարկը մերժելու դեպքում առգրավում կատարվում է հարկադիր կարգով: Կարծում ենք վերը նշված իրավաբաններին ինչ-որ իմաստով մոլորության մեջ է գցում ՀՀ քր. դատ. օր-ի 228-րդ հոդվածի 6-րդ և 7-րդ մասերում օգտագործվող «կամովին հանձնել» հասկացությունը: Նրանք առաջնորդվում են հետևյալ տրամաբանությամբ. եթե ՀՀ քր. դատ. օր-ում օգտագործվում է «կամովին հանձնել» հասկացությունը, ապա այդ անձի նկատմամբ պետք է կիրառվի ապօրինի զենքը կամովին հանձնելու քրեաիրավական նորմը: Կարծում ենք նշված տրամաբանությունն ընդունելի չէ իրավունքի ճյուղերի ինքնավարության և իրավական նորմերի ինքնավար մեկնաբանման կանոնի տեսանկյունից: Հայտնի է, որ մի իրավունքի

ճյուղում օգտագործվող հասկացությունը մեխանիկորեն չի նույնացվում մեկ այլ իրավունքի ճյուղում օգտագործվող հասկացության հետ, օրինակ, «քնակարան» հասկացությունը սահմանադրական, քրեական, քրեադատավարական, քաղաքացիական իրավունքի ճյուղերում ընկալվում է տարբեր կերպ և չի կարելի «քնակարանի» քրեադատավարական ընկալումը մեխանիկորեն տարածել սահմանադրական կամ քրեաիրավական ոլորտների վրա: Նույն կերպ անթույլատրելի է «զենքը կամովին հանձնելու» քրեաիրավական և «առգրավման ենթակա առարկան կամովին հանձնել» քրեադատավարական հասկացությունների նույնացումը:

2. Բացի այդ, խիստ վիճելի է ձեռքակալման, խուզարկության, առգրավման կատարման ժամանակ առգրավման ենթակա առարկան քրեաիրավական իմաստով կամովին հանձնելու հանգամանքը: Բանն այն է, որ քննչական գործողություններն իրենց մեջ պարունակում են հարկադրանքի տարրեր, իսկ քրեական դատավարության գիտության մեջ ու պրակտիկայում քննչական գործողությունները դիտարկվում են որպես դատավարական հարկադրանք: Եթե անձի նկատմամբ կիրառվում է հարկադրանք, ապա ինչքանով է տրամաբանական այս իրավիճակում խոսել առգրավման ենթակա առարկաները քրեաիրավական իմաստով կամովին հանձնելու մասին:

Քննչական գործողությունների հարկադրական ներուժը գործողության մեջ է դրվում դրանց կիրառման մասին անձին հայտնելու պահից: Այսպես, ՀՀ քր. դատ. օր-ի 228-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ խուզարկու-

Քրեական դատավարութիւն

թյուն կամ առգրավում կատարելուց առաջ քննիչը պարտավոր է անձին, որի մոտ կատարվում է խուզարկութիւն կամ առգրավում, ծանոթացնել որոշման հետ: Այդ մասին նրանցից վերցվում է ստորագրություն: Կարծում ենք, որ առգրավման կամ խուզարկութիւն որոշումներին ծանոթացնելուց հետո չի կարող կիրառվել կամովին հանձնման քրեաիրավական ինստիտուտը:

Առանձին իրավաբաններ նշում են, որ եթե զենքը կամ թմրամիջոցը թաքցված է այնպիսի վայրում, որ վարույթն իրականացնող մարմինը չէր կարող գտնել (օրինակ՝ զենքը թաքցված է առանձնատան ջրավազանի հատակում), սակայն խուզարկութիւն ժամանակ անձը ներկայացնում է այն, ապա այդ դեպքում առկա է կամովին հանձնում և անձն ազատվում է քրեական պատասխանատվությունից: Եթե դատավարական իմաստով կամովին ներկայացված զենքը կամ թմրամիջոցը թաքցված է եղել այնպիսի վայրում, որ վարույթն իրականացնող մարմինը կարող էր գտնել, ապա այդ դեպքում կամովին հանձնումը քրեաիրավական իմաստով բացակայում է: Նման մոտեցումն ընդունելի չէ հետևյալ պատճառաբանությամբ.

1. նշված մոտեցմամբ զենքի կամ թմրամիջոցի կամովին հանձնումը և անձի քրեական պատասխանատվությունից ազատելը պայմանավորվում է վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից զենքը կամ թմրամիջոցը գտնելու հնարավորությունից: Այլ կերպ ասած՝ կամովին հանձնելու դեպքում անձն ազատվում է պատասխանատվությունից, եթե վարույթն իրականացնող մարմինը չէր կարող գտնել որոնվող առարկան: Նշված դեպքում գնահա-

տական է տրվում ոչ թե կամովին հանձնելու սուբյեկտիվ տարրին, այլ վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից գույքը գտնելու հնարավորությանը.

2. գիտատեխնիկական զարգացման ներկայիս պայմաններում դժվար է սահմանազատել որոնվող առարկանները գտնելու կամ չգտնելու հնարավորութիւն չափանիշները: Որոշակի տեխնիկական միջոցների կիրառմամբ կարելի է գտնել առարկաներ, որոնք թաքցված են բավականին դժվարմատչելի վայրերում:

Սեր ընդդիմախոսները կարող են հարց բարձրացնել այն մասին, որ եթե խուզարկութիւն և առգրավման ժամանակ առարկան կամովին հանձնած անձի նկատմամբ չի կիրառվելու ՀՀ քր. օր-ի 235-րդ հոդվածի 5-րդ մասում ամրագրված խրախուսական նորմը, ապա անձն ինչո՞ւ պետք է հանձնի տվյալ առարկան, ի՞նչ իմաստ ունի դատավարական օրենսգրքի այն դրույթը, ըստ որի՝ քննիչն առաջարկում է կամովին հանձնել առարկան: Այս հարցադրմանը կարելի է պատասխանել հետևյալ կերպ.

1. ՀՀ քր. դատ. օր-ի 228-րդ հոդվածի 6-րդ և 7-րդ մասերում նախատեսված առգրավման ենթակա առարկաները կամովին հանձնելու մասին դատավարական դրույթը պարունակում է խրախուսման տարրեր, քանի որ եթե անձը կամովին չի հանձնում առգրավման ենթակա առարկան, ապա քննիչն իրավունք ունի բացել փակ շինությունները կամ պահեստարանները, որի ընթացքում, անհրաժեշտությունից ելնելով, կարող են վնասվել փականքները, դռները: Բացի այդ, բնակարանի խուզարկութիւն կատարելիս վարույթն իրականացնող մարմնին կարող են հայտնի դառնալ մարդու անձնական

կյանքին վերաբերող տեղեկություններ, որոնք առնչություն չունեն քննվող հանցագործության հետ: Նշված բացասական հետևանքներից խուսափելու նպատակով, ՀՀ քր. դատ. օր-ի 228-րդ հոդվածի 6-րդ և 7-րդ մասերում ամրագրված դրույթը կարող է խթանել անձին՝ կամովին հանձնել առգրավման ենթակա առարկան: Միևնույն ժամանակ, կարծում ենք, եթե անձը առգրավման ժամանակ կամովին ներկայացնում է առգրավման մասին որոշման մեջ նշված առարկան, ապա դադարում է այդ քննչական գործողությունը շարունակելու անհրաժեշտությունը:

2. Բացի վերը նշվածից, եթե քրեադատավարական ռեժիմի շրջանակներում առգրավման ենթակա գույքը կամովին ներկայացնելը որոշ դեպքերում կարող է գնահատվել որպես հանցագործությամբ ձեռք բերված գույքը որոնելուն կամ հանցագործությունը բացահայտելուն աջակցել, ինչը ՀՀ քր. օր-ի 62-րդ հոդվածի 1-ին մասի 9-րդ կետի համաձայն՝ դիտվում է որպես պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող հանգամանք:

Միևնույն ժամանակ, գտնում ենք, որ կոնկրետ գործի շրջանակներում հնարավոր է ՀՀ քր. դատ. օր-ի 37-րդ հոդվածի կարգով որոշում կայացվի խուզարկության կամ առգրավման ժամանակ զենքը կամ թմրամիջոցը քրեադատավարական իմաստով կամովին հանձնած անձին քրեական պատասխանատվությունից ազատելու մասին:

Քննարկվող հարցի կապակցությամբ քրեական իրավունքի տեսության մեջ նշվում է. «Հանձնումը համարվում է կամովին նաև այն դեպքե-

րում, երբ իշխանություններն են հորդորում անել այդ: Իհարկե, խոսքն այն դեպքերի մասին է, երբ իշխանությունները դիմում են ոչ թե կոնկրետ անձի, այլ անորոշ անձանց: Հակառակ դեպքում, եթե իշխանությունները գիտեն կոնկրետ անձի մոտ նշված առարկաների առկայության մասին և հորդորում են հանձնել դրանք, հանձնումը չի կարող կամովին համարվել»²:

Այսպիսով, կարելի է եզրակացնել.

1. ՀՀ քր. օր-ի 235-րդ հոդվածի 5-րդ մասի և 266-րդ հոդվածի 6-րդ մասի դրույթները չեն կիրառվում այն դեպքերում, երբ անձը ձերբակալման, խուզարկության կամ առգրավման ժամանակ հանձնում է զենքը կամ թմրամիջոցը, անկախ նրանից, թե այդ առարկաները որտեղ են թաքցված եղել և վարույթն իրականացնող մարմինը կարող էր այն գտնել, թե ոչ:

2. Հաշվի առնելով, որ գործնականում առավելապես ճիշտ չի ընկալվում ՀՀ քր. օր -ի 235-րդ հոդվածի 5-րդ մասի և 266-րդ հոդվածի 6-րդ մասի հիմքով անձին քրեական պատասխանատվությունից ազատելու ինստիտուտը և այն տարածվում է նաև ձերբակալման, առգրավման և խուզարկության ժամանակ առգրավման ենթակա առարկան քրեադատավարական իմաստով կամովին հանձնելու դեպքերի վրա, ուստի առաջարկում ենք ՀՀ քր. օր-ի վերը նշված հոդվածներում ավելացնել դրույթը, ըստ որի՝ անձը չի ազատվում քրեական պատասխանատվությունից, եթե առարկան հանձնում է ձերբակալման, առգրավման կամ խուզարկության կատարման ընթացքում:

1. **Թաղևոսյան Լ.** Չավարտված հանցավոր գործունեության համար քրեական պատասխանատվության հիմնախնդիրները:

Երևան, «Ֆենոմեն» հրատ., 2007, էջ 215:

2. ՀՀ քրեական իրավունք: Հատուկ մաս, Երևանի պետ. համալս., Երևան, 2004, էջ 503:

Հունան ՏԵՐ-ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ

ՀՀ վճարելի դատարանի նախագահի խորհրդական,
Պետական կառավարման ակադեմիայի ասպիրանտ

**ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ՀԱՇՎԻՆ
ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՈՐՊԵՍ ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅԱՆ ՄԱՏՉԵԼԻՈՒԹՅԱՆ
ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ՏԱՐԻ**

2005

թվականի սահմանադրական հանրաքվեով սկիզբ առած դատաիրավական բարեփոխումների նոր փուլի հիմնական նպատակը, ըստ էության, արդարադատության որակի բարձրացումն էր: Նշված հանրաքվեից հետո ընդունվեցին մի շարք օրենքներ՝ ՀՀ դատական, վարչական դատավարության օրենսգրքերը, «Սահմանադրական դատարանի մասին», «Փաստաբանության մասին», «Դատախազության մասին»՝ ՀՀ օրենքները, որոնցով նշանակալի իրավական հիմք ստեղծվեց այդ գերիսնդրի իրականացման համար: Այնուամենայնիվ, տվյալ ջանքերը կարող են անարդյունք մնալ, եթե հատուկ կազմակերպատիրավական միջոցներով չապահովվի արդարադատության իրական մատչելիությունը¹:

Դատարանի (արդարադատության) մատչելիությունը հանդիսանում է արդար դատաքննության իրավունքի օրգանական տարր: ՀՀ ներպետական իրավական համակարգի որևէ նորմ ուղղակիորեն չի նշում անձի՝ արդարադատության մատչելիության, որպես արդար դատաքննության իրավունքի բովանդակությունը կազմող տարրի մասին: Տվյալ մոտե-

ցումը ձևակերպվել և իր հետագա զարգացումն է ստացել Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (այսուհետ՝ Եվրոպական դատարան) նախադեպային իրավունքում²:

Եվրոպական դատարանը, փաստելով, որ արդարադատության մատչելիությունը հանդիսանում է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի բաղկացուցիչ տարր, միաժամանակ նշել է, որ այն չի կրում բացարձակ բնույթ: Այսպես, Եվրոպական դատարանն իր նախադեպերից մեկում նշել է, որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի առաջին մասը յուրաքանչյուրի համար ապահովում է իր քաղաքացիական իրավունքներին և ազատություններին վերաբերող ցանկացած վեճի դատական քննության իրավունք: Այն ճանաչում է «դատարանի իրավունք», որտեղ դատարանի մատչելիությունը, որը հասկացվում է որպես քաղաքացիական գործերով վարույթ հարուցելու հնարավորություն, հանդիսանում է դրա մի տարրը: Այնուամենայնիվ, խոսքը չի գնում բացարձակ իրավունքի մասին: Իր բնույթով պահանջելով պետական կարգավորում՝ այն ենթակա է սահմանափակումների, որոնք, սակայն, չեն կարող սահմանափակել արդարադատության մատչելիության իրավունքը այնպես, կամ այն աստի-

ՕԳՈՍՏՈՍ 2008 8 (109)

ՊԱՏԱԿԱՆ
ԻՋՏԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ճան, որ շոշափվի դրա բուն էությունը³:

Նման սահմանափակումները կարող են հանդես գալ ինչպես փաստական խոչընդոտների, այնպես էլ պետության կողմից սահմանված՝ դատարան դիմելու հետ կապված հասարակական հարաբերությունների կարգավորման արդյունքում ձևավորված իրավաբանական որոշակի սահմանափակումների տեսքով:

Եվրոպական դատարանը, անդրադառնալով փաստական խոչընդոտների հետևանքով արդարադատության մատչելիության իրավունքի խախտման խնդրին, նշել է. «Փաստացի խոչընդոտը կարող է խախտել Կոնվենցիան ճիշտ այնպես, ինչպես իրավաբանականը...»⁴: Ըստ էության, նման փաստական խոչընդոտ է հանդիսանում նաև հասարակության իրավաբանական գիտելիքներին չտիրապետելը, դատարանում վարույթ հարուցելու և վարելու համար անհրաժեշտ փաստաթղթերի կազմման հմտությունների բացակայությունը:

Հայաստանի Հանրապետությունում դատարանի մատչելիության համար առկա է նաև իրավաբանական խոչընդոտ՝ բարձրագույն դատական ատյանում՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանում բողոք ներկայացնելու համար հատուկ սուբյեկտի պահանջը:

Այս ամենը պահանջում են համակողմանի քննարկել այն հարցը, թե արդյոք արդար դատաքննության իրավունքի տարր հանդիսացող դատարանի մատչելիության իրավունքը պետության համար ստեղծում է պոզիտիվ պարտականություն միջոցներ ստեղծել անձի՝ իրավաբանական գի-

տելիքների չտիրապետելու հետևանքով ստեղծվող դատարանի մատչելիության իրավունքը խախտող փաստական խոչընդոտները վերացնելու համար:

Դատարանի կամ արդարադատության մատչելիությունը, հանդիսանալով արդար դատաքննության իրավունքի տարր, իր հերթին բավականին բարդ երևույթ է և ընդգրկում է իրավական, սոցիալ-տնտեսական և կազմակերպչական մի շարք նախապայմաններ (տարրեր), որոնց միասնությամբ է ձևավորվում տվյալ իրավունքի իրականացման հիմքը:

Արդարադատության մատչելիության իրավունքի ինքնուրույն և շատ կարևոր տարր է հանդիսանում ֆինանսական տարրը⁵: Այն հնարավորություն է տալիս մատչելի արդարադատության երևույթի ընկալումը դուրս բերել ձևական-իրավաբանական նեղ շրջանակներից և դրան հարողել իրական և շոշափելի բնույթ:

Արդարադատության մատչելիության ֆինանսական տարրի էությունն այն է, որ պետությունը պարտավորվում է չեզոքացնել դատարան դիմելու հետ կապված ֆինանսական խոչընդոտները՝ ապահովելու դատարան դիմելու ոչ միայն իրավաբանական, այլ նաև իրական հնարավորությունը⁶: Այլ կերպ ասած՝ ինչպես նշել է Հունգարիայի արդարադատության փոխնախարար Միկլոշ Հանկո Ֆարագոն. «Պետությունը պետք է ստեղծի այնպիսի միջավայր, որի պայմաններում արդարադատության մատչելիությունը կախված չլինի իրավական գիտելիքներից և ֆինանսական վիճակից»⁷:

Բանն այն է, որ հանդիսանալով

Քրեական դատավարություն

արդարադատության իրականացման մենաշնորհ եղանակ՝ դատավարությունը մեծ ծախսեր է պահանջում: Մասնավորապես՝ դատավարության հետ կապված ծախսերը ներառում են որակյալ իրավաբանական օգնություն ստանալու համար անհրաժեշտ միջոցները, դատարան դիմելու համար վճարվող պետական տուրքը, տրանսպորտային և այլ ծախսեր⁸:

Անձի նյութաիրավական և դատավարական նպատակներին հասնելու համար դատական ծախսերն ուղղակի անհրաժեշտ են: Առանց դրանց՝ մատչելի արդարադատությունը կարող է անարդյունավետ լինել, ուստի և դրա ֆինանսական տարրը կոչված է ապահովելու արդարադատության մատչելիության արդյունավետությունը և նպատակայնությունը:

Այսպիսով, արդարադատության մատչելիության գլխավոր ֆինանսական տարրի ձևավորմամբ այդ իրավունքը ձեռք է բերում նաև սոցիալ-տնտեսական բնույթ: Ընդ որում, արդարադատության հավասար և ազատ մատչելիության սոցիալ-տնտեսական իրավունքը ժողովրդավարական հասարակությունում իր դերով և նշանակությամբ չի զիջում մարդու սոցիալ-տնտեսական մյուս իրավունքներին:

Ավելին, ինչպես նշում է ամերիկացի իրավաբան Ֆորերը. «...Բոլոր քաղաքացիների համար մատչելի արդարադատության իրավունքը չի կարող համեմատվել աշխատանքի, կրթության, բնակարանի, բժշկական սպասարկման ապահովման իրավունքի հետ, որքան էլ որ դրանք կարևոր լինեն: Արդարադատությունը մեր քա-

ղաքական համակարգի հիմքն է»⁹:

Հայաստանի Հանրապետությունում արդարադատության մատչելիության իրավունքի ֆինանսական տարրի բովանդակությունը հիմնականում հանգում է քաղաքացիների՝ օրենքով սահմանված դեպքերում պետական միջոցների հաշվին իրավաբանական օգնություն ստանալու, ինչպես նաև դատական այլ ծախսերի հետ կապված արտոնություններ ստանալու իրավունքներին:

Վերոհիշյալ նկատառումներով իրավաբանական որոշակի հետաքրքրություն է ներկայացնում այն հարցի քննարկումը, թե Հայաստանի Հանրապետությունում անձի՝ պետական միջոցների հաշվին իրավաբանական օգնություն ստանալու իրավունքը, որն ըստ էության հանդիսանում է արդարադատության մատչելիության իրավունքի իրականացման փաստական խոչընդոտի վերացման միջոց, ինչքանով է համապատասխանում արդար դատաքննության իրավունքի պաշտպանության համար Եվրոպական դատարանի կողմից սահմանված չափանիշներին:

Եվրոպական դատարանը, անդրադառնալով դատարանի մատչելիության իրավունքի ֆինանսական տարրին, նշել է, որ արդարադատության մատչելիության իրավունքը խախտվում է նաև այն դեպքերում, երբ անձը գրկվում է դատարանում իր գործի քննության հնարավորությունից՝ վարույթի հետ կապված ծախսերը հոգալու նյութական միջոցներ չունենալու պատճառով: Այսպես, **Էյրին ընդդեմ Իռլանդիայի** գործով դիմողը, հիմնվելով **Գորդերն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության** գործով վճռի վրա,

փաստարկում էր արդարադատության մատչելիության իրավունքի խախտումը, քանի որ բարձրագույն դատարանում դատավարության ոչ մատչելի արժեքը խոչընդոտել էր իրեն դիմել այդ դատարան և ստանալ որոշում՝ ամուսինների անջատ բնակության վերաբերյալ: Դիմողը փորձել էր գտնել փաստաբան, որը կներկայացներ իր գործը Բարձրագույն դատարանում, սակայն ոչ մի փաստաբան չէր համաձայնել ներկայացնել դիմողի գործը՝ վերջինիս համար մատչելի վարձատրության դիմաց:

Եվրոպական դատարանը նախ և առաջ քննարկել էր այն հարցը, թե դատարանում առանց փաստաբանի հանդես գալը որքանով արդյունավետ կլիներ դիմողի համար: Հանգելով բացասական եզրակացության՝ Եվրոպական դատարանն այն հիմնավորել է հետևյալ հանգամանքներով՝

1. Բարձրագույն դատարանը, ի տարբերություն շրջանային դատարանների, նվազ մատչելի դատական ատյան է՝ պայմանավորված այդ դատարան դիմելու համար սահմանված ընթացակարգի բարդությամբ:

2. Ամուսինների՝ անջատ ապրելու հետ կապված վեճի լուծման համար անհրաժեշտ փաստերի ապացուցման գործընթացը որոշակի բարդություն է ներկայացնում և պահանջում է մասնագիտական իրավաբանական աջակցություն:

3. Դիմողը՝ դատարանում փաստաբանի միջոցով հանդես եկող պատասխանող կողմերի համեմատությամբ կհայտնվեր անհավասար և ոչ բարենպաստ վիճակում:

Հաշվի առնելով այս հանգամանքները՝ Եվրոպական դատարանն անիրական է համարել նման

պայմաններում դիմողի կողմից իր գործը դատարանում արդյունավետորեն վարելու հնարավորությունը:

Պատասխանող Կառավարությունը, առարկելով դիմողի պնդմանը, փաստարկել է, որ ի տարբերություն Գոլդերի գործի, այս դեպքում դիմողի կողմից դատարան դիմելու համար չի եղել որևէ օբյեկտիվ խոչընդոտ, դիմողը դատարան դիմելու հնարավորությունից զրկվել է ոչ թե պետական մարմինների որևէ միտումնավոր գործողության կամ անգործության արդյունքում, այլ իր իսկ անձնական հանգամանքների պատճառով: Եվրոպական դատարանը, մերժելով պատասխանող Կառավարության այս հակափաստարկը, նշել է. «Կոնվենցիան կարող է խախտվել ինչպես փաստական, այնպես էլ իրավաբանական խոչընդոտների արդյունքում: Կոնվենցիայով ստանձնած պարտավորությունները Պայմանավորվող պետություններից պահանջում են որոշակի պոզիտիվ գործողություններ. նման հանգամանքներում պետությունը չի կարող գտնվել պասիվ դերում և չկատարբերություն գործողության և անգործության միջև: Արդարադատության մատչելիությունն ապահովելու պարտավորությունը հանդիսանում է նման պարտավորություն»¹⁰:

Բացի այդ, պետական միջոցների հաշվին իրավաբանական օգնությունը հանդիսանում է ոչ միայն արդարադատության մատչելիության իրավունքի, այլ նաև արդարացի լսումների իրավունքի տարր: Այսպես, Եվրոպական դատարանի վերոհիշյալ գործով կայացված վճռում արտահայտված մեկ այլ դատողության համաձայն. «Չնայած քաղաքացիական

Քրեական դատավարութիւն

գործերով նման կանոնի բացակայութեան՝ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը կարող է որոշ դեպքերում հարկադրել պետությանը տրամադրել փաստաբանի օգնություն, երբ այն անհրաժեշտ է արդարադատության ռեալ մատչելիությունն ապահովելու համար, կամ այն պատճառով, որ որոշակի կատեգորիայի գործերով իրավաբանական ներկայացուցչությունը պարտադիր է որոշ մասնակից պետությունների ներքին օրենսդրությամբ, կամ **վարույթի բարդության պատճառով**»¹¹ (ընդգծումը հեղինակինն է):

Տվյալ դեպքում «վարույթի բարդության պատճառով» ձևակերպումից կարող ենք եզրահանգել, որ պետության պարտականությունը չի սպառվում արդարադատությունը մատչելի դարձնելով: Պետությունը կրում է պոզիտիվ պարտականություն պետական միջոցների հաշվին իրավաբանական օգնություն տրամադրել նաև բոլոր այն դեպքերում, երբ նման օգնության չտրամադրումը կարող է խախտել արդարացի լսումների իրավունքը: Հետևաբար, անվճար իրավաբանական օգնություն տրամադրելու պետության պարտականությունը չի ավարտվում վարույթը անձին հասանելի դարձնելով: Որոշակի դեպքերում անվճար իրավաբանական օգնություն պետք է ապահովվի վարույթի ողջ ընթացքում:

Ընդհանրացնելով վերոշարադրյալը՝ կարող ենք եզրակացնել, որ Եվրոպական դատարանի դիրքորոշման համաձայն՝

- պետական միջոցների հաշվին իրավաբանական օգնությունը հան-

դիսանում է դատարանի մատչելիության և արդարացի լսումների իրավունքի ֆինանսական տարրի բաղադրատարր.

- պետությունը կրում է պոզիտիվ պարտականություն բոլոր այն դեպքերում, երբ իրավաբանական օգնություն չստանալու հետևանքով կոտնահարվեն անձի դատարանի մատչելիության և արդարացի լսումների իրավունքը, պետական միջոցների հաշվին ապահովել նման օգնություն:

ՀՀ հիմնական օրենքը սահմանել է պետական միջոցների հաշվին իրավաբանական օգնություն ստանալու անձի իրավունքի հիմքերը: Այսպես, ՀՀ Սահմանադրության 20-րդ հոդվածի առաջին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի իրավաբանական օգնություն ստանալու իրավունք: Օրենքով նախատեսված դեպքերում իրավաբանական օգնությունը ցույց է տրվում պետական միջոցների հաշվին:

Հայաստանի Հանրապետությունում անվճար իրավաբանական օգնության իրավունքի ինստիտուցիոնալ հիմքը ՀՀ փաստաբանների պալատն է, ավելի կոնկրետ՝ հանրային պաշտպանի գրասենյակը: «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն՝ անվճար իրավաբանական օգնությունը ՀՀ-ում ապահովվում է հանրային պաշտպանության ինստիտուտի միջոցով: Վերոհիշյալ օրենքի 6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ պետությունը երաշխավորում է անվճար իրավաբանական օգնությունը քրեական գործերով՝ Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով և նախա-

տեսված դեպքերում, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով և հետևյալ դեպքերում.

1) ալիմենտի գանձման վերաբերյալ գործերով.

2) խեղման կամ առողջությանն այլ վնաս պատճառելու, ինչպես նաև կերակրողի մահվան հետևանքով պատճառված վնասի փոխհատուցման վերաբերյալ գործերով:

Ինչպես կարելի է նկատել Եվրոպական դատարանի վերոհիշյալ գործով կատարված եզրակացությունների և «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի՝ համապատասխան հարաբերությունները կարգավորող նորմերի համեմատական վերլուծությունից, ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված՝ պետության հաշվին քաղաքացիական գործերով իրավաբանական օգնության տրամադրման իրավական կարգավորումը չի բավարարում տվյալ իրավունքի՝ Կոնվենցիայում տրված ձևակերպման վերաբերյալ Եվրոպական դատարանի կողմից ձևավորված չափանիշներին նախ և առաջ այն պատճառով, որ ՀՀ ներքին օրենսդրությամբ բացառված է քաղաքացիական որոշ խմբերի գործերի քննության համար պետության միջոցների հաշվին իրավաբանական օգնություն ստանալու հնարավորությունը, ինչի ապահովման անհրաժեշտությունն ուղղակիորեն նշված է Եվրոպական դատարանի վերոհիշյալ գործով կայացված վճռում:

Սակայն մի բան նույնպես սկնհայտ է. ինչպես նշվել է վերևում, բոլոր դեպքերում չէ, որ իրավաբանական օգնության մերժումը կարող է հանգեցնել արդար դատաքննության

իրավունքի էության խախտմանը: Անհրաժեշտ է, որպեսզի իրավաբանական օգնությունը դատարանի դիմելիս լինի դատարանի մատչելիության իրավունքի իրականացման, իսկ դատաքննության ընթացքում՝ կողմերի հնարավորությունները հավասարեցնելու, արդարացի լուծմների իրավունքն ապահովելու միջոց:

Հայաստանի Հանրապետությունում քաղաքացիադատավարական օրենսդրության գործող կարգավորման պայմաններում քաղաքացիական գործերով դատարանում վարույթ հարուցելը և դրա շարժն ապահովելը կարող է կախված լինել որոշակի բարդությունների հետ՝ նախ և առաջ հայցվորի իրավաբանական գիտելիքներ և համապատասխան փաստաթղթեր կազմելու հմտություններ չունենալու պատճառով: Այսպես, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 87-րդ հոդվածը սահմանում է հայցադիմումին ներկայացվող պարտադիր պահանջների լայն ցանկ, որոնց չպահպանումը հանգեցնում է հայցադիմումի հետ վերադարձին: Վերաքննիչ բողոքին ներկայացվում են ավելի խիստ պահանջներ կապված գործի ելքի վրա ազդած նյութական կամ դատավարական իրավունքի նորմի խախտման մասին նշելու, ինչպես նաև գործի ելքի վրա դրանց ազդեցության վերաբերյալ հիմնավորումներ ներկայացնելու պահանջի հետ (210-րդ հոդվածի առաջին մասի 4-րդ և 5-րդ կետեր): Վճռաբեկ բողոքին բացի ավելի խիստ բովանդակային պահանջների (Վճռաբեկ դատարանը բողոքն ընդունում է քննության, եթե հիմնավորված է, որ բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ Վճռա-

Քրեական դատավարութիւն

բեկ դատարանի որոշումը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար, կամ վերանայվող դատական ակտն առերևույթ (prima facie) հակասում է Վճռաբեկ դատարանի նախկինում ընդունած որոշումներին, կամ ստորադաս դատարանի կողմից թույլ է տրված առերևույթ դատական սխալ, որը կարող է առաջացնել կամ առաջացրել է ծանր հետևանքներ: Քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 231-րդ հոդվածի առաջին մասի 5-րդ կետ) ներկայացվում են նաև բողոքը Վճռաբեկ դատարանում հավատարմագրված փաստաբանի կողմից կազմված լինելու պահանջ (Վճռաբեկ բողոքն ստորագրում է հավատարմագրված փաստաբանը, Քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրք, 231-րդ հոդված, առաջին մաս), ինչն էլ ավելի է բարդացնում բողոք ներկայացնելը¹²:

Այսպիսով, ինչպես կարելի է նկատել ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսդրությունը որոշակի բովանդակային և ձևական պահանջներ է պարունակում քաղաքացիական գործերով առաջին ատյանի դատարան, Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարան դիմելու, ինչպես նաև բովանդակային և ձևական պահանջ՝ Վճռաբեկ դատարան դիմելու համար:

Հետևաբար, անհրաժեշտ է ստեղծել քաղաքացիական գործերով իրավաբանական օգնություն տրամադրելու իրավական կառուցակարգ, որը կապահովի արդար դատաքննության իրավունքի տարրեր հանդիսացող արդարադատության մատչելիության և արդարացի լուծման իրավունքների ռեալ իրականացումը:

Սակայն այս հարցում լուրջ խնդիր է որոշել այն մարմինը, որն ըստ էության պետք է լուծի կոնկրետ դեպքում պետական միջոցների հաշվին իրավաբանական օգնություն տրամադրելու անհրաժեշտության հարցը՝ գնահատելով ինչպես դրա համար դիմած անձի կարիքավորության աստիճանը, այնպես էլ տվյալ գործը ոչ իրավաբանի կողմից վարելու դեպքում անձի արդար դատաքննության իրավունքի խախտման հնարավորությունը: Այս հարցի արդյունավետ լուծում առաջարկելիս անհրաժեշտ է հաշվի առնել, որ որոշ դեպքերում անվճար իրավաբանական օգնության տրամադրումն անհրաժեշտ է իրականացնել մինչև դատարան դիմելը՝ ընդդատության հարցերը պարզելու, դատարան դիմելու համար անհրաժեշտ փաստաթղթեր կազմելու և այլնի համար:

Նշված խնդրի լուծումը հնարավոր է երկու տարբերակով՝ կա՛մ տվյալ իրավասությունը հանձնել այն մարմնին, որը պետք է փաստացի ապահովի անվճար իրավաբանական օգնությունը, կա՛մ այն հանձնել դատարանի իրավասությանը:

Եվրոպական մի շարք երկրներում ընդունված է իրավաբանական օգնություն տրամադրելու հարցի լուծումը հենց տվյալ գործը քննող դատարանի կողմից: Այսպես, Սլովակիայում, Չեխիայում, Լեհաստանում, Հունգարիայում ընդունված է անվճար իրավաբանական օգնություն ստանալու հարցի լուծումը հենց դատարանների կողմից: Մասնավորապես՝ Սլովակիայում, դատարանը բավարարելով անվճար իրավաբանական օգնություն տրամադրելու միջնորդությունը, միաժամանակ

նշանակում է գործը վարող փաստաբան տվյալ շրջանակում գործող փաստաբաններից: Լեհաստանում և Չեխիայում անվճար իրավաբանական օգնության միջնորդությունը բավարարվելու դեպքում համապատասխան որոշումն ուղարկվում է փաստաբանների ասոցիացիա, որտեղ էլ կատարվում է համապատասխան նշանակումը: Սլովակիայում, օրինակ, անվճար իրավաբանական օգնություն տրամադրելու միջնորդության հետ մեկտեղ թույլատրվում է ներկայացնել նաև կոնկրետ փաստաբան նշանակելու միջնորդություն, մինչդեռ մի շարք այլ երկրներում (օրինակ՝ Հունգարիա) նման միջնորդություն ներկայացնել չի թույլատրվում¹³:

Կարծում ենք առավել ընդունելի է դատարանի կողմից միջնորդության քննարկման, և հետագայում փաստաբան նշանակելու լիազորությունը հանրային պաշտպանի գրասենյակին հանձնելու իրավասություն սահմանող տարբերակը՝ միաժամանակ բացառելով հանրային պաշտպանի գրասենյակին կոնկրետ փաստաբան նշանակելու միջնորդությամբ դիմելու հնարավորությունը:

Նման մոտեցումն ունի մի շարք առավելություններ: Նախ՝ նման կարգավորման պայմաններում կբացառվի հանրային պաշտպանի գրասենյակի գործունեության արդյունավետության նկատմամբ հսկողություն իրականացնող մարմնի անհրաժեշտությունը, քանի որ անվճար իրավաբանական օգնություն տրամադրելու միջնորդությունը մերժելու որոշումը վերադասության կարգով բողոքարկելու միջոցով հնարավոր է լուծել տվ-

յալ կառուցակարգի գործունեության արդյունավետության ապահովման խնդիրը:

Բացի այդ, կոնկրետ հայցադիմումը, դիմումը, հնարավոր է նաև դրանց պատասխանն արդեն իսկ ստացած դատարանն ավելի բազմակողմանի կարող է քննել տվյալ գործով իրավաբանական օգնության անհրաժեշտությունը, ինչը չի կարող անել հանրային պաշտպանի գրասենյակը:

Միաժամանակ, կոնկրետ փաստաբան նշանակելու միջնորդություն ներկայացնելու արգելքը կարող է բացառել այնպիսի բացասական երևույթ, ինչպիսին փաստաբանների ծանրաբեռնվածության անհավասար բաշխումն է և կոնկրետ փաստաբանի հետ նախապես համաձայնության գալու հնարավորությունը:

Այնուամենայնիվ, նման կարգավորման պայմաններում իսկ անհրաժեշտ է ապահովել մինչև դատարան դիմելն անվճար իրավաբանական օգնության ստանալու հնարավորությունը:

Ամեն դեպքում անվճար իրավաբանական օգնության տրամադրելու հարցը և այդ օգնության շրջանակները պետք է որոշվեն յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքի համար առանձին: Հնարավոր է իրավիճակ, որ կախված որոշակի գործերով կամ որոշակի ատյաններում վարույթի առանձնահատկություններից՝ արդար դատաքննության իրավունքի ապահովման համար բավարար լինի արդարադատությանը մատույց տրամադրելու հարցում իրավաբանական օգնությունը (օրինակ՝ Վճռաբեկ դատարանում հավատարմագրված փաստաբանի կողմից վճռաբեկ բողոք

Քրեական դատավարություն

կազմելու միջոցով), իսկ մեկ այլ դեպքում՝ նման օգնության տրամադրումը պարտադիր լինի վարույթի ողջ ընթացքում:

Այս պատկերացումներն են ընկած հանրային իրավաբանական ծառայությունների մատուցման ողջամիտ ֆինանսավորման, մատուցվող իրավաբանական ծառայությունների համապարփակության, իրավաբանական ծառայությունների հասցեատերերի շրջանակի ողջամիտ ընտրության, հանրային իրավաբանական ծառայությունների մատուցման ձևերի ճկունության, հանրային իրավաբանական ծառայությունների համակարգի հատուկ հանրային կարգավորման և կառավարման սկզբունքներում¹⁴:

Ի մի բերելով վերոշարադրյալը՝ կարելի է նշել, որ՝

- պետական միջոցների հաշվին քաղաքացիական գործերով իրավաբանական օգնության տրամադրման վերաբերյալ ՀՀ ներպետական օրենսդրությունը չի ապահովում անձի՝ դատարանի մատչելիության իրավունքը: Ուստի, անհրաժեշտ է

համապատասխան իրավական կառուցակարգերի ստեղծման միջոցով ապահովել անձի որոշակի պայմաններում պետական միջոցների հաշվին քաղաքացիական գործերով իրավաբանական օգնություն ստանալու հնարավորությունը՝ դրա տրամադրման հարցը և օգնության ծավալը յուրաքանչյուր դեպքի համար որոշելով առանձին:

- ՀՀ դատարանների համար անհրաժեշտ է սահմանել պետական միջոցների հաշվին իրավաբանական օգնություն ստանալու միջնորդության քննարկման, և հետագայում փաստաբան նշանակելու իրավասությունը հանրային պաշտպանի գրասենյակին հանձնելու հնարավորություն՝ բացառելով հանրային պաշտպանի գրասենյակին կոնկրետ փաստաբան նշանակելու միջնորդությամբ դիմելու հնարավորությունը: Միաժամանակ անհրաժեշտ է ապահովել որոշակի դեպքերում պետական միջոցների հաշվին իրավաբանական օգնության տրամադրումը նաև մինչև դատարան դիմելը:

ՕԳՈՍՏՈՍ 2008 8 (109)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

22

1. Արդարադատության մատչելիության երաշխիքները Հայաստանի Հանրապետությունում, Գ.Ս. Ղազինյանի խմբ., Երևան, 2007, էջ 3:

2. Արդարադատության մատչելիությունը որպես մարդու արդար դատաբնության իրավունքի տարր առաջին անգամ դիտարկվել է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կողմից *Գոլդերն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության* գործով կայացված վճռում: Դիմողը հիշատակված գործով պնդում էր, որ իրեն դատարան դիմելու հնարավորությունից զրկելը հանդի-

սացել է «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետ՝ Կոնվենցիա) 6-րդ հոդվածի խախտում: Պատասխանող Կառավարությունը, առարկելով այս պնդմանը, գտնում էր, որ 6-րդ հոդվածը կիրառելի է միայն արդեն հարուցված վարույթի նկատմամբ և չի ներառում դատարան դիմելու իրավունքը: Եվրոպական դատարանը, մատնանշելով այն բացասական հետևանքները, որոնք կարող են տեղ գտնել 6-րդ հոդվածի շրջանակներից արդարադատության մատչելիության

իրավունքը բացառելու արդյունքում, նշել է, որ եթե չպաշտպանվի նաև արդարադատության մատչելիության իրավունքը, և Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի առաջին մասի տեքստն ընկալվի գուտ որպես գործի շարժն ապահովող դրույթ, ապա պայմանավորվող պետությունները կարող էին առանց այս հոդվածը խախտելու, լուծարել իրենց դատարանները կամ նրանց իրավասությունից դուրս բերել քաղաքացիական որոշ տեսակի գործերի քննություն՝ դրանք հանձնելով կառավարությունից կախվածության մեջ գտնվող մարմիններին... Եվրոպական դատարանի կարծիքով անտրամաբանական կլիներ, որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը, կողմնորին տալով վարույթային երաշխիքներ, քաղաքացիական գործերում առաջին հերթին չպաշտպաներ այն, ինչը հնարավորություն է տալիս օգտվել այդպիսի երաշխիքներից՝ դատարանի մատչելիությունից: Վարույթի այնպիսի որակներ, ինչպիսիք են արդարությունը, հրապարակայնությունը, դինամիզմը գրկվում են իմաստից, եթե չկա դատաքննությունը (*Գողդերն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 21.02.1975 թվական, կետ 35):

Եվրոպական դատարանը, վկայակոչելով Կոնվենցիայի նախաբանում ամրագրված իրավունքի գերակայության սկզբունքը, Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը մեկնաբանելով և ելնելով «քաղաքակիրթ ազգերի կողմից ճանաչված իրավունքի սկզբունքներից», ընդգծել է, որ քաղաքացիական հարցերի կապակցությամբ դժվար է խոսել իրավունքի գերակայության մասին, եթե բացակայում է դատարան դիմելու հնարավորությունը: Ըստ Եվրոպական դատարանի՝ արդարադատության մատչելիության սկզբունքն իրավունքի համընդհանուր ճանաչում ստացած սկզբունք է:

3. Eglise catholique de la Canne c. Grece, 16.12.1997, judgement, point 38.

4. Airy v. Ireland, 09.10.1979, judgement, point 25.

5. Судебная власть. Под. ред. **И.Л.Петрухина**. М., 2003, с. 257.

6. Արդարադատության մատչելիություն. Եվրոպական փորձ և հայաստանյան հիմնահարցեր. **Ռ.Մելիքյան, Վ.Քոչարյան**, Երևան, 2005, էջ 9:

7. Доступ к правосудию: проблемы

бесплатной юридической помощи в странах Восточной и Центральной Европы. Издание инициативы §Право общественных интересов: Будапештского правового центра, Колумбийского университета, Международного центра защиты прав человека ИНТЕРАЙТС, Болгарского, Хельсинского комитета и Польского, Хельсинского правозащитного фонда, под ред. Л.Разниченко, с. 8.

8. **Մելիքյան Ռ., Քոչարյան Վ.**, նշված աշխատությունը, էջ 9:

9. **Forer L.G.** Money and Justice. N.Y., L., 1984, p. 25.

10. Airy v. Ireland, 09.10.1979, judgement, point 25, 2-րդ պարբերություն.

11. Վերոհիշյալ գործով վճիռը, կետ 26, 7-րդ պարբերություն:

12. Այստեղ անհրաժեշտ է նկատել, որ ՀՀ վճռաբեկ դատարան բողոք ներկայացնելու համար սահմանված է ինչպես հավատարմագրված փաստաբանի կողմից բողոք բերելու ձևական, այնպես էլ բողոքի՝ քաղաքացիադատավարական նորմերի որոշակի պահանջները բավարարելու բովանդակային պահանջ, ինչը չի կարող ապահովվել հավատարմագրված փաստաբանների նշանակման՝ «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքով գործող կարգի պայմաններում: Մինչդեռ, պետությունը պարտավորություն է կրում անձին որոշակի դեպքերում ոչ միայն իր հաշվին ապահովել հավատարմագրված փաստաբանի ծառայություններով, այլև ապահովել վերջինիս կողմից կազմված Վճռաբեկ բողոքի որոշակի որակ:

13. Доступ к правосудию: проблемы бесплатной юридической помощи в странах Восточной и Центральной Европы. Издание инициативы §Право общественных интересов: Будапештского правового центра, Колумбийского университета, Международного центра защиты прав человека ИНТЕРАЙТС, Болгарского, Хельсинского комитета и Польского, Хельсинского правозащитного фонда, под ред. Л.Разниченко, с. 120.

14. Արդարադատության մատչելիության երաշխիքները Հայաստանի Հանրապետությունում, Գ.Ս. Վազիրյանի խմբ., Երևան, 2007, 10-13 էջեր:

Райнер ФРАЙ
*Председатель земельного суда
(суда второй инстанции)*

СУДЕБНОПРАВОВЫЕ РЕФОРМЫ НА ЮЖНОМ КАВКАЗЕ

День открытых дверей в одном из немецких судов

04-05-08 2008 8 (109)

საქართველოს
სამართლებრივი
სისტემა

24

«День права» или «День открытых дверей». Что скрывается за этими словами? Во-первых: что может быть собственно говоря общего у такого мероприятия с судами?

Кто проводит обычно дни открытых дверей? К примеру, какой-нибудь универмаг, когда хочет представить предлагаемые товары и заполучить новых покупателей. Или какое-нибудь производственное предприятие, завод или фабрика, которые хотят сделать рекламу своим продуктам, представить свою продукцию и деятельность.

Но что же может показать, продемонстрировать суд? Должен ли он вообще показывать себя изнутри, раскрываться, становиться

«публичным»?

Ответ должен быть однозначен: Да!

1. Суд также должен и даже обязан показать себя. Его деятельность не является тайной. Правда, суды в первую очередь предназначены для того, кто по собственному делу, со своим судебным делом входит в контакт с судом и конкретно с работающим там судьей. Но не только: то, чем занимаются суды, и то, как протекают судебные процессы, имеет значение для любого гражданина данного государства. Ему следует интересоваться «своей» судебной системой и быть сведущим в ней. С точки зрения суда подобные мероприятия прес-

ледуют цель создания доверия.

Юстиция и суды приобретают все большее значение в общественном сознании, что может способствовать также формированию необходимого собственного самосознания юстиции и особенно судов. Федеральный конституционный суд Германии как высший германский суд недавно заявил: «Общественное восприятие юстиции в ее же собственных интересах».

2. Однако: кто добровольно захочет пойти в суд? Кому вообще интересно ознакомиться с тем, что происходит внутри судебной системы, узнать, какие люди там работают и что они конкретно делают? Часто такой интерес возникает лишь у немногих граждан. В Германии также существует в этом отношении некоторая опаска. Поэтому суды должны сами возбудить интерес к своей работе и вызвать любопытство по этому поводу. Они должны представлять себя активно, применяя как-бы наступательную тактику.

3. А овчинка выделки стоит! Суды также дают «продукцию», которую стоит продемонстрировать. Правда, это не товары, которые можно пощупать и купить, однако это важные услуги. Речь идет о механизмах и процессах, которые служат обязательному урегулированию некоей материи, улаживанию и разрешению споров. Своего рода предприятия имеют и суды, это — судьи и другие служащие, ответственные за определенные задачи, их работа важна для граждан и

может иметь для них решающее значение в подлинном смысле слова.

Итак: и судам есть что показать, а именно - самих себя. Свои здания, комнаты и оборудование, вид задач, которые стоят перед ними, своих сотрудников и ход их работы.

Ознакомление со всем этим способствует созданию доверия у населения. Юстиция вообще и особенно суды не должны быть окутаны тайной и быть чем-то чужим, учреждениями, которые вызывают страх у граждан именно потому, что им чужды. Наоборот, они являются частью государства, на которую гражданин должен быть в состоянии положиться, которым он должен доверять.

Если мне удалось, а я надеюсь на это, вызвать у вас интерес к проведению дня открытых дверей в суде, то я обязан еще кое-что добавить.

Проведение такого мероприятия связано с большой затратой времени и требует большой работы. В равной мере и для председателя суда и для его сотрудников. Так как важно, чтобы в этом участвовали все, чтобы при такой презентации были представлены все лица и все функции. Ведь целью является показ не пустого здания, а будней и деятельности суда.

1. Относительно фактора времени:

День открытых дверей — это совершенно особенный день. В этот день не должно быть обычных су-

дебных заседаний. Интересы посетителей и личные неимущественные права сторон процесса и обвиняемых несовместимы. Поэтому такой день проводится в конце недели, в день, когда суд обычно закрыт, а население не работает и поэтому может найти время для посещения суда.

2. Относительно организационных вопросов:

Из выше сказанного следует, что для успешного проведения дня открытых дверей вам необходимо, чтобы в нем активно участвовали по возможности все сотрудники суда. Вы должны заинтересовать их и убедить в том, что ради показа «их» суда и их рабочего места им стоит пожертвовать своим свободным днем (например, субботой). Поэтому хочу посоветовать следующее: для посетителей день открытых дверей — это проведение досуга, сотрудники суда же должны в этот день по-настоящему работать. Поэтому желательно заинтересовать и поддержать сотрудников,

признав время, которое они потратят на это мероприятие, рабочим временем и соответственно вознаградив их.

Как же следует организовать такое мероприятие?

На основании собственного опыта хочу выделить самые важные пункты:

1. В день открытых дверей в суде должны присутствовать как можно больше сотрудников, их всех следует попросить об этом. Следовательно важно сначала сделать рекламу этому мероприятию в самом суде. Все должны быть единыдушны в том, что будут участвовать в нем и покажут «свой» суд!

Лучше всего образовать рабочую группу. Показать и представить необходимо разные сферы работы суда. Должны быть определенные заседания и презентации. Ответственность за каждую сферу должна быть возложена на одну группу, которая и должна решить, как оформить свою презентацию. Эта группа в составе сотрудников

суда ответственна за содержание и ход своего отдельного мероприятия, она разрабатывает концепцию и далее представляет председателю суда докладную о том, как в точности должен выглядеть ее проект.

Один из сотрудников суда должен быть ответственен за общую координацию и тесно сотрудничать с председателем суда.

2. Если в мероприятии должны участвовать также лица, не работающие в суде, однако ежедневно сотрудничающие с ним, то их следует попросить об этом и вовлечь в эту работу заранее.

В Германии это, например, полиция, прокуратура, лица, наблюдающие за поведением условно осужденных во время испытательного срока, места отбытия наказания, управление по делам молодежи и местные адвокаты.

Этот перечень можно было бы продолжить. Опыт показывает, что день открытых дверей в первую очередь касается самого суда. Однако его можно сделать более интересным, если в нем примут участие также те юридические учреждения и организации, которые по своим функциям близко стоят к судам.

3. Значение этого дня открытых дверей, конечно, вырастет, если в нем примут участие особо важные лица. Например, мэр города или руководители других государственных органов. У нас принято, что приходят председатели других судов и прежде всего сам министр юстиции.

Министр юстиции (об этом я

еще скажу) может также сыграть активную роль и, скажем, ответить на вопросы посетителей.

4. Особенно важно следующее:

Вы должны очень рано начать рекламировать предстоящее мероприятие и объявить его дату. Необходимо проинформировать министерство юстиции и прессу, чтобы обеспечить их участие и освещение в печати.

Как только будет готова программа, следует напечатать и раздать плакаты и проспекты. Населению следует постоянно напоминать о дне юстиции с помощью расклеенных плакатов и газет.

Как я уже сказал в начале, общественность следует заинтриговать.

В дополнение к информации в прессе председателю данного суда и сотруднику, ответственному за мероприятие, следует уже на раннем этапе созвать пресс-конференцию, подробно проинформировать журналистов и попросить их поддержать мероприятие соответствующим освещением.

5. Однако при всем воодушевлении нельзя забывать о необходимых расходах и о том, кто должен их нести. Например, денег стоит, конечно же, печатание проспектов и плакатов о мероприятии. Надо заранее выяснить, кто должен нести упомянутые расходы. В Германии министерство юстиции регулярно берет на себя определенную часть этих расходов. Этот пункт Вы должны уточнить заранее. Бывает чрезвычайно неприятно, когда организатор мероприятия после оконча-

ния проекта один оказывается ответственным за понесенные расходы.

А теперь относительно самой программы:

1. Очень важно, и поэтому я об этом хочу сказать перед тем, как обращусь к темам мероприятия, чтобы была общая («рамочная») программа.

Сюда входит приветственное слово председателя суда или даже министра юстиции в начале мероприятия.

Здание суда должно выглядеть гостеприимно, ведь будут гости!

Важно, чтобы были таблички с указателями отдельных мероприятий и чтобы был общий информационный центр или информационный стенд. Посетители должны легко ориентироваться.

Не забудьте, что нужны также напитки и закуска. На любом праздничном мероприятии должна быть возможность уютно посидеть и вместе что-нибудь выпить. Может быть, есть возможность поставить небольшую палатку во дворе или в садике суда. Кстати, наш опыт показал, что имеет смысл отдать заказ на напитки и закуску частному предпринимателю (например, местному кафе или ресторану), который назначит свои цены, но и понесет экономический риск.

Можно будет выделить комнату игр для маленьких детей, где за ними некоторое время будут присматривать. Родители же в это время смогут свободно посещать отдельные мероприятия суда. Суд таким образом устраивает своего рода детский сад на этот день.

Развлекательной частью общей программы может быть выступление маленькой музыкальной группы из сотрудников суда. Так у нас уже однажды в такой день выступил музыкальный ансамбль, состоявший из судей и прокуроров.

2. Что можно предложить посетителям с точки зрения содержания? Хочу назвать несколько примеров:

а) Инсценировка судебных заседаний, в которых будут участвовать посетители в качестве публики, является одним из важнейших пунктов программы.

«Артистами» выступают, разумеется, настоящие судьи, прокуроры и адвокаты, однако рассматриваемое дело выдуманно. Все должно выглядеть так, как будто идет настоящее заседание суда. Конечно, оно не должно длиться слишком долго. В конце зрители могут задавать вопросы, а судьи ответят на них.

Зрители таким образом на примере определенного дела познакомятся с работой суда, с процессом судебного заседания и с ролью участников процесса и смогут сразу же задавать вопросы.

Такие инсценировки возможны относительно самых разных областей права. Как показывает опыт, особый интерес вызывают уголовные процессы или те судебные разбирательства, предметом которых, например, является повседневный спор между соседями по земельным участкам.

б) Вниманию посетителей можно предложить доклады «экспер-

тов» на определенные темы, которые интересуют общественность и каждого отдельного гражданина. При этом в качестве лиц, дающих справки, могут выступать судьи и другие специалисты.

Возможны самые различные темы. К примеру можно организовать такое мероприятие по вопросам жилищного права или относительно таких правовых вопросов, которые возникают в повседневной жизни между соседями.

При этом в качестве докладчиков и лиц, дающих справки, могут выступать судьи и другие специалисты.

в) Конечно, можно показать само здание суда (например, интересные подвальные помещения, или открыть камеры заключенных), а также обратиться к истории данного суда или здания суда.

Может быть, в суде находятся интересные предметы из прошедших времен. Сведущие лица могли бы описать их и дать разъяснения.

Может быть, само здание суда имеет интересную историю, на которой стоит подробно остановиться?

Между прочим, интерес вызывают и некоторые цифры. Скажем, один из судей может разъяснить, по скольким делам из каждой области права в год принимаются решения и сколько длится обычно одно разбирательство.

г) Полиция и прокуратура могут объяснить свою работу, прежде всего ту часть ее, которая связана с последующим судебным процессом.

В этой связи мы накопили удачный опыт проведения некоторых «веселых» пунктов программы. Посетителей можно было бы, например, сфотографировать как обвиняемых и взять у них отпечатки пальцев. Снимки они могут взять с собой на память.

д) Работники канцелярии суда показывают, как работают разные отделы канцелярии. Что происходит с делами? Кто за какую область ответственен? Иначе говоря, интересной может оказаться и «внутренняя жизнь» суда, т. е. делопроизводство.

е) Фантазия в этой области не имеет границ.

К примеру, мы в один из дней открытых дверей в зале заседаний по уголовным делам одного из судов организовали выступление труппы профессиональных театральных артистов. Они сыграли известную пьесу, в которой главным образом речь идет об одном судебном разбирательстве и судье. Эта театральная труппа дала объявление о представлении и были проданы билеты. За счет выручки артисты получили гонорар за выступление.

Նորա ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ

ԵՊՀ քաղաքացիական իրավունքի
ամբիոնի ասպիրանտ

**ՆԿԱՏԱՌՈՒՄՆԵՐ ՀՀ ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍՈՐՔԻ
225-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾՈՒՄ
ԱՌԿԱ ԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ***

01.01.1999թ-ի հունվարի 1-ին ուժի մեջ մտած Քաղաքացիական օրենսգրքի համաձայն՝ օգտագործման իրավունքի բովանդակության մեջ կատարվեցին որոշակի փոփոխություններ. բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքը ծագում էր այդ իրավունքի գրանցված լինելու պարագայում: Հնարավոր էր իրավունքը սեփականատիրոջ պահանջով դադարեցնել առանց իրավատիրոջ համաձայնության՝ դատական կարգով, սեփականատիրոջ կողմից շուկայական գնով փոխհատուցելու միջոցով:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում 04.10.2005թ. կատարված փոփոխության արդյունքում բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքի ծագման պարտադիր պայման դարձավ պետական գրանցումը, իրավունքը կարող էր դադարեցվել դատական կարգով՝ սեփականատիրոջ կողմից փոխհատուցում տրամադրելու միջոցով:

Սահմանվեց փոխհատուցման հաշվարկման կարգը: Փոխհատուցման չափը մեկ ամսվա համար սահմանվում էր իրավունքի դադարեցման պահին տվյալ բնակելի տարածության համար կիրառելի վարձավճարի չափից՝ հաշվարկված հետևյալ

կերպ. յուրաքանչյուր բնակության իրավունք գրանցած անձի համար՝ բնակելի մակերեսի չափը բնակելի տարածության անհատույց օգտագործման իրավունք ունեցող անձանց և սեփականատերերի ընդհանուր թվի վրա բաժանելու միջոցով ստացված մակերեսը, սակայն 5 քառակուսի մետրից ոչ պակաս և 9 քառակուսի մետրից ոչ ավելի:

Փոխհատուցումը հաշվարկվում է երեք տարվա համար եւ տրամադրվում է միանգամից, եթե կողմերի համաձայնությամբ այլ բան նախատեսված չէ:

Եթե անձը մինչև 1999 թվականի հունվարի 1-ը սահմանված կարգով հաշվառված (գրանցված) է եղել բնակելի տարածությունում և մինչև սույն օրենքն ուժի մեջ մտնելու պահը մշտապես կամ առավելապես բնակվել է այդ բնակարանում, ապա մինչև 2006 թվականի դեկտեմբերի 31-ը սեփականատիրոջ կողմից բնակության իրավունքը դադարեցնելու հայցադիմում ներկայացնելու դեպքում փոխհատուցումը կատարվում է նշված կարգով:

Եթե սեփականատիրոջ կողմից բնակության իրավունքը դադարեցնելու հայցադիմումը ներկայացվում է դատարան 2007 թվականի հունվարի 1-ից հետո, ապա սույն կետով սահմանված պաշտպանությունից օգտ-

*Սկիզբը՝ թիվ 5 (106) համարում:

ՕԳՈՍՏՈՍ 2008 8 (109)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

վում են միայն այն անձինք, որոնց բնակելի տարածության նկատմամբ օգտագործման իրավունքը գրանցված է սահմանված կարգով:

Փաստորեն, պետությունը 1998թ. Քաղաքացիական օրենսգրքի ընդունմամբ բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքի բովանդակության սահմանները նեղացրեց. մինչ այդ անօտարելի իրավունքը հնարավոր դարձրեց օտարել՝ շուկայական արժեքի չափով փոխհատուցում տրամադրելու միջոցով: Արդյո՞ք բնակելի տարածության իրավունքի դադարեցման մասն կարգավորումը կիրառելի էր մինչև օրենսգրքի ընդունումը օրենքի ուժով օգտագործման իրավունք ձեռք բերած անձանց նկատմամբ: Մեր կարծիքով՝ ոչ, քանի որ քաղաքացիական իրավահարաբերությունը սեփականատիրոջ և օգտագործման իրավունք ունեցող անձի միջև ծագել էին մինչև 01.01.1999թ. Քաղաքացիական օրենսգրքի ուժի մեջ մտնելը, իսկ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 5-րդ, «Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգիրքը գործողության մեջ դնելու մասին» ՀՀ օրենքի 4-րդ հոդվածի համաձայն՝ օրենսգիրքը կիրառվում է քաղաքացիական այն իրավահարաբերությունների նկատմամբ, որոնք ծագել են օրենսգիրքը գործողության մեջ դրվելուց հետո, բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի: Քանի որ օրենքը 225-րդ հոդվածի վերաբերյալ այս կապակցությամբ լրում է, ուստի, ըստ մեզ, մինչև 1999թ-ը ծագած բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքը չէր կարող հարկադրաբար դադարեցվել:

Ինչևէ, դատական պրակտիկան

տրամագծորեն հակառակ կարծիքի էր և մինչև 1999թ-ը ծագած իրավունքները դադարեցվում էին սեփականատիրոջ պահանջով, սեփականատիրոջ կողմից շուկայական գնով փոխհատուցելու միջոցով: Ընդ որում, պետք է նշել, որ օգտագործման իրավունք ունեցող անձանց տրվելիք հատուցումը հաշվարկվում էր՝ բնակարանի շուկայական արժեքը բոլոր սեփականատերերի և բոլոր օգտագործողների թվին հավասարապես բաժանելու միջոցով: Այսինքն՝ բնակելի տարածության սեփականատերերի և օգտագործողների իրավունքները գնահատվում էին հավասար¹: Արդյո՞ք պետությունը դրանով իսկ չէր ընդունում, որ գրկում է օգտագործողներին «գույք»-ից: Այնուամենայնիվ, եթե ընդունենք, որ այս դեպքում 225-րդ հոդվածը կիրառելի էր մինչև օրենսգրքի ընդունումը ծագած բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքը դադարեցնելիս, ապա պետությունը, մասն կարգավորում նախատեսելով, օգտվել է իր իրավագործությունից և «ելնելով հանրային շահից»՝ նախատեսել է գույքային իրավունքը դադարեցնելու կարգ: Այս դեպքում պետք է փաստել, որ Սահմանադրության և Եվրոպական կոնվենցիայի ամրագրած պահանջների հետ բախում չի առաջանում:

Իրավիճակը միանգամայն փոխվում է 04.10.2005թ-ին ընդունված «Քաղաքացիական օրենսգրքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի գործողության պարագայում: Նախատեսելով, որ եթե սեփականատիրոջ կողմից բնակության իրավունքը դադարեցնելու հայցադիմումը ներկայաց-

Քաղաքացիական իրավունք

վում է դատարան 2007 թվականի հունվարի 1-ից հետո, ապա սույն կետով սահմանված պաշտպանությունից օգտվում են միայն այն անձինք, որոնց բնակելի տարածության նկատմամբ օգտագործման իրավունքը գրանցված է սահմանված կարգով: Պետությունը, կարծում ենք, խախտում է և՛ Սահմանադրության, և՛ Կոնվենցիայի պահանջները:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 170-րդ հոդվածը գույքի օգտագործման իրավունքը դասում է գույքային իրավունքների թվին: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 132-րդ հոդվածի համաձայն՝ քաղաքացիական իրավունքների օբյեկտներն են՝ գույքը՝ ներառյալ դրամական միջոցները, արժեթղթերը և *գույքային իրավունքները*:

Նշանակում է՝ գույքային իրավունքները, այդ թվում՝ գույքի օգտագործման իրավունքը ներառվում է «գույք» հասկացության մեջ, հետևաբար գույքային իրավունքները նույնպես սեփականության օբյեկտներ են, սա նշանակում է, որ սեփականության անձեռնմխելիության կանոնները, այդ թվում՝ սեփականությունից զրկելը պետք է կատարվի համապատասխան կանոնների պահպանմամբ:

ՀՀ Սահմանադրության 31-րդ հոդվածի համաձայն՝ ոչ ոքի չի կարելի զրկել սեփականությունից, բացառությամբ դատական կարգով՝ օրենքով նախատեսված դեպքերի:

Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի առաջին արձանագրության 1-ին հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ ոչ ոքի չի կարելի զրկել նրա գույքից, բացառությամբ ի շահ հանրության և

այն պայմաններով, որոնք նախատեսված են օրենքով ու միջազգային իրավունքի ընդհանուր սկզբունքներով:

Վերը նշված վերլուծությունում երևաց, որ Բնակարանային օրենսգրքի հիման վրա ծագած իրավունքը գոյություն ունեցող իրային իրավունք է, գույք է, հետևաբար և օգտվում է Սահմանադրությամբ և Եվրոպական կոնվենցիայի 1-ին արձանագրության 1-ին հոդվածով նախատեսված երաշխիքներից:

Մինչդեռ, 04.10.2005թ. ընդունված օրենքի արդյունքում, 2007թ-ից հետո այդ իրավունքը դադարում է իրենից որևէ նյութական արժեք ներկայացնելուց, «նյութական» իրավունք լինելուց, քանի որ հնարավորություն է տրվում սեփականատիրոջն իր հայեցողությամբ, առանց փոխհատուցում տալու դադարեցնել չգրանցված բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքը՝ առանց մտավախություն ունենալու այդ իրավունքի դիմաց փոխհատուցում տալու անհրաժեշտության մասին: Նշանակում է՝ բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքն այս օրենսդրական փոփոխությունների արդյունքում դադարում է «գոյություն ունեցող գույքային իրավունք» լինելուց: Այսինքն՝ պետությունը, ընդունելով 225-րդ հոդվածի փոփոխությունները, դրանով իսկ զրկել է օգտագործողներին իրենց գույքից:

Բացի այդ, այն պահից սկսած, երբ օրենսդրորեն հաշվառումը հավասարեցվում է բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքին (ինչն արված է հոդվածի 1-ին կետով), այն դառնում է գույք, և նույնիսկ օրենքով այդ իրավունքի դադարեցումը կհամարվի գույքից զրկում:

Եթե ընդունենք էլ, որ այս դեպքում սեփականատիրոջ իրավունքին գերապատվություն տալը կատարվում է հանրային շահից ելնելով, մի՞թե իրային իրավունքից, գույքից զրկումը կարող է լինել անհատույց:

Եվրոպական դատարանն ընդունում է այն հանգամանքը, որ եթե գույքից զրկելիս փոխհատուցում չի տրամադրվում դա, որպես կանոն, հանգեցնում է գույքային իրավունքի խախտման:

Սուրբ Մենաստաններն ընդդեմ Հունաստանի գործով հողատարածությունների փոխանցումը դիմումատու մենաստաններից Հունական պետությանն առանց փոխհատուցման համարվել էր գույքից զրկում՝ խախտելով 1-ին արձանագրության 1-ին հոդվածը:

Նույնիսկ Գերմանիայի վերաձևավորման բացառիկ հանգամանքներում գույքից զրկելը հատուցում չտրամադրելով Եվրոպական դատարանի կողմից արդարացված չի համարվել²:

Մեր կարծիքով, սեփականության անձեռնմխելիության էությունն ամբողջովին խախտվում է «Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» 4.10.2005թ-ի ՀՀ օրենքի 32-րդ հոդվածի 2-րդ կետի գոյության պայմաններում, և հակասություն է առաջանում ինչպես Սահմանադրության 31-րդ հոդվածի հետ, այնպես էլ Եվրոպական կոնվենցիայի 1-ին արձանագրության 1-ին հոդվածի հետ, երբ գույքից զրկելն իրականացվում է առանց որևէ փոխհատուցման: Ինչպես նշվում է Եվրոպական դատարանի կո-

միսիան **Բրենելիդ և Մամստրոմն ընդդեմ Շվեդիայի** գործի ընդունելության որոշման մեջ, անձանց միջև օրենքը չպետք է ստեղծի այնպիսի անհավասարություն, որ հնարավոր լինի անձին կամայականորեն և անարդար կերպով զրկել գույքից ի շահ այլ անձի³: Մինչդեռ այս հոդվածի գոյությունը նման հնարավորություն իրոք ստեղծում է:

Այժմ անդրադառնանք բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքի փոխհատուցման հաշվարկման կարգին, երբ այն դադարում է սեփականատիրոջ հայցով:

Համեմատենք բնակելի տարածության նկատմամբ օգտագործման իրավունքի երկու օրինակ.

1. 18 քմ բնակելի տարածության նկատմամբ, բացի սեփականատիրոջ իրավունքից, գրանցված է 1 անձի բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքը: Այս դեպքում, ելնելով հաշվարկման սահմանված կարգից, մենք 18-ը բաժանում ենք սեփականատերերի և օգտագործման իրավունք ունեցող անձանց ընդհանուր թվի վրա (2), ստանում 9: Նշանակում է՝ յուրաքանչյուր իրավատիրոջ իրավունք իր մեջ առնվազն ներառում է 9 քմ տարածություն օգտագործելու իրավունք:

2. Երկրորդ իրավիճակում եթե բնակելի տարածության մակերեսը 1000 քմ է, և այն ունի ընդամենը մեկ սեփականատեր և մեկ օգտագործման իրավունք ունեցող, ապա 1000 քմ-ը բաժանում ենք 2-ի, ստանում 500 քմ՝ այն տարածության մակերեսը, որի օգտագործման իրավունք ունի յուրաքանչյուր իրավատեր:

Ակնհայտ է, որ առաջին և երկրորդ

Քաղաքացիական իրավունք

իրավիճակներում օգտագործման իրավունքների արժեքներն այլ հավասար պայմաններում էականորեն տարբեր կարող են լինել. 500 քմ տարածության նկատմամբ բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքը համարժեք չի կարող լինել 9 քմ տարածության նկատմամբ բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքին:

Մինչդեռ, օրենսդիրը, փոխհատուցման կարգ սահմանելով, հավասարության նշան է դնում այս իրավունքների արժեքների համար՝ սահմանելով նույնարժեք փոխհատուցում, ինչն առանձին դեպքերում, ըստ մեզ, կարող է հանգեցնել հավասարակշռության խախտման, քանի որ հաշվարկված փոխհատուցման գումարը կարող է էականորեն ցածր լինել իրավունքի շուկայական արժեքից և կարող է կազմել մի գումար, որը «վերցված գույքի արժեքի հետ հիմնավոր կապ չունենա»: Եվրոպական դատարանն իր **Կանալան ընդդեմ Մլովակիայի** գործում և մի շարք այլ գործերով նշել է, որ գույքից գրկելն առանց տրամաբանական արժեքի վճարման, նորմալ պայմաններում կհանդիսանա անհամաչափ միջատություն, ինչը չի կարող արդարացվել 1-ին արձանագրության 1-ին հոդվածի ներքո⁵: Եթե այնուամենայնիվ փոխհատուցումը վերցված գույքի արժեքի հետ տրամաբանական հարաբերության մեջ չի գտնվում, 1-ին արձանագրության 1-ին հոդվածը համարվում է խախտված⁶:

Մեզ թվում է, որ հաշվարկման կարգում երեք տարվա համար փոխհատուցում նախատեսելը նույնպես ոչ շահավետ դրության մեջ է դնում

օգտագործման իրավունք ունեցողին: Անձին բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքը պատկանում է ցմահ, մինչդեռ փոխհատուցումը տրվում է երեք տարի ժամկետով:

«Հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» 2006թ-ի նոյեմբերի 27-ի ՀՀ օրենքի 11-րդ հոդվածի 1-ին կետը նախատեսում է, որ օտարվող սեփականության դիմաց սեփականատիրոջը վճարվում է համարժեք փոխհատուցում: Համարժեք է համարվում օտարվող գույքի շուկայական արժեքից տասնհինգ տոկոս ավելի գումարը:

Բնականաբար, երբ խոսքը գնում է օրենքի և օրենսգրքի կարգավորման տարբերությունների մասին, գերապատվությունը միանշանակ պիտի տրվի օրենսգրքին, կամ այն դեպքում, երբ օրենսգիրքը մասնավոր դեպքի համար (բնակելի տարածության նկատմամբ օգտագործման իրավունքի փոխհատուցում) հաշվարկման առանձնահատուկ կարգ է սահմանում, ընդհանուր և հատուկ նորմերի մրցակցության կանոնով առավելությունը կտրվի հատուկ նորմին: Մենք չենք վիճարկում այս դասագրքային ճշմարտությունները, սակայն, կարծում ենք, որ օրենսդրական կարգավորումների ժամանակ պիտի պահպանվի ողջ օրենսդրության՝ որպես իրար հետ սերտորեն փոխկապակցված մասերի ամբողջության տրամաբանվածությունը և անհակասականությունը:

Ընդ որում, նշենք, որ այն դեպքում, երբ խոսքը գնում է *պետական և հասարակական կարիքների* մասին, բնական չէ փոխհատուցման ավելի բարձր չափ նախատեսելը, քան սե-

փականատիրոջ շահերից՝ ելնելով օգտագործման իրավունքի դադարեցման դեպքում:

Ելնելով վերոգրյալից՝ կարծում ենք հերթական անգամ պետք է փոփոխություններ կատարվեն Քաղաքացիական օրենսգրքի 225-րդ հոդվածում, մասնավորապես.

1. Որպես բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքի ծագման հիմք պետք է դիտել ոչ միայն պայմանագիրը, այլ նաև օրենքը, ընդ որում, օրենքի հիման վրա ծագած իրավունքի գոյության համար ընդունել պետական գրանցման պարտադիր չլինելը:

2. 225-րդ հոդվածում հստակ սահմանել, որ բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքը դադարելիս անհատույց դադարում են նաև իրավատիրոջ ընտանիքի անդամների բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքը, կամ ամրագրում տալ, որ բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքը դադարելիս պահպանվում են իրավատիրոջ ընտանիքի անդամների բնակելի

տարածության օգտագործման իրավունքները: Երկրորդ դեպքում՝ այս իրավունքների դադարումը, առանց իրավատիրոջ համաձայնության, մյուս նորմերի ուժով հնարավոր կլիներ միայն համարժեք փոխհատուցում տալու դեպքում:

3. Փոփոխություն կատարել նախատեսված փոխհատուցման կարգում և անկախ հայցը հարուցելու պահից օգտագործման իրավունք ունեցողների (այդ թվում՝ նախկինում հաշվառվածների) գույքային իրավունքից հարկադիր կարգով զրկելու դեպքերում վճարել փոխհատուցում ոչ պակաս, քան նախատեսված է «Հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» 2006թ-ի նոյեմբերի 27-ի ՀՀ օրենքով՝ շուկայական արժեքից 15 տոկոս ավել, ընդ որում, շուկայական արժեքը պետք է գնահատվի ոչ թե ժամկետային սահմանափակմամբ, այլ հաշվի առնելով այդ իրավունքի գնահ բնույթը:

1. *Скловский К.И.* Применение гражданского законодательства о собственности и владении. Практические вопросы. М., 2004, с. 170.

2. Տե՛ս Վճռաբեկ դատարանի 01.06.2001թ. որոշումն ըստ հայցի Հ. Սարգսյանի ընդդեմ Գ. Սարգսյանի թիվ դՅ-416(ՎԴ)-2001թ-ի գործով, Վճռաբեկ դատարանի 12.07.2002թ. որոշումն ըստ հայցի Վ. Հարությունյանի ընդդեմ Նախշուն և Արսեն Խոջոյանների թիվ դՅ-719(ՎԴ)-2002թ. գործով, Վճռաբեկ դատարանի 09.04.2004թ. որոշումն ըստ հայցի Ս. Հակոբյանի ընդդեմ Ս. Հակոբյանի և Գ. Կիրակոսյանի թիվ դՅ-567(ՎԴ)-2004թ. գործով, Վերաքննիչ դատարանի 21.03.2001թ. վճիռն ըստ հայցի Ս. Սահակյանի ընդդեմ Մ. Բաղայանի և Ա. Սահակյանի թիվ դՅ-01-18-ի գործով, Վերաքննիչ դատարանի 11.11.2002թ. վճիռն ըստ

հայցի Վ. Գրիգորյանի ընդդեմ Հ. Սահակյանի թիվ դՅ-1409 գործով, Վերաքննիչ դատարանի 16.09.2005թ. վճիռն ըստ հայցի Մ. Էլբակյանի ընդդեմ Կ. Հակոբյանի, Ն. Հովհաննիսյանի, Ս. Մուրադյանի, Դ. Աֆյանի թիվ 05-2454 գործով, Երևան քաղաքի Էրեբունի և Նուբարաշեն համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 23.11.2005թ. վճիռն ըստ հայցի Մ. Ղազարյանի ընդդեմ Ն. Ռոստոմյանի թիվ 2-1057-2005թ. գործով:

3. Jahn and others v Germany, applications nos. 46720/99, 72203/01 and 72552/01, 22.01.04.

4. Bramelid and Malmström v SWEDEN, 12.10.1982.

5. Kanala v. Slovakia, Application no. 57239/00, 10.07.2007.

6. Malama v. Greece, no. 43622/98, «52, ECHR 2001-II, Platakou v. Greece, no. 38460/97, «57.

Сумбат СУМБАТЯН

*Соискатель кафедры уголовного права
Российско-Армянского (Славянского)
государственного университета*

К ВОПРОСУ О ВОЗРАСТНОЙ СПЕЦИФИКЕ ЮВЕНАЛЬНОГО ПРАВА И ЮВЕНАЛЬНОЙ КРИМИНОЛОГИИ

В доктрине отечественного права несовершеннолетним признается человек, не достигший определенного возраста, с достижением которого закон связывает его полную дееспособность, т.е. реализацию в полном объеме субъективных прав и юридических обязанностей, провозглашенных Конституцией и другими законами страны (1).

Как в национальных, так и в законодательных актах, как и международных документах, широко используется термин “несовершеннолетний” (малолетний, ребенок, подросток, молодежь). Дополнительные сложности создает тот факт, что законодатель, как правило, не считает нужным сформулировать четкое определение этого понятия для каждой отрасли права, вероятно, относя его к очевидным. Такую ситуацию можно наблюдать на примере источников гражданского, административного, трудового и ряда других отраслей законодательства. В то же время, в нашем праве существуют отрасли законодательства, где дается трактовка указанного термина (например, в уголовном, семейном). Общим ориентиром для понимания несо-

вершеннолетия в отечественном праве могли бы стать соответствующие положения Конституции, однако в основном законе страны они отсутствуют.

Конвенция ООН о правах ребенка 1989г. (ст. 1) говорит о несовершеннолетнем как о человеческом существе до достижения им 18-летнего возраста, если по закону, применимому к данному ребенку, он не достиг совершеннолетия ранее.

Правила ООН, принятые в 1990г. и затрагивающие вопросы защиты несовершеннолетних, лишенных свободы, не содержат никаких уточнений относительно возрастного порога совершеннолетия (2). Минимальные стандартные правила ООН, принятые в 1985г., касающиеся отправления правосудия в отношении несовершеннолетних (Пекинские правила) (3), не устанавливая их конкретный возраст, тем не менее указывают, что несовершеннолетним является ребенок или молодой человек, который в рамках существующей правовой системы может быть привлечен за правонарушение к ответственности в такой форме, которая отличается от формы ответственности, применимой к взрослому

(Правило 2.2.а). Текст Руководящих принципов ООН для предупреждения преступности среди несовершеннолетних (приняты в Эр-Рияде в 1990г.) (4) также не содержит конкретного определения возраста несовершеннолетнего.

В международных документах отсутствует указание на возраст, с достижением которого наступает совершеннолетие, поэтому выбор (из имеющихся в международной практике стандартов) при его определении должен быть сделан в пользу верхней возрастной границы. В большинстве случаев, несомненно, основанием для определения возрастных рамок несовершеннолетия должны стать положения Конвенции ООН 1989г.

Анализируя основные отрасли отечественного права, мы можем прийти к выводу, что верхнюю возрастную границу несовершеннолетия в ювенальном праве, следует установить на уровне 18 лет, поскольку начиная именно с этого возраста физическое лицо практически становится полноправным членом общества (дееспособным). Это вовсе не означает отсутствия исключений из этого правила. Так, например, зачастую для занятия определенной должности, а также для привлечения к уголовной ответственности за некоторые категории преступлений физическим лицам необходимо обладать иными, более высокими, возрастными характеристиками.

В силу наличия у несовершеннолетнего определенных возрастных особенностей он не в состоянии са-

мостоятельно защитить свои права так же эффективно, как взрослый, что является главной причиной создания и действия в РФ и РА специальных правовых средств по защите ребенка.

Применительно к ювенальной криминологии также можно говорить о ее возрастной специфике, которая определяется критериями как правовыми, так и, соответственно, криминологическими. Если для ювенального права возрастной критерий устанавливается законами, то в ювенальной криминологии законом строго не предъясняется. При изучении причин преступности несовершеннолетних криминологи по мнению Э.Б. Мельниковой, более широко изучают подгруппу несовершеннолетних, чем в возрасте от 14 до 18 лет, с чем мы можем не согласиться (5).

Некоторые авторы включают в ювенальную криминологию три возрастные группы: 14-15, 15-16 и 17-18 лет (6), другие же, определяя возрастные особенности преступников, обычно делят несовершеннолетних на следующие группы: 14-15 лет - подростково-малолетняя, 16-17 лет - несовершеннолетние.

Одной из криминологических особенностей преступности несовершеннолетних является ее относительно главный рост на протяжении длительного периода времени. В доперестроечные годы в среднем через каждые пять лет число несовершеннолетних, совершивших преступления, увеличивалось на 11-12%. Однако, начиная с 1991г.

в динамике преступности несовершеннолетних произошли существенные негативные изменения. Так, число несовершеннолетних, в России совершивших преступления в период с 1991 по 1995гг., увеличилось уже на 43%. За последние 10-20 лет темпы прироста преступности несовершеннолетних обгоняют темпы прироста преступности взрослых в 2 - 2,5 раза, а количество ежегодно совершаемых несовершеннолетними преступлений составляет около 150 тыс (7).

При этом преступность несовершеннолетних в стране растет примерно в 6 раз быстрее, чем изменяется общее число лиц этой возрастной группы. На фоне продолжающейся падать рождаемости населения в России, особенно в центральной ее части, указанные показатели выглядят угрожающе.

По данным криминологических исследований, около трети населения страны прошло своеобразную "школу" криминального обучения в местах лишения свободы. В числе лиц, совершивших преступления, свыше 20% - рецидивисты; 15-18% - женщины; 10-12% - несовершеннолетние; более 50% - лица, не имеющие постоянного источника доходов.

Среди всех преступников несовершеннолетние в целом по стране составляют примерно 11-12%, что в 2,5 раза больше удельного веса самих несовершеннолетних в структуре населения страны. Указанная цифра представляется весьма значительной, поскольку, согласно экспертным оценкам, для ус-

пешной борьбы с преступностью и контроля ее основных показателей необходимо, чтобы доля несовершеннолетних преступников составляла не более 4-5%. В противном случае преступность начинает развиваться лавинообразно (8).

Хотя уровень преступности несовершеннолетних несколько ниже общего уровня преступности в стране (около 1,5 тыс. преступлений против 2 тыс.), уровень их криминальной активности превышает соответствующий показатель для всех преступников. Этот показатель для несовершеннолетних в расчете на 100 тыс. человек их возраста составляет около 1800 человек, в то время как для всех преступников он равен - 1100 человек. Таким образом, в настоящее время несовершеннолетние - одна из наиболее криминогенно пораженных категорий населения. Неутешительна и ситуация в Армении.

Важно, однако, заметить, что возрастное изменение личности не связано однозначно с динамикой основных жизненных отношений, сохранность которых сочетается с изменчивостью личности на протяжении жизни под влиянием событий, обстоятельств и других факторов. Более того, кроме хронологического, существуют психологический, педагогический и физический возрасты, причем все они между собой не совпадают, что приводит к внутренним конфликтам личности, которые могут иметь и криминогенный характер. Следует также иметь в виду, что так называемого среднестатистического возраста ре-

ально не существует. Общие закономерности подросткового возраста проявляют себя через индивидуальные вариации, зависящие не только от окружающей среды и условий воспитания, но и от особенностей организма или личности. Поэтому возведение общевозрастных свойств несовершеннолетних в степень криминогенных недопустимо.

Однако криминологические, социологические и психологические особенности лиц в возрастном интервале 14-17 лет свидетельствуют, что на их поведение оказывают влияние как условия жизни и воспитания в предшествующие годы, так и молодые взрослые. Следовательно, преступность несовершеннолетних следует рассматривать в контексте с правонарушениями лиц в возрасте до 14 лет и преступлениями лиц, старше 17 лет.

Рассматривая личности несовершеннолетних и взрослых преступников, можно говорить об их многих общих свойствах. Грань, которая определяет разницу между преступниками разных возрастов, когда сравниваются две возрастные группы: 16-17 лет и 18-20 лет, по существу, стирается. В данном случае вполне допустимо вести речь о единой возрастной группе, если использовать понятие неполного совершеннолетия.

Статистические данные показывают, что более половины несовершеннолетних, совершивших преступления, относятся к возрастной категории 16-17 лет. Подростки 14-15 лет совершают 30-32% преступ-

лений. Причем, как отмечалось выше, удельный вес преступлений, совершаемых 14-15-летними подростками, из года в год растет примерно на 0,6-0,7%.

Резюмируя изложенные суждения, можно сделать следующие выводы. Очевидно, что существуют все предпосылки для формирования ювенального (детского) права как комплексной отрасли права, что обусловлено спецификой регулируемых законом отношений с участием несовершеннолетних и необходимостью обеспечения прав и интересов последних. Издание же специального закона о правах детей представляется нецелесообразным, что объясняется опять-таки разноотраслевым характером регулирования соответствующих отношений. Позиция с В.И. Абрамова о том, что “обилие законодательных актов и разбросанность прав ребенка по различным отраслевым законодательствам, несложность их в единую систему права и законодательства делают их “закрытыми” для восприятия и исполнения и скрывают “правовые прорехи” ныне действующего законодательства о правах ребенка”, небесспорна.(8). По нашему мнению, определяющее значение должна иметь единая линия законодательства и практики его применения - обеспечение интересов ребенка, - и только в этом случае, несмотря на разноотраслевую природу правовых норм, можно говорить об эффективности правовой политики в области защиты прав и интересов детей.

Криминология

На наш взгляд, преступления, совершаемые молодыми людьми и отличающиеся рядом специфических признаков (преимущественно насильственный характер, относительно слабая подготовленность и продуманность, общеуголовная направленность, групповой характер и т.д.), следует выделить для целенаправленного криминологического изучения в обособленную группу. Под «ювенальной преступностью» мы предлагаем понимать совокупность преступлений, совершаемых лицами в возрасте от 13 до 22 лет, хотя обычно исследователи этой проблемы называют другие возрастные границы: от 14 до 29 лет.

Наиболее острый вопрос - о нижнем рубеже возраста уголовной ответственности. Один из авторов еще в 1996г. предлагал понизить его до 12 лет (9). Что касается верхней границы, то совершенно очевидно, что психология, жизненный и преступный опыт, социальные, в том числе криминальные, связи взрослых 27-29-летних муж-

чин не совпадают с аналогичными характерологическими признаками 12-18-летних юношей. Ограничение ювенальной преступности двадцатью двумя годами тоже достаточно условно, но оно опирается на рубеж совершеннолетия, установленный в ряде развитых стран, например в США.

Структурировать ювенальную преступность можно, на наш взгляд, следующим образом: а) особо тяжкие преступления малолетних, т.е. в возрасте от 12 до 14 лет; б) преступления несовершеннолетних - в возрасте 15-17 лет; в) преступления молодежи - в возрасте 18-22 лет.

Выделение ювенальной преступности в качестве самостоятельного объекта изучения и профилактики, адекватное ужесточение репрессий с одновременным снижением до 12 лет возраста уголовной ответственности за особо тяжкие преступления - актуальное направление изменения традиционных и неверных стереотипов, применяемых к ювенальной преступности.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. *Мельникова Э.Б.* Ювенальная юстиция: Учебное пособие. М., 1999, с. 16.
2. Правила ООН, касающиеся защиты несовершеннолетних, лишенных свободы, 1990г. // Сборник международных стандартов и норм ООН в области правосудия в отношении несовершеннолетних. М., 1998. с. 103-105.
3. *Мельникова Э.Б.* Ювенальная юстиция: Проблемы уголовного права, уголовного процесса и криминологии: Учеб. Пособие. М., Дело, 2000, с. 230.
4. Международные акты о правах человека: Сборник документов / Сост. В.А. Карташкин, Е.А. Лукашева. М., 2002, с. 17.
5. *Мельникова Э.Б.* Ювенальная юстиция: Проблемы уголовного права, уголовного процесса и криминологии: Учебное пособие. М., Дело, 2000. (Серия «Российское право: теория и практика»), с. 143.
6. Криминология. Учебник для ВУЗОВ. Под ред. В. Малкова. издание второе, переработанное и дополненное. ЗАО «Юстицинформ», 2006, с. 142.
7. Там же, с. 143.
8. *Абрамов В.И.* Правовая политика современного российского государства в области защиты прав детей // Государство и право. 2004, № 8, с. 82.
9. *Корецкий Д.А.* Проблема адекватности мер уголовно-правового воздействия, применяемых к несовершеннолетним // Преступность и профилактика девиантного поведения молодежи. РВПШ МВД РФ, 1996, с. 7.

ԷԿՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐԺԵՔ ԵՎ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏ ԴԱՇՏԴԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԳՈՎ

Իրավունքների պաշտպանության մեխանիզմի կիրառման վերջնական նպատակն իրավախախտմամբ առաջացած բացասական հետևանքների կանխումը կամ վերացումն է, ուստի կարևոր է նախատեսել այնպիսի միջոցներ, որոնք գործնականում ի վիճակի են ապահովել իրավունքների վերականգնումը: «Շրջակա միջավայրի վերաբերյալ տեղեկատվության մատչելիության, որոշումներ ընդունելու գործընթացին հասարակայնության մասնակցության և արդարադատության մատչելիության մասին» Օրինաի կոնվենցիայի (Կոնվենցիա)¹ 9-րդ հոդվածի 4-րդ մասը պարտավորեցնում է անդամ պետություններին ապահովել շրջակա միջավայրի իրավունքների պաշտպանության «համարժեք և արդյունավետ» միջոցներ: Իրավունքների պաշտպանության ընթացակարգի վերջնական նպատակը խախտված իրավունքները վերականգնող միջոցների կիրառումն է: Կոնվենցիայի 9-րդ հոդվածի 4-րդ մասը անդամ պետություններին պարտավորեցնում է ապահովել, որպեսզի իրավունքների պաշտպանությամբ զբաղվող մարմինները կիրառեն «համարժեք և արդյունավետ» միջոցներ: «Համարժեք և արդյունավետ միջոցներ» իրավաբանական

հասկացությունը մշակվել է ընդհանուր իրավունքի կողմից, որի հիմնական սկզբունքներից մեկն էլ այն է, ըստ որի՝ յուրաքանչյուր իրավունք ունի իր պաշտպանության միջոցը (for every right there is a remedy)²: Անգլիական իրավունքում իրավունքների պաշտպանության միջոցները պատմականորեն ձևավորվել են հայցերի առանձին տեսակների ձևով, որոնք հաճախ սահմանափակվել են պատճառված վնասների դրամական փոխհատուցմամբ: Ոչ գույքային վնասի պատճառման կամ վնասի պատճառման հետ չկապված այլ իրավախախտումներից պաշտպանվելու համար արդարության իրավունքի (the law of equity) կողմից մշակվել են պաշտպանության յուրափաստուկ միջոցներ՝ equitable remedies: Դրանցից կազմում ընդգրկվում են նաև արգելող միջոցները, որոնք կիրառվում են դատական ակտի ձևով, որը կողմերից մեկին պարտավորեցնում է կատարել կամ չկատարել որոշակի գործողություններ: «Համարժեք միջոցներ» հասկացությունը նույնպես փոխառված է ընդհանուր իրավունքից, որի էությունն այն է, որ իր իրավունքները պաշտպանող անձը պետք է դատարանում հիմնավորի, որ առկա են իր իրավունքի պաշտպանության միջոցներ: Այն

Քաղաքացիական դատավարություն

ՕԳՈՍՏՈՍ 2008 8 (109)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

42

դեպքերում, երբ իրավունքի խախտումը հանգեցրել է չվերականգնվող վնասի, ապա կարող է կիրառվել դրամական փոխհատուցումը՝ որպես իրավունքների վերականգնման միջոց: Նախնական կամ լրացուցիչ վնասի առկայության պարագայում, երբ իրավախախտումը դեռ շարունակվում է, երբ վնասը կարող է փոխհատուցվել կամ հնարավոր է վտանգավոր հետևանքների մեղմացում, իրավասու դատական կամ վարչական մարմինը կարող է որոշում կայացնել գործունեության որոշակի տեսակը դադարեցնելու վերաբերյալ (դատական արգելք): Գործնականում այս միջոցի կիրառումն անփոխարինելի է շրջակա միջավայրի վերաբերյալ գործերում, որոնք ընդգրկում են մարդու առողջությանն ու շրջակա միջավայրին սպառնացող սպազայում նախատեսվող կամ շարունակվող գործողություններ³: Դատական արգելքը հնարավորություն է տալիս ապահովել շրջակա միջավայրի պահպանությունը մինչև որոշակի գործունեության հետ կապված վեճի քննության ավարտը, հակառակ դեպքում շրջակա միջավայրին հաճախ կարող է անդառնալի վնաս պատճառվել մինչև իրավախախտման փաստի արդյունքում սկսված քննության ավարտը:

Այսպիսով, թեև արդյունավետ և համարժեք միջոցներ հասկացությունը վերցված է ընդհանուր իրավունքից, այն սկզբունքային նշանակություն ունի նաև այլ իրավական համակարգի երկրներում շրջակա միջավայրի իրավունքների պաշտպանության ընթացակարգի համար: «Համարժեքությունը» ենթադրում է, որ

կիրառվող միջոցները նախատեսեն նախկինում պատճառված վնասների ամբողջական փոխհատուցում, կանխեն հետագա վնասները և ըստ անհրաժեշտության՝ ապահովեն շրջակա միջավայրի վերականգնումը: Միջոցների արդյունավետությանը ներկայացվող պահանջը Կոնվենցիայի կողմերին պարտադրում է ապահովել միջոցների իրականացումը (enforcement) և վերացնել դրան խոչընդոտող հանգամանքները⁴:

Հայաստանի օրենսդրությամբ Կոնվենցիայով սահմանված միջոցները նախատեսված են հիմնականում քաղաքացիական և քաղաքացիական դատավարության օրենսդրությամբ: Իրավական նորմերով սահմանված պարտավորությունների խախտման դեպքում նյութական օրենսդրությամբ նախատեսվում են իրավունքը վերականգնելու և իրավախախտի վրա ներգործելու եղանակներ, իսկ դատավարական օրենսդրությունը նախատեսում է դատարանի կողմից վերջնական որոշման կայացման ընթացակարգը: Առանց քննարկելու պարտավորությունները խախտելու համար սահմանված պատասխանատվությունը, հարկ ենք համարում անդրադառնալ կանխարգելիչ միջոցներին և դատական արգելքին: Հայաստանի Հանրապետության դատավարական օրենսդրությանը դատական արգելքը առանձին ինստիտուտի ձևով հայտնի չէ, այդուհանդերձ ՀՀ օրենսդրությունը նախատեսում է նման բնույթի միջոցներ, որոնց շարքում կարելի է առանձնացնել հայցի ապահովման միջոցները (Քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի⁵ (այսու-

հետև՝ ՔԴՕ) գլուխ 14), քաղաքացու կյանքին կամ առողջությանը սպառնացող վտանգի դիմումի քննության վարույթի (ՔԴՕ գլուխ 23) արդյունքում կայացված որոշումը, ինչպես նաև վնաս պատճառելը կանխելը (ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրք (ՔՕ), հոդված 1059):

ՔԴՕ 97-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Դատարանը, գործին մասնակցող անձի միջնորդությամբ կամ իր նախաձեռնությամբ միջոցներ է ձեռնարկում հայցի ապահովման համար, եթե նման միջոցներ չձեռնարկելը կարող է անհնարին դարձնել կամ դժվարացնել դատական ակտի կատարումը կամ հանգեցնել վեճի առարկա հանդիսացող գույքի վիճակի վատթարացմանը»: ՔԴՕ 98-րդ հոդվածը թվարկում է հայցի ապահովման միջոցները, որոնց շարքում առանձնանում են պատասխանողին որոշակի գործողություններ կատարելն արգելելը (ՔԴՕ հոդված 98, մաս 1, կետ 2) և այլ անձանց կողմից վեճի առարկային վերաբերող որոշակի գործողությունների կատարումն արգելելը (ՔԴՕ հոդված 98, մաս 1, կետ 3): Հայցի ապահովման միջոցների կիրառման բավականին պարզ և արագ ընթացակարգն արդյունավետ միջոց է, որը կարող է կանխել շրջակա միջավայրին պատճառվող վնասները, քանի որ շրջակա միջավայրի վերաբերյալ վեճերի մի զգալի մասը պայմանավորված է լինում ապագայում նախատեսվող գործունեության կամ ծրագրերի իրականացման հետ, երբ շարունակվող գործողությունները կարող են վնաս պատճառել շրջակա միջավայրին:

Շրջակա միջավայրի վերաբերյալ

գործերի պրակտիկան ցույց է տալիս, որ հաճախ առաջանում են այնպիսի իրավիճակներ, երբ որոշակի գործողություններ կատարելն արգելելը բավարար չի լինում էկոլոգիական իրավունքների պաշտպանության, մասնավորապես՝ շրջակա միջավայրին պատճառված վնասը մեղմելու կամ սպառնացող վտանգը կանխելու համար: Այս դեպքում անհրաժեշտ է լինում իրականացնել որոշակի միջոցառումներ, մինչդեռ գործի քննության ընթացքում դա հաճախ անհնար է դառնում, քանի որ ՀՀ ՔԴՕ-ն հայցի ապահովման միջոցների շարքում չի նախատեսում պատասխանողին կամ այլ անձանց որոշակի գործողություններ կատարելուն պարտավորեցնելը (օրինակ՝ թափոնները վնասագերծելը կամ վտանգավոր ազդեցությունը մեղմացնող միջոցներ ձեռնարկելը, մինչև դրանց տեղակայման հարցի լուծումը): Այս առումով գտնում ենք, որ հայցի ապահովման միջոցների շարքում պատասխանողին կամ երրորդ անձանց որոշակի գործողություններ կատարելուն հարկադրելու հնարավորությունն առանձնացնելը թույլ կտա առավելագույնս համապատասխանեցնել հայցի ապահովման միջոցների կիրառումն էկոլոգիական իրավունքների պաշտպանության պահանջներին՝ բարձրացնելով էկոլոգիական գործերով դատարանների վճիռների պատշաճ կատարման արդյունավետությունը:

Միևնույն ժամանակ, հարկ է նկատել, որ ՔԴՕ 98-րդ հոդվածով նախատեսված միջոցները սպառիչ են և դատարանը չի կարող իր հայեցողությամբ կիրառել հայցի ապահովման այլ միջոց: Հայցի ապահովման մի-

Քաղաքացիական դատավարություն

ջոցները կիրառվում են քաղաքացիական գործերի բոլոր տեսակների դեպքում և թերևս արդարացի չէ օրենքով նախապես թվարկել հնարավոր բոլոր ապահովման միջոցները: Ավելին, Վարչական դատավարության օրենսգրքի 88-րդ հոդվածի համաձայն. «Վարչական դատարանում գործերի քննության ընթացքում հայցի ապահովման միջոցների կիրառումն իրականացվում է Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով սահմանված հիմքերով և կարգով»: Քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված հայցի ապահովման միջոցները, մեր կարծիքով, հաշվի չեն առնում վարչական դատավարությունում հայցի ապահովման միջոցների առանձնահատկությունները, օրինակ, վիճարկվող վարչական կամ նորմատիվ ակտի գործողության կասեցումը, մինչև գործն ըստ էության լուծելը: Գտնում ենք, որ այս առումով ավելի ճիշտ մտնեցում է նախատեսված Ռուսաստանի քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 1-ին մասով, որի համաձայն. «Անհրաժեշտության դեպքում դատավորը կամ դատարանն իրավունք ունեն կիրառել հայցի ապահովման այլ միջոցներ, որոնք համապատասխանում են սույն Օրենսգրքի 139-րդ հոդվածով նախատեսված նպատակներին»: ՌԴ ՔԳՕ 104-րդ հոդվածով թվարկված հայցի ապահովման միջոցների ցանկը սպառնիչ չէ և դատարանին թույլ է տալիս կիրառել առավելագույնս արդյունավետ և համարժեք միջոցներ՝ ելնելով գործի փաստական հանգամանքներից և վիճելի

իրավահարաբերության էությունից⁶: Սկզբունքորեն, կարելի է նման նորմ նախատեսել նաև ՀՀ ՔԳՕ-ով, որի պայմաններում Վճռաբեկ դատարանի ակտերը հնարավորություն կտային աստիճանաբար ձևավորել հայցի ապահովման յուրահատուկ միջոցների միատեսակ կիրառման պրակտիկա:

Համարժեք և արդյունավետ միջոցները քննարկելիս հարկ է անդրադառնալ նաև ՀՀ ՔԳՕ 23-րդ գլխով նախատեսված քաղաքացու կյանքին կամ առողջությանը սպառնացող վտանգի դիմումի քննության վարույթին, որը մինչև նոր ՔԳՕ-ի ընդունումը հայտնի չի եղել ՀՀ քաղաքացիական դատավարությանը: Թեև դրաներդրումից հետո անցել է շուրջ 9 տարի, վարույթի այս տեսակը գործնականում չի կիրառվում: Դրա բնույթը լուսաբանված չէ նաև գիտական աղբյուրներում⁷: Ընդունելով, որ վարույթի օրենսդրական ձևակերպումը կարող էր կատարվել ավելի հաջող ձևով, որը չէր դժվարացնի վարույթի էության ընկալումն անգամ մասնագետ իրավաբանների կողմից, պետք է նշել, որ այն անփոխարինելի է շրջակա միջավայրի վերաբերյալ գործեր քննելիս և թերևս նախատեսված է նախևառաջ հենց այդ տիպի գործերի համար: «Քաղաքացու կյանքին ու առողջությանը սպառնացող վտանգ» կարող են ներկայացնել նաև շրջակա միջավայրի վատթարացումները, որոնց դեպքում նախևառաջ անհրաժեշտ է անհապաղ միջոցներ ձեռնարկել մարդու կյանքի ու առողջության ապահովման ուղղությամբ, մինչև տեղի ունեցածի շուրջ հետաքննությունների,

Քաղաքացիական դատավարություն

դատական քննությունների և այլ իրավաբանական վարույթների ավարտը:

Քաղաքացու կյանքին ու առողջությանը սպառնացող վտանգի դիմումի քննության վարույթն իր բնույթով նման է հայցի ապահովման միջոցների ինստիտուտին: Ստանալով նման դիմում՝ դատարանը ՔԴՕ 19 գլխով նախատեսված արագացված դատաքննության կարգով քննում է դիմումը և անհապաղ որոշում է կայացնում քաղաքացու կյանքին ու առողջությանը սպառնացող վտանգը կանխելու մասին և առաջարկում է դիմողին եռօրյա ժամկետում հայցադիմում ներկայացնել դատարան (ՔԴՕ 151 հոդված): Վերը նշված ժամկետում հայցադիմում չներկայացնելու դեպքում քաղաքացու կյանքին ու առողջությանը սպառնացող վտանգը կանխելու մասին դատարանի որոշումը կորցնում է իր ուժը (ՔԴՕ հոդված 152): Այսպիսով, դատարանի կողմից կայացված որոշումը պարտադրում է միջոցներ ձեռնարկել քաղաքացու կյանքն ու առողջությունը վտանգող հանգամանքները վերացնելու համար մինչև համապատասխան հայցի քննության ավարտը:

ՔԴՕ-ն չի սահմանում, թե ինչ եղանակներով է կանխվում սպառնացող վտանգը, ո՞վ է ձեռնարկում վտանգի կանխմանն ուղղված միջոցառումները, ինչպիսի՞նք հայց պետք է ներկայացնի դիմողը և ո՞ւմ դեմ: ՔԴՕ 150-րդ հոդվածը նախատեսում է ընդամենը դիմումին առաջադրվող լրացուցիչ պահանջներ, որի համաձայն՝ դիմումը պետք է տեղեկություններ պարունակի այնպիսի փաստերի և հանգամանքների մասին, որոնք անվերապահորեն վկայում են նման վտանգի առկայությունը: Կարելի է

ենթադրել, որ այդպիսի հանգամանքները վերաբերում են արտակարգ դեպքերին, գործնականում շրջակա միջավայրին պատճառված մեծ վնասին, որն անմիջականորեն վտանգում է մարդու կյանքն ու առողջությունը: Այս դեպքերը, սովորաբար, կրում են ընդհանուր բնույթ և վտանգում են ոչ միայն կոնկրետ քաղաքացու, այլև տեղանքի մյուս բնակիչների կյանքն ու առողջությունը, և հաճախ վտանգի անհապաղ կանխման անհնարինության պատճառով տեղի է ունենում բնակիչների տարհանում իրավասու մարմինների նախաձեռնությամբ, և դատարանի որոշման անհրաժեշտություն չի լինում: Արդյունքում դժվար է եզրակացնել վարույթի այս տեսակը կիրառվում է շրջակա միջավայրին պատճառված վնասի դեպքում, թե հնարավոր են դեպքեր, երբ այն կիրառվի նաև տեղեկատվության մատչելիության կամ հասարակայնության մատչելիության իրավունքների խախտման դեպքերում: ՔԴՕ 150-րդ հոդվածի 1-ին կետի բովանդակությունից բխում է, որ նման վտանգը պետք է արդեն իսկ առկա լինի, քանի որ դիմումում բերված հանգամանքները պետք է անվերապահորեն վկայեն վտանգի առկայության մասին: Հետևաբար, վարույթի այս տեսակը չի կարող կիրառվել հասարակայնության մասնակցության վերաբերյալ գործերում, որոնց արդյունքում ընդունված որոշումները միայն հետագայում կարող են ազդել մարդու կյանքի և առողջության վրա:

Վարույթի այս տեսակն իր բնույթով նման է հայցի ապահովման միջոցներին, այն տարբերությամբ, որ այս վարույթը հարուցելու իրավունք ունեն միայն քաղաքացիները, այն չի

Քաղաքացիական դատավարություն

նախատեսում պատասխանողի վնասների հատուցման պարտականություն, բացի այդ, օրենքը չի կոնկրետացնում սպառնացող վտանգի կանխման եղանակները, և դատարանն ազատ է՝ վճռով նախատեսելու դիմողի պահանջած կոնկրետ եղանակ: Վարույթի այս տեսակը գործնականում կարող է հանդես գալ շրջակա միջավայրի գործերով լուրջ պրեվենտիվ միջոց, սակայն դրա թերի օրենսդրական կարգավորումն ունենում է հակառակ արդյունքը, և այս վարույթի կիրառման որևէ դեպք դեռևս հայտնի չէ:

Այսպիսով, քաղաքացու կյանքին կամ առողջությանը սպառնացող վտանգի դիմումի քննության վարույթը կրում է օժանդակ, սպահովող բնույթ այլ դատական հայցերի՝ հիմնականում պատճառված վնասների հատուցման կամ ապագայում պատճառվելիք վնասները կանխելու հայցերով:

Արդյունավետ և համարժեք միջոցների համատեքստում պետք է քննարկել նաև հետագայում պատճառվող վնասը կանխելու օրենսդրական հնարավորությունը: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի⁸(այսուհետ՝ ՔՕ) 1059-րդ հոդվածի համաձայն. «Ապագայում վնաս պատճառելու վտանգը կարող է հիմք դառնալ վտանգ ստեղծող գործունեությունն արգելելու պահանջով հայցի հարուցման համար: Եթե պատճառված վնասը հետևանք է շենքի, շինության շահագործման կամ այլ արտադրական գործունեության, որը շարունակում է վնաս պատճառել կամ սպառնում է նոր վնասով, դատարանն իրավունք ունի պատասխանողին պարտավորեցնել, վնաս հատուցե-

լուց բացի, կասեցնել կամ դադարեցնել համապատասխան գործունեությունը: Դատարանը կարող է մերժել համապատասխան գործունեությունը կասեցնելու կամ դադարեցնելու մասին հայցը, եթե այն կասեցնելը կամ դադարեցնելը հակասում է պետական շահերին: Նման գործունեությունը կասեցնելը կամ դադարեցնելը մերժելը տուժողներին չի գրկում այդ գործունեությամբ պատճառված վնասի հատուցման իրավունքից»:

Քաղաքացիական օրենսգրքով նախատեսված հայցը կիրառելի է առավելապես շրջակա միջավայրին պատճառված վնասի հատուցման գործերով: Հասարակայնության մասնակցության և տեղեկատվության մատչելիության գործերով ՔՕ 1059-րդ հոդվածով նախատեսված հայցը կարող է ներկայացվել որպես լրացուցիչ պահանջ, երբ անհայտ է դրա հետևանքով հետագայում վնասի պատճառման հավանականությունը: Այս առումով առաջ են գալիս որոշակի դժվարություններ «շրջակա միջավայրին պատճառված վնաս» հասկացության հետ, քանի որ մարդու ցանկացած գործունեություն օբյեկտիվորեն վնասում է շրջակա միջավայրը, սակայն ոչ միշտ է հասնում այնպիսի աստիճանի, որ իրավաբանորեն հաստատվի շրջակա միջավայրին պատճառված վնասի առկայությունը: Նման տիպի հայցերը հաճախ շոշափում են պետական շահերը, ուստի եթե դատարանը ճանաչի, որ կոնկրետ պետական շահը գերակայում է շրջակա միջավայրի պահպանությանը, ապա վնասի պատճառման հայցը ենթակա է մերժման:

ՕԳՈՍՏՈՍ 2008 8 (109)

ՂԱՏԱԿԱՆ
ԻՋԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

46

1. Հայաստանի Հանրապետությունը Կոնվենցիան վավերացրել է 2001թ. հունիսի 14-ին:
2. “It is a settled and invariable principle in the laws of England, that every right when with-held must have a remedy, and every injury it’s [sic] proper redress” William Blackstone, Commentaries on the Laws of England, p. 23.
3. Aarhus Convention: An Implementation Guide, UNECE, New York and Geneva, 2000, p. 132.
4. Նույն տեղում, էջ 133:

5. ՀՀՊՏ 1998/20 (53), 09.09.98, ուժի մեջ է մտել 01.01.1999:
6. Комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу Российской Федерации (постатейный), отв. ред. Г.А.Жилин, М., 2006, с. 306.
7. **Ռ. Պետրոսյան** Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարություն, Երևան, 2007, 501-503 էջեր:
8. ՀՀ ՊՏ 1998/20 (53), 09.09.98, ուժի մեջ է մտել 01.01.1999:

Армен ЕСОЯН

*Начальник отдела внутреннего контроля
управления внутреннего мониторинга и контроля
Государственной Налоговой службы РА*

СОВРЕМЕННЫЕ ПРАВОВЫЕ СИСТЕМЫ: СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ

Правовая система любого государства отражает исторические, национальные, культурные особенности его развития, поэтому она имеет как общие черты с правовыми системами других государств, так и отличия от них, то есть специфические только для нее особенности.

Возникновение и история развития правовых систем свидетельствуют о том, что на их содержание и динамику воздействует культура общества: религия, философия, мораль, наука, политика и правовая культура. Известно, например, что в Древнем мире правовые системы были взаимосвязаны с религией, а морально-этические правовые ценности выступали в религиозной форме.

К развитию правовых систем в мире привела активизация процесса взаимодействия цивилизаций. И такое преемственное развитие правовых систем продолжается и в наши дни. Традиционные правовые ценности взаимодействуют с новыми ценностями, воспринятыми данной правовой системой от других правовых систем. Это обусловлено, в конечном счете, развитием экономического фактора, совершенствованием производительных сил и производственных отношений, развитием рыночного хозяйства. Современная правовая карта мира раскрывает многообразие правовых систем и в то же время свидетельствует о стремлении государств к сближению, единству в зако-

нодательстве, правоприменительной деятельности, к единству правовых систем.

Осознание сущности и роли права в жизни общества требует широкого подхода к правовым явлениям во всем их многообразии и взаимодействии, а также учета функциональных свойств правовых явлений по отношению к человеку, государству и обществу. Вместе с многочисленными определениями понятия права, отражающими и раскрывающими его сущностные черты, в научном правоведении утвердилось понятие “правовая система”. Это понятие охватывает широкий круг правовых явлений, включая нормативные, организационные, социально-культурные аспекты права.

Структура правовой системы - это юридические нормы, принципы и институты, совокупность правовых учреждений и правовых взглядов, представлений, идей, свойственных данному обществу, правовая культура.

Иногда можно правовую систему толковать как право, объединяя в этой сложной структуре правосознание, нормы права, правоотношения, правовые учреждения, правовую культуру. А из этого можно предположить, что правовая система отражает закономерности исторического развития общества, его исторические, национальные, культурные особенности. Естественно, что каждое государство имеет свою нацио-

нальную правовую систему. Учитывая общие черты и отличия национальных правовых систем, можно их сгруппировать по сходству, единству элементов объединяя в группы, правовые семьи.

Разной историей развития и своеобразием обладают романо-германская и англосаксонская правовые семьи, правовые системы Китая, Индии, Японии, стран Африки и мусульманских стран.

Романо-германская правовая семья объединяет правовые системы многих государств, современного мирового общества. Сформировалась она на территории Европы, в латинских (Италия, Испания, Португалия), и германских странах (Германия, Швеция, Норвегия, Дания). К романо-германской правовой семье относятся правовые системы государств континентальной Европы, вся Латинская Америка, значительная часть Африки, страны Ближнего Востока. Эта правовая система оказала влияние и на правовые системы Японии, Индонезии и других государств.

Основным признаком романо-германской правовой семьи является ее формирование на основе римского и канонического права. Основа романо-германской правовой семьи закладывалась в XII-XIII веках.

В каждом отдельном государстве романо-германской правовой семьи формирование национальной правовой системы базировалось на изучении римского права и санкционировании норм обычного права. Для романо-германской правовой системы характерны ее взаимосвязь с моралью, разделение права на публичное и частное, выделение различных отраслей права, полная разработка гражданского права. Длительное время основным источником права в этой семье была доктрина, в современную же эпоху признается верховенство закона среди других источников права, ограничена роль обычаев. В

государствах этой правовой семьи основным законом является конституция, осуществляется доработка и систематизация законодательства. В романо-германской правовой семье закон и право не отождествляются. Это обстоятельство находит отражение в толковании закона.

Для романо-германской правовой семьи характерно наличие развитой судебной системы, в определенных рамках признается значение судебной практики в качестве источника права. В ряде случаев судебная практика является источником права для регулирования однородного применения права (закона) в разных, похожих фактически обстоятельствах. Конечно, значение судебной практики среди источников права в романо-германской правовой семье существенно отличается от английского общего права. Доктрина, общие принципы права и сейчас имеют определенное значение в качестве источников права в странах романо-германской системы. Так, например, практика этих стран свидетельствует, что доктрина и общие принципы используются при толковании и применении законов, где сочетается идея справедливости, компромисса различных интересов, в том числе частных и государственных.

Система общего права, англосаксонская правовая семья, была создана в Англии после нормандского завоевания, и в ходе истории английское право стало основой весьма большой правовой семьи, которая включает в себя правовые системы почти всех англоязычных стран, в том числе и США, Индии, Пакистана, ряда африканских государств.

Надо особо отметить, что английское общее право не является правом Великобритании, оно применяется на территории Англии и Уэльса, а Шотландия, Северная Ирландия, острова

Ла-Манша и остров Мэн не подчиняются английскому праву.

Английское право развивалось автономным путем, хотя на него оказывала влияние континентальная Европа. Рецепция римского права в Европе не затронула английское право. Становление английского права происходило в XI веке, когда нормандцы завоевали Англию. До этого периода было англосаксонское право, которое было сугубо местным.

Общее право было создано королевскими судами, которые, начиная с XII века, заседали в Вестминстере. С течением времени происходил процесс расширения компетенции судов, совершенствовалась судебная процедура. В конце средних веков королевские суды по существу стали единственными органами правосудия. Вопросы процедуры в королевских судах сыграли решающую роль в формировании общего права. Если в странах романо-германской правовой системы юристы придавали приоритетное значение вопросам установления прав и обязанностей субъектов, вопросам материального права, то в Англии основное внимание юристов было сосредоточено на процедурных вопросах.

На развитие системы права Англии значительное влияние оказало формирование и действие права справедливости. Принципы справедливости, заимствованные из канонического права, применялись лордом-канцлером. В настоящее время право справедливости трактуется английскими судами как неотъемлемая часть английского права. В XIX и XX веках английская юриспруденция уделяет большое внимание материальному праву, на основе которого осуществляется систематизация общего права.

Таким образом, английское право объединяет нормы общего права и нормы права справедливости, вносящие до-

полнения или поправки в нормы общего права. В этом смысле можно говорить о дуалистической структуре английского права.

Существенные отличия английского общего права от романо-германской правовой системы выражаются в структуре права, категориях и понятиях права, нормах права. В английском праве нет деления на публичное и частное право, нет деления на гражданское, торговое, административное, право социального обеспечения. В первую очередь в английском праве находим деление на общее право и право справедливости. В романо-германской системе права есть такие понятия, как юридическое лицо, родительская власть, непреодолимая сила, подлог и другие, которых мы не встретим в английском праве. Однако в нем есть такие понятия, как доверительная собственность, встречное удовлетворение и др., которые не встречаются в романо-германской правовой системе. В английском праве нет деления норм на императивные и диспозитивные, сама норма менее общая и абстрактная, чем норма, например, французского или итальянского права. Структура английского права была определена его историей, она складывалась в рамках судебной процедуры.

Основным источником английского права является судебная практика. Суды не только применяют, но и создают правовые нормы. Суды в Англии обладают большим авторитетом и властью. Судебный прецедент, как правило, создают только решения Высоких судов. Решения других судов могут служить примером, но не служат обязательным прецедентом. Важным источником английского права выступает также закон — акт парламента и различные подзаконные акты. В XX веке в Англии происходит развитие законодательства,

Государство и право

возрастает роль законов как источника права в урегулировании экономической, социальной сфер жизни общества. Судебная власть контролирует применение законов.

В правовой жизни Англии определенную роль играют обычай, доктрина и разум. Эти вспомогательные источники права находят применение при восполнении пробелов в действующем праве. Само общее право характеризуется в Англии как выражение разума.

Общее право распространилось по миру и стало одной из крупнейших правовых систем. В каждой конкретной стране, куда пришло общее право, оно утвердилось в качестве национального права, испытав воздействие ряда факторов. В этом смысле общее право выступает как модель, ставшая национальной правовой системой со всеми ее новыми чертами и особенностями.

Скандинавское право в сравнительном правоведении выделяется как самостоятельная правовая семья, в которую включаются Швеция, Норвегия, Дания, Исландия и Финляндия.

В развитии правовых систем скандинавских стран римское право сыграло несомненно менее заметную роль, чем во Франции и в Германии. Судебная практика играет здесь более значимую роль, чем в странах континентальной Европы. В то же время скандинавское право нельзя отнести и к англосаксонской системе общего права, поскольку скандинавское право не имеет, например, такого характерного признака общего права, как правило прецедента.

Все страны, входящие в скандинавскую правовую семью на протяжении веков связывали тесные культурные, экономические и государственно-политические узы. Исходным пунктом формирования права скандинавских стран стали два законодательных акта: Кодекс короля Христиана V, принятый в

Дании в 1683 г. (в 1687 г. его действие было распространено на Норвегию под названием "Норвежское право"), и Свод законов Шведского государства 1734г. Датский кодекс регулировал вопросы, связанные с духовенством, светскими сословиями, торговым и брачным правом, морским правом, правом собственности, наследственным правом, уголовным правом. Шведский кодекс 1734г. регулировал отношения и проблемы, возникающие между супругами, родителями и детьми, при наследовании, строительстве, торговле, исполнении судебных решений, судопроизводстве.

Развитие скандинавской правовой семьи происходило не в изоляции от континентальной Европы. Были попытки провести реформы законодательства, обсуждались проекты принятия общего закона, аналогичного Французскому гражданскому кодексу, но они не увенчались успехом. Скандинавское право развивалось почти индивидуально и большинство ранее действовавших положений заменено отдельными законами, нормы которых составляют базу правового регулирования.

В настоящее время законодательство охватывает многие отрасли шведского права, трудовое и акционерное право, законодательство об охране промышленной собственности и о социальном обеспечении, об охране окружающей среды - иными словами, преимущественно все те области правового регулирования, которые появлялись по мере социально-экономического развития страны, начиная с середины прошлого столетия. Хотя оно значительно и превысило возможность систематизирования в соответствии с общественными потребностями Шведского государства.

Этого нельзя сказать о датском кодексе, который сохранен по преимуществу как исторический памятник. Коди-

фицированное законодательство представляет далеко не большую часть действующего права страны. И здесь, и в Норвегии отчетлива позиция, придающая важное значение судебной практике как источнику права. Немаловажна роль судебной практики и в Швеции, и это отличает скандинавское право от романо-германской системы, сближая его с общим правом.

Скандинавское право представляет собой единую систему не только в силу сходства исторических путей развития права. Особую роль здесь играет то, что скандинавские страны тесно сотрудничают в области законодательства, и этот процесс, начавшийся в конце прошлого века, привел к появлению значительного числа унифицированных актов, равно действующих во всех государствах-участниках.

В 1880 г. одновременно в трех странах Швеции, Дании и Норвегии вступил в силу единый закон об оборотных документах. В последующие годы основное внимание уделялось унификации торгового права и морского права. В конце века появились еще более смелые планы систематизировать все частное право, чтобы в конечном итоге прийти к единому Скандинавскому гражданскому кодексу. Но создание проекта единого гражданского кодекса было отложено, а предпочтение отдано унификации отдельных институтов права собственности и обязательственного права.

Еще одним важным результатом сотрудничества скандинавских стран явился Закон о договорах и Закон об обязательственном праве. В Швеции, Дании и Норвегии, в скандинавских странах сложилось, по существу, единое договорное право.

Скандинавские государства активно сотрудничали также в области семейного права, хотя здесь различия между за-

конодательствами стран региона выражены сильнее, чем в обязательственном праве. Следует отметить, что многие вопросы, по которым в континентальной Европе реформы были проведены лишь после второй мировой войны, в скандинавском праве были решены гораздо раньше. Достаточно упомянуть равенство мужа и жены, уравнение в правах детей, рожденных вне брака, и др.

В мусульманскую правовую семью входят более 30 стран мира. Правовые системы этих государств имеют определенные различия, но все они сформировались и функционируют на религиозной основе ислама. Основой мусульманского права является Коран - корень его правовой системы. Другим источником мусульманского права является Сунна - это описание проступков, поведения, высказываний Магомета. В Коране, Сунне содержатся правила, регулирующие жизнь, поведение правоверных, много внимания уделяется проблемам справедливости и милосердия.

Источником мусульманского права являются иджма и кияс, т.е. согласие, достигнутое всем мусульманским обществом об обязанностях правоверных и умозаключение по аналогии, которые основаны на предписаниях Корана и Сунны.

Под мусульманским правом в широком смысле слова понимается комплекс социальных норм, фундаментом и главной частью которого является религиозные установления, предписания духа ислама и нравственные юридические нормы. Мусульманское право в узком смысле входит в социально-нормативную систему ислама, санкционировано им, но в то же время выступает как автономное явление.

Фундаментальные основы мусульманского права остаются постоянными с X столетия нашей эры, когда эта право-

Государство и право

вая система сложилась в Аравии. Нормы мусульманского права обладают относительной самостоятельностью по отношению к постулатам ислама.

Наряду с писанным правом шариатом в мусульманских странах действуют и обычные права — адаты. Принципы и нормы мусульманского права проявляют свое назначение в утверждении мусульманского образа жизни. Примерно в 30 странах мира ислам признан государственной религией.

Законодательство, государственное нормотворчество развиваются на основе доктрины, принципов мусульманского права лишь в немногих странах, таких как Саудовская Аравия, Оман, некоторые княжества Персидского залива. В большинстве других мусульманских государств она уже утратила эту роль и проявляется непосредственно через нормативно-правовые акты.

О верности принципам ислама в законодательстве официально заявлено в конституциях ряда мусульманских государств. Например, в Конституции Исламской Республики Иран 1979 года подчеркивается, что законы должны соответствовать принципам ислама. Для сохранения постоянного авторитета мусульманского права, используются многочисленные обычаи, с помощью чего становится возможен обход многих норм. В этом аспекте так же используются меры, регламентирующие власть монарха или парламента.

Правовые системы разных мусульманских государств при их общности, единстве в главном, в основном имеют в то же время и существенные различия в структуре права, правовых учреждениях, правовой культуре, эффективности правового регулирования. Такие различия существуют, например, между правовыми системами Саудовской Аравии, Ирана, Пакистана, Судана, и правовыми системами такой группы

государств, как Египет, Сирия, Ирак, Марокко, Иордания, Алжир.

Во второй половине XX века развитие права мусульманских стран проходит под воздействием правовых систем Запада, романо-германского права и общего права. В странах мусульманского права сформировались такие отрасли права, как гражданское и торговое право, государственное, административное, трудовое, судебно-процессуальное, уголовное. Проводится систематизация законодательства. В ряде стран сохранились и действуют мусульманские суды, в других странах (государства Аравийского полуострова, Персидского залива) действует многоуровневая система мусульманских судов. Эти суды рассматривают дела, относящиеся не только к личному статусу, но и гражданские и уголовные.

Правоведы мусульманских стран внимательно изучают правовые системы и опыт стран Западной Европы и Америки, проводят работу по совершенствованию своих национальных систем права, опирающихся на идеологию ислама.

Как уже отмечалось, своеобразными особенностями отличаются также правовые системы Африки, Китая, Японии.

Африка в течение многих веков жила по нормам обычаев. Каждый считал себя обязанным жить так, как жили его предки.

Обычаи Африки были многочисленны. Различия между обычаями одного района или одной этнической группы были незначительными. В то же время были различия в других сферах жизни племен: одни имели монархический режим, другие демократический, в одних царил матриархат в других патриархат.

Признавая крайнее многообразие обычаев на этом континенте, следует также отметить, что между ними есть

много общего, что и отличает африканское право от европейского. Развития права в Африке прошло такой же путь, как и в Европе: христианизация и исламизация лишили обычаи их естественного основания. В XIX веке вся Африка подпала под господство европейцев, позиции англичан и латинских народов были, в принципе, различными, что больше проявлялось в порядке управления, а практика была в значительной мере одинакова. Страны Африки, входившие в Британскую империю, считают себя сейчас странами общего права, а страны, входившие во Французскую империю - примыкают к системе романо-германского права. Но нужно сказать что в Африке было ассимиляция обычного права.

В данном случае имело место двойное развитие. С одной стороны, произошла рецепция современного права, затронувшая прежде всего те сферы, где особенно ощущался переход к новой цивилизации и где, следовательно, традиционные обычаи были практически бесполезными. С другой стороны преобразовалось и само обычное право. Это происходило потому, что колонизаторы не рассматривали его применение достаточно обоснованным, и обычное право было вынуждено приспособиться к изменениям в других областях.

Эволюция права во времена колонизации была необходима, а получение независимости африканскими странами ни в коем случае не означало реакции на эту эволюцию: право, установленное колонизаторами, было подтверждено в новых государствах. В то же время, вместе с независимостью вернулось новое отношение к традиционному праву. Стало понятно, что в традиционном образе жизни не все необходимо отвергать. В частности, солидарность между членами группы является тем позитивным элементом, который следует сохра-

нить.

Правовая система современного Китая является упорядочивающей и в то же время стимулирующей развитие общества. В Китае осуществляется система реформ народного хозяйства, направленных на развитие производительных сил, экономики и существенное повышение жизненного уровня населения. В настоящее время проходит новый этап экономических преобразований.

Становление правовой системы Китая - это длительный исторический процесс. В древнекитайском обществе под влиянием конфуцианства сложилась атмосфера недоверия к праву, негативного отношения к закону. Конфуций призывал строить отношения людей на основе морали и утверждал, что управлять должны люди, а не законы. Его противники обосновывали идею приоритетной роли закона, но идея правления закона оставалась чуждой сознанию большинства китайского народа. Естественно, что такое переплетение разных концепций управления и понимания роли права оказало сильное и неоднозначное влияние на историю права и государства в этой стране.

В ходе буржуазной революции 1911 года были осуществлены большие преобразования в правовой системе китайского общества. Под сильным влиянием западной политической и правовой мысли были разработаны законодательные акты, проведена кодификация законодательства. Это повысило роль и авторитет закона в Китае, однако взгляды Конфуция не утратили до конца роли духовного императива. Во время реформы общества и государственно-правовой системы 1972-1976гг. была провозглашена идея построения социализма с китайской спецификой.

В КНР была создана социалистическая правовая система, развитие кото-

Государство и право

рой было весьма противоречивым, вплоть до отказа от принципа законности. Осуществление социально-экономических преобразований в современный период проходит на основе признания разных форм собственности, предоставления определенных гарантий иностранным инвесторам, укрепления законодательной базы экономических реформ, принципа законности, правопорядка. Факты свидетельствуют о том, что в Китае закончилась эпоха бедного социализма, но перед государством стоят задачи дальнейшего совершенствования правовой системы: в стране развернулась борьба с коррупцией, другими преступлениями, проводятся меры по повышению правовой культуры общества.

Правовая система Индии обладает оригинальностью, отражает самобытность истории развития страны, ее народа, а также воздействия английского права, особенно в период, когда это государство было колонией Англии. Для понимания права Индии, правосознания ее народа в современных условиях необходимо обратиться к индуистскому праву, которое имеет многовековую историю. Индусское право - это религиозная правовая система, право общины, исповедующей индуизм. Главной чертой индусского права является его связь с религией.

В индуистских книгах (шастрах) изложены предписания, нормы поведения людей, определяющие добродетели, угодную Богу жизнь в обществе. В индийском праве широко известны такие шастры, как законы Ману, составленные примерно в период между II-I веками до н.э. и III-IV веками н.э. В шастрах выражены религиозно-философские, соционормативные основы жизни, что имеет приоритетное значение в определении поведения человека в кастовом строе Индии и реализации предпи-

саний обязанностей людей без деления их на моральные или правовые. В этих нормах, например, одинаково осуждаются и греховное поведение, и нарушения общественного порядка, допускалось следование обычаям, а также руководство в поведении совестью и справедливостью.

Индусское право существенно изменилось в годы колониального господства Англии, когда была ограничена сфера применения индусского права. Но и в современных условиях индусское право продолжает действовать. К нормам индусского права, реально действующим по отношению к индусам, причисляются регламент личного статуса, включая брак и развод, несовершеннолетие и опеку, родство, усыновление, семейная и сожмственная собственность, наследование, религиозные институты, элементы договорного права.

В современный период индусское право является совокупностью норм, применяемых только к индусской части населения Индии, то есть индусское право и право Индии в современных условиях - это не одно и то же. Различия здесь примерно такие же, как различия между мусульманским правом и правом отдельной мусульманской страны. Право Индии - это национальное право, совокупность норм, действующих на территории всего государства. Нормы индийского права обязательны для всех проживающих в Индии граждан независимо от их национальности, религии. Индийское право сложилось еще тогда, когда страна находилась под управлением Англии. В формировании и развитии индийского права большая роль принадлежит законодательным актам, созданным для Индии англичанами, использовавшими ценности общего права. Создание права на светской основе было лучшим способом регулирования от-

ношений людей в стране, где действовало индусское и мусульманское право. В тот же период были проведены работы по систематизации законодательства, созданы кодексы.

Укрепление независимости в Индии дало новый импульс для процесса развития индийского права. В Конституции Индии 1950 года содержится подтверждение того, что созданное ранее право продолжает действовать. Закон и судебный прецедент являются главными источниками права современной Индии. Конституция Индии установила, что суды страны должны следовать прецеденту. В этом созидательном процессе используются исторические традиции великого народа, ценности права, в том числе и ценности общего права, других правовых систем.

Корни правовой системы Японии - это социально-экономическое и духовное развитие страны. На ее формирование значительное воздействие оказали внутренние политические изменения и перемены во внешней политике. Право Японии развивалось при сравнительно ограниченных заимствованиях из Китая, если иметь в виду воздействие конфуцианства на государственную идеологию японских правящих кругов.

Становление буржуазной правовой системы Японии проходило в условиях интенсивного развития капитализма. Законодательство страны способствовало утверждению и развитию буржуазных общественных отношений. В законодательной работе широко использовались юридические материалы и опыт западноевропейских государств. Буржуазное право страны после Первой мировой войны достигло зрелости как собственно японское право. На развитие законодательства Японии после Второй мировой войны значительное влияние оказало право США. В современных условиях Япония имеет хорошо

организованную правовую систему: развитое законодательство, квалифицированные суды, высокую правовую культуру населения. Конституция Японии гарантирует основные права и свободы граждан, общепринятые в международном сообществе. Парламент является единственным законодательным органом государства. Вся полнота судебной власти принадлежит суду на основе закона. Административные органы не могут осуществлять судебную власть с правом вынесения окончательного решения. Верховный суд обладает властью устанавливать правила процедуры судопроизводства, работы адвокатов, внутреннего распорядка в судах, а также правила управления судебными делами, то есть решения Верховного суда, содержащие толкование закона, имеют также силу источника права.

Японское право разделяется на отрасли, из которых основными являются гражданское и торговое право, трудовое право, право социального обеспечения, семейное и наследственное право, уголовное право, уголовно-процессуальное право.

В правовой системе важную роль играет правосознание общества, отдельных граждан. Правосознание взаимодействует с нравственностью, такими стимулами поведения людей, как совесть, долг, достоинство, честь. В правосознании японцев по-прежнему сильна идея, ставящая интересы государства выше личных интересов, идея «гири» - это понимания долга, но наблюдается тенденция к ослабеванию регулятивной роли этой идеи. «Гири» не заменяет право и мораль, но этот феномен продолжает взаимодействовать с социально-нормативными регуляторами общественных отношений. В поддержании правового порядка в японском обществе определенную роль играет конфуцианская идея иерархического поряд-

ка.

Подводя итоги анализа правовых систем мира и путей их развития, можно сказать, что в Древнем мире самой развитой правовой системой было римское право, юриспруденция Древнего Рима. Рецепция римского права стала важнейшей составной частью формирования в средневековой Европе романо-германской правовой системы. Собственные ценности, особенности присущи правовой системе, сформировавшейся в Англии и ставшей основой семьи общего права. На формирование индусского, иудейского, а также мусульманского права решающее воздействие оказали соответствующие религии.

В XX веке в бывшем СССР, а позже в других социалистических государствах образовалась семья социалистического права, которая позаимствовала многие правовые ценности из романо-германской правовой семьи. В социалистических государствах правовая система была нацелена на построение социализма. Исторические события 80-90-х годов прекратили функционирование социалистической правовой семьи на территории бывшего СССР и ряда государств Центральной и Юго-Восточной Европы.

Новые государства, образовавшиеся после распада СССР, приняли путь формирования новых правовых систем, которые преследовали цель кардинально изменить законодательную систему, позаимствовав нормы таких правовых систем, у которых нет ничего общего с социалистическим прошлым. Нам кажется, что нужно призвать ученых исследовать те особенности, которые можно рецептировать, что может привести к сближению правовых систем и культуру разных обществ и народов.

Сейчас время, когда правовые системы стран мира сближаются, приобрета-

ют все больше общих черт. Расширению взаимодействия правовых систем способствует сотрудничество государств. Этот процесс стимулирует также приоритет действия международных актов. Быстро растет роль международного права, в особенности международного экономического и торгового права и, естественно, это не может не повлиять на правовые системы самих государств. Так, в странах, принадлежащих к романо-германской правовой системе, все больший вес приобретает судебный прецедент, в странах с англосаксонской правовой системой наблюдается тенденция к кодификации и увеличению роли закона.

Для Армении, России и других стран СНГ, где происходит коренная перестройка правовых систем, огромное значение имеет использование правового опыта других стран. Именно поэтому нужно подчеркнуть что развитие сравнительного правоведения и истории права особенно актуальны в настоящее время. Но нужно учитывать тот факт, что у каждого государства есть культурные особенности, поэтому, рассматривая возможность рецепции права, нужно учитывать социальные особенности и потребности конкретного общества, конкретного государства. Законодатели, практикующие юристы, занимающиеся правоприменительной работой в странах СНГ, правоведа, занимающиеся исследованием развития правовых систем, при рецептировании иностранного права должны в первую очередь учитывать особенности правовой системы своих государств, чтобы при становлении и развитии новейшей правовой системы этих государств не были введены такие нормы, которые противоречили бы политической и правовой культуре конкретного народа, общества.

ՆԱՏՕ. ՏԱՐԱԾԱՆՐՋԱՆԱՅԻՆ,

ԹԵ՛ ՈՒՆԻՎԵՐՍԱԼ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆ

Ժամանակակից աշխարհաքաղաքական դաշտում Հյուսիսատլանտյան դաշինքի կազմակերպությունը (ՆԱՏՕ) շարունակում է մեծ դերակատարություն ունենալ եվրոպական անվտանգության համակարգում, չնայած ՆԱՏՕ-ի ստեղծման պահից մինչ այժմ բավականին ժամանակ է անցել. փոխվել է ինչպես աշխարհաքաղաքական դաշտը, այնպես էլ՝ դրանում առկա խնդիրները: Այնուամենայնիվ, ՆԱՏՕ-ն՝ որպես անվտանգության տարածաշրջանային կազմակերպություն, կարողացավ ոչ միայն պահպանել իր գոյությունը նոր աշխարհաքաղաքական դաշտում, այլ նաև հետզհետե ընդլայնել իր կազմը և գործունեության շրջանակները:

Ձևավորվելով Սառը պատերազմի սկզբին՝ ՆԱՏՕ-ն հետապնդում էր մեկ նպատակ՝ ապահովել կայունությունը Եվրոպական աշխարհամասում՝ մինիմալին հասցնելով խորհրդային սպառնալիքի ազդեցությունը Արևմտյան Եվրոպայի անվտանգության նկատմամբ: Սակայն դրանից ուղիղ քառասուն տարի անց Բեռլինի պատի փլուզմամբ և Սառը պատերազմի ավարտով մի պահ հարցականի տակ դրվեց ՆԱՏՕ-ի հետագա գործունեության անհրաժեշտությունը: Այդ ժամանակաշրջանը նշանավորվեց գլոբալ քաղաքական փոփոխություններով, որոնց թվում էր Սառը պատերազմի ավարտը, Վարշավյան դաշնագրի ցրումը և Խորհրդային Միության կազմալուծումը: Սակայն շուտով հին քա-

ղաքական խնդիրներին փոխարինելու եկան նորերը. առաջ եկան նոր մարտահրավերներ՝ ինչպես Եվրոպայի շրջանակներում, այնպես էլ Եվրոպայի շրջանակներից դուրս, այդ թվում նաև «անգործունակ պետությունների» կողմից: Բացի այդ, առաջացավ զանգվածային ոչնչացման զենքի, դրա առաքման միջոցների, ինչպես նաև ահաբեկչության տարածման սպառնալիք: Հենց այդ խնդիրների շուրջ էլ ՆԱՏՕ-ն գտավ իր հետագա գործունեության շարունակման իմաստը՝ որպես տարածաշրջանային անվտանգության կազմակերպություն:

Խորհրդային Միության կազմալուծման հետևանքով ծագեցին մի շարք տարածաշրջանային հակամարտություններ: Եվ նոր քաղաքական իրադրությունը Դաշինքից պահանջում էր ոչ այնքան իր անդամների տարածքը պաշտպանելու ունակություն, որքան տարածաշրջանային հակամարտությունների լուծման գործընթացներին ակտիվ մասնակցության դրսևորում: Սակայն նորանոր խնդիրների լուծման համար անհրաժեշտ էր նաև ապահովել ՆԱՏՕ-ի գործողությունների լեգիտիմությունն իր պատասխանատվության սահմաններից՝ եվրատլանտյան տարածաշրջանից դուրս: Իսկ դա իր հերթին սկզբնապես պահանջում էր ինչպես ՆԱՏՕ-ի վերածումը Եվրոպայի հավաքական անվտանգության գլխավոր ինստիտուտի, այնպես էլ ճգնաժամային իրավիճակների լուծման հարցում հաջող նախադեպերի առկայություն: Առաջինը դրդում էր ՆԱՏՕ-ին ընդ-

Միջազգային իրավունք

0ԳՈՍՏՈՍ 2008 8 (109)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

58

լայնման, իսկ երկրորդը՝ նպաստում վերջինիս ընդգրկվածությանը Բալկանյան ճգնաժամի գործընթացում: Սակայն արևմտաեվրոպական պետությունների ռազմաքաղաքական համագործակցության սկզբից ևեթ ի հայտ եկան զարգացման երկու այլընտրանքային ռազմավարություններ, որոնք քիչ, թե շատ արդիական են նաև այսօր: Մեծ Բրիտանիան, հանդիսանալով այդ ռազմավարություններից մեկի հեղինակը Արևմտյան Եվրոպայի ռազմական անվտանգության ապահովման հարցում, հանդես էր գալիս որպես ՆԱՏՕ-ի շրջանակներում ԱՄՆ-ի հետ սերտ համագործակցության կողմնակից: Մինչդեռ Ֆրանսիան, որը մյուս ռազմավարության հեղինակն էր, Միացյալ Նահանգներից առավել անկախ եվրոպական պաշտպանության գաղափարի կողմնակից էր¹: Սակայն, Ֆրանսիայի ռազմավարության համաձայն, ինչպիսի այլ անվտանգության տարածաշրջանային կազմակերպություն, բացի ՆԱՏՕ-ից, հնարավորություն ունեն ստանձնելու այդ չափազանց կարևոր դերը Եվրոպայի անվտանգության համակարգում: Դիտարկենք հնարավոր տարբերակներից մեկը՝ Արևմտաեվրոպական միությունը (ԱԵՄ), որը ևս ստեղծվել էր մի քանի եվրոպական պետությունների կողմից Սառը պատերազմի տարիներին՝ Խորհրդային Միության կողմից սպասվող վտանգից պաշտպանվելու համար: Դեռևս Սառը պատերազմի տարիներին ԱԵՄ-ը գտնվում էր ՆԱՏՕ-ի ստվերում, սակայն իրադրությունը չփոխվեց նաև պատերազմի ավարտից հետո:

1997թ. Ամստերդամի պայմանագրով ԱԵՄ-ը հռչակվեց «Եվրոպական

միության զարգացման անբաժանելի մասը»²: Սակայն շուտով ԱՄՆ-ից անկախ անվտանգության համակարգի ստեղծման շուրջ Եվրոպայի բոլոր փորձերը ձախողվեցին: Ամստերդամի պայմանագրի ստորագրումից հետո կարևոր հարցերից մեկը հանդիսացավ Արևմտաեվրոպական միության տեղի ճշտումը՝ որպես ՆԱՏՕ-ի եվրոպական ուժային հենարան և Եվրոպական միության ինքնուրույն պաշտպանական բաղադրամաս: Ամստերդամի պայմանագրի 17-րդ հոդվածի համաձայն՝ Եվրոպական միության կողմից իրականացվող քաղաքականությունը չպետք է վնաս հասցներ առանձին անդամ պետությունների առանձնահատուկ բնույթի քաղաքականությանը և պետք է կառուցվեր առանձին անդամ պետությունների պարտավորությունների հարգման հիման վրա, որոնք իրականացնում են իրենց ընդհանուր անվտանգությունը Հյուսիսատլանտյան դաշինքի կազմակերպությանն անդամակցելու միջոցով³: Սակայն արդեն 2000թ. Նիսի պայմանագրով 17-րդ հոդվածն էականորեն ձևափոխվեց: ԱԵՄ-ի վերաբերյալ բոլոր հիշատակումներն ուղղակիորեն բաց թողնվեցին: 2000թ. նոյեմբերի 13-ին Մարսելում (Ֆրանսիա) հրավիրված ԱԵՄ-ի Նախարարների խորհուրդը, այդ ամենից անհրաժեշտ հետևություններ անելով, հայտարարեց ԱԵՄ-ի՝ որպես Եվրոպական միության «ռազմական գործիքի» գործառույթի չեղյալ հայտարարման մասին⁴:

ՆԱՏՕ-ի գործողությունները Բալկանյան տարածաշրջանում դարձան կամ, համենայն դեպս, պետք է դառնային համապատասխան՝ դաշինքի նոր դերի համար: Ժամանակի տե-

Միջազգային իրավունք

սանկյունից Հարավսլավիայի ճգնաժամի էսկալացիան համընկավ ՆԱՏՕ-ի նոր ռազմավարական հայեցակարգի մշակման հետ:

ՆԱՏՕ-ն ձգտում էր, որ խաղաղարար գործողությունները Բալկաններում անցկացվեին իր գլխավորությամբ՝ այդպիսով ցանկանալով ապացուցել հակամարտություններ լուծելու իր ունակությունը և գործունեության ինքնուրույնությունը: ՆԱՏՕ-ի համար սկզբունքորեն անհրաժեշտ էր անհատական և հավաքական ինքնապաշտպանության իրավունքն այնպես մեկնաբանել, որպեսզի այն տարածվեր ոչ միայն տարածքային պաշտպանության, այլ նաև շահերի և արժեքների պաշտպանության վրա: Այդպիսով, այսպես կոչված, հումանիտար ինտերվենցիայի միջոցով ՆԱՏՕ-ն՝ որպես տարածաշրջանային կազմակերպություն, հնարավորություն կստանար, պահպանելով իր գործողությունների լեգիտիմությունը, գործել նաև իր պատասխանատվության սահմաններից՝ եվրատլանտյան տարածաշրջանից դուրս: Սակայն, ինչպես վկայում է պատմությունը, ՆԱՏՕ-ի միջամտությունը Բալկաններում՝ Հարավսլավիայի ճգնաժամի լուծման գործընթացին, բոլորովին էլ չսահմանափակվեց հումանիտար ինտերվենցիայով: ՆԱՏՕ-ի կողմից ռազմական միջամտությունը Հարավսլավիայի հակամարտությանը ողջ աշխարհին ցույց տվեց, որ այս կազմակերպությունն իրեն ռազմական ինտերվենցիայի իրավունք է վերապահել առանց Միավորված ազգերի կազմակերպության (ՄԱԿ) Անվտանգության խորհրդի սանկցիաների: Բալկաններում իրավիճակի քաղաքական կարգավորման շուրջ Ռուսաստանի բոլոր ձգտումները տապալ-

վեցին ՆԱՏՕ-ի և ԱՄՆ-ի կողմից, որոնք գործում էին որպես ինքնուրույն ուժ՝ մինիմալին հասցնելով ՄԱԿ-ի դերը հակամարտության կարգավորման գործում⁵: Վերջիվերջո, Բալկանյան ճգնաժամի լուծման հարցում ՆԱՏՕ-ն «ամենակարող» դուրս եկավ՝ ստվերում թողնելով ՄԱԿ-ը և ԵԱՀԿ-ն (Եվրոպայի անվտանգության և համագործակցության կազմակերպություն): Ուշագրավ է այն փաստը, որ վերջին ժամանակներս քաղաքագետներն ու փորձագետները լրջորեն արտահայտվում են ՄԱԿ-ի անարդյունավետ գործունեության մասին: Այդ խնդիրն առավել սուր դարձավ Հարավսլավիայի իրադարձություններից հետո, երբ կազմակերպությանը չհաջողվեց կասեցնել պատերազմը և ապահովել իր անդամներից մեկի անվտանգությունը: Դրանից հետո փորձեր ձեռնարկվեցին ՄԱԿ-ի բարեփոխման և վերջինիս աշխատունակությունը պահպանելու շուրջ⁶: Սակայն այդ փորձերը մինչ օրս էլ չեն պսակվել հաջողությամբ: Օրինաչափ հարց է ծագում. ինչո՞ւ ժամանակակից միջազգային հարաբերություններում ՄԱԿ-ը՝ որպես խաղաղապահ միջազգային ունիվերսալ կազմակերպություն, չի արդարացնում իրեն: Գուցե պատճառն այն է, որ մեզ մոտ առկա է երկբևեռ աշխարհի միջազգային քաղաքական կառուցվածք՝ գործնականորեն հաստատված միաբևեռ աշխարհի պայմաններում: Նման իրադրությունում ՄԱԿ-ը գտնվում է անընդմեջ տրանսֆորմացիայի վիճակում: Այն այլևս ունակ չէ համապատասխանորեն պատասխանելու ժամանակակից աշխարհի մարտահրավերներին և հանդիսանում է հնացած, արխաիկ կազմակերպություն, որը

Միջազգային իրավունք

բառացիորեն աչքի առաջ կորցնում է իր կենսունակությունը⁷: Ինչ վերաբերում է ԵԱՀԿ-ին, ապա այսօր առավել հաճախ է խոսվում նրա «մայրամուտի», քան թե արդյունավետ գործունեության մասին: Եվ իսկապես վստահորեն կարելի է ասել, որ անվտանգության ապահովման և տնտեսական համագործակցության հիմնական պատասխանատվությունն անցել է ՆԱՏՕ-ին և ԵՄ-ին: Արդյունքում՝ ԵԱՀԿ-ի գործառույթներն անվտանգության և տնտեսական բնագավառներում սպառել են իրենց: Այս կազմակերպության անարդյունավետության պատճառը, կարծում ենք, նույնն է, ինչ և ՄԱԿ-ի դեպքում. անդամ պետությունները, չկարողանալով հավասարակշռել միմյանց, դժվարությամբ են ընդհանուր հայտարարի գալիս և իրականացնում արդյունավետ գործողություններ:

Գործողությունները Բալկաններում ՆԱՏՕ-ին հնարավորություն ընձեռեցին մեծ փորձ ձեռք բերել խաղաղության պահպանման, ճգնաժամերի կարգավորման գործընթացներում:

ՆԱՏՕ-ի և առանձին գործընկեր երկրների միջև 1994թ-ի գործնական երկկողմ համագործակցությունը՝ Գործընկերություն հանուն խաղաղության (ԳՀԽ) ծրագրի նախաձեռնումը, կարևոր առաջընթաց քայլ էր համագործակցության գործընթացում: Այս ծրագրի ստեղծումն առաջ բերեց ՆԱՏՕ-ի դերի կտրուկ բարձրացմանը եվրոպական գործերում: Չուտ ռազմական դաշինքից այն տրանսֆորմացվեց ռազմաքաղաքական կազմակերպության, որը հավակնում էր համաեվրոպական անվտանգության համակարգում գլխավորող կարգավիճակին: ԳՀԽ ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է ՆԱՏՕ-ի կողմից

առաջնորդվող խաղաղարար գործողությունների ժամանակ նաև գործընկեր երկրների կողմից զորախմբերի տրամադրում:

ՆԱՏՕ-ի Անդամության նախապատրաստական գործողության ծրագիրը, որն ընդունվեց 1999թ., օգնում է ՆԱՏՕ-ի կազմի մեջ ընդգրկվել ձգտող պետություններին իրենց ողջ ուժերը կենտրոնացնելու ծրագրում նշված նպատակների իրականացմանը: Այս ծրագիրը վկայում է ՆԱՏՕ-ի բաց դռների քաղաքականության հակվածությանը:

Նշենք, որ ՆԱՏՕ-ի շրջանակներում վերոնշյալ երկու ծրագրերը մեկը մյուսին չեն փոխարինում, և երկու ծրագրերում էլ թեկնածու պետություններն են սահմանում այդ ծրագրերի շրջանակներում իրենց նպատակները և խնդիրները, ինչպես նաև դրանց իրականացման և լուծման ժամկետները:

Այսօր ՆԱՏՕ-ն, հանդիսանալով միջազգային տարածաշրջանային կազմակերպություն, իր կազմում ընդգրկում է 26 անդամ երկրների (որոնցից մեկի՝ Թուրքիայի տարածքի մեծ մասը գտնվում է Ասիայում) և 20 գործընկեր երկրների (որոնցից 9-ը՝ Հայաստանը, Վրաստանը, Ադրբեյջանը, Ղազախստանը, Ղրղզստանը, Տաջիկստանը, Թուրքմենստանը, Ուզբեկստանը և Ռուսաստանը Եվրոպական աշխարհամասից դուրս են գտնվում): Նշենք, որ միջազգային իրավունքի համաձայն՝ տարածաշրջանային կարգավիճակ ունեն այն կազմակերպությունները, որոնք ապահովում են առանձին աշխարհագրական շրջանի սահմաններում գտնվող և արտաքին քաղաքականության, արտաքին տնտեսական կապերի, սոցիալական, մշակութային, իրավական հա-

Միջազգային իրավունք

րաբերությունների համակարգմամբ շահագրգռված պետությունների համագործակցությունը: Կազմակերպությունը տարածաշրջանային ճանաչելու համար անհրաժեշտ է՝

- անդամ պետությունների տարածքային միասնությունը, այս կամ այն չափ միասնական տարածաշրջանի սահմաններում դրանց գտնվելը.

- անդամ պետությունների նպատակների, խնդիրների և գործողությունների տարածքային սահմանափակումը, այսինքն՝ սուբյեկտային կազմին համապատասխանող գործառույթային կողմնորոշումը, առանց իր տարածաշրջանային համակարգող շրջանակներից դուրս եկող գործերին միջամտելու հավակնությունների⁸:

Հաշվի առնելով վերոնշյալ սահմանումները՝ պետք է խոստովանել, որ ՆԱՏՕ-ն այսօր չի համապատասխանում ռեզիդնալիզմի սկզբունքներին:

ՆԱՏՕ-ի հիմնադիր Վաշինգտոնյան պայմանագրի 10-րդ հոդվածի համաձայն՝ նախատեսվում է, որ, հիմնվելով միաձայն համաձայնության վրա, կողմերը կարող են հրավիրել ցանկացած այլ եվրոպական պետության միանալու դաշնագրին, եթե վերջինս կարող է աջակցել դաշնագրի սկզբունքների տարածմանը և նպաստել Հյուսիսատլանտյան տարածաշրջանում անվտանգության ապահովմանը⁹: Սույն հոդվածում հատկապես ուշագրավ է այն փաստը, որ անդամ պետությունների միաձայն համաձայնությամբ կարող են հրավիրվել միայն եվրոպական պետություններ: Վերջիվերջո, հաշվի առնելով այն փաստը, որ ՆԱՏՕ-ն համարվում է տարածաշրջանային կազմակերպություն, և Վաշինգտոնյան պայմանագրի համաձայն՝ իր պատասխանատվության

շրջանակները սահմանափակվում են հյուսիսատլանտյան տարածաշրջանով, նրա ընդլայնման արագընթաց գործընթացները և իր տարածաշրջանի սահմաններից դուրս չգալը հակասական են թվում: Բալկանյան ճգնաժամին միջամտությունից, նորանոր անդամների ներգրավումից հետո կարելի է փաստել, որ ՆԱՏՕ-ն իսկապես վերածվեց անվտանգության թե՛ ռեզիդնալ և թե՛ ունիվերսալ կազմակերպության:

ՆԱՏՕ-ի ունիվերսալիզացիայի մասին վկայող հաջորդ գործոնը հանդիսացավ 1994թ. ՆԱՏՕ-ի կողմից իր պատրաստակամության մասին հայտարարությունը՝ կապեր հաստատելու Հյուսիսատլանտյան դաշինքի և նրա կազմի մեջ չմտնող Միջերկրածովյան երկրների միջև՝ տարածաշրջանային կայունության ամրապնդմանն աջակցելու նպատակով: Սկսած 1994թ-ից՝ փաստացի հրավերներ հետևեցին՝ ուղղված 7 Միջերկրածովյան պետություններին: Այդ ծրագրի հիմքում ընկած է ՆԱՏՕ-ի պաշտոնական դիրքորոշումն այն մասին, որ անվտանգությունը Եվրոպայում ընդհանուր առմամբ սերտորեն կապված է Միջերկրածովյան տարածաշրջանի անվտանգության և կայունության հետ, իսկ Միջերկրածովյան տարածաշրջանը հանդիսանում է եվրոպական անվտանգության «ճարտարապետության» մի մասը¹⁰: Դաշինքի մեջ մտնելու համար Միջերկրածովյան պետությունները ստիպված կլինեն հրաժարվել փոխադարձ տարածքային հավակնություններից, կայունացնել ներքաղաքական դրությունը և պատրաստ լինել իրենց վրա կրել ռազմական ծախսերի ծանրությունը՝ կապված զենքերի ստանդարտների ունիֆիկացման հետ: Այնպես որ կա-

Միջազգային իրավունք

րելի է եզրակացնել, որ Հյուսիսային Աֆրիկայի ինտեգրացիան արևմտյան ռազմական կառուցվածքում կրնա նաև ոչ այնքան արագ, որքան Արևելյան Եվրոպայում: Այսպիսով՝ «Միջերկրածովյան երկխոսություն» ծրագիրը հանդիսացավ ևս մեկ խթան ՆԱՏՕ-ի գլոբալացման գործընթացում, որն ընդլայնեց ՆԱՏՕ-ի գործունեության սահմանները մինչև Հյուսիսային Աֆրիկա:

ՆԱՏՕ-ի գլոբալացման գործընթացում խթանիչ գործոն հանդիսացավ նաև ԱՄՆ-ում 2001թ. սեպտեմբերի 11-ի ահաբեկչական գործողություններից հետո անընդմեջ աճող Հյուսիսատլանտյան դաշինքի պահանջարկը եվրատլանտյան պատասխանատվության գոտուց դուրս գտնվող անկայուն գոտիների անվտանգության ապահովման ոլորտում: ՆԱՏՕ-ն, մշակվելով Միավորված ազգերի կազմակերպության կանոնադրության 51-րդ հոդվածի համաձայն, որը նախատեսում էր տարածաշրջանային կազմակերպությունների հավաքական ինքնապաշտպանության իրավունք, ԱՄՆ-ում իրականացված ահաբեկչական գործողություններից հետո առաջին անգամ իր պատմության մեջ կիրառեց իր հիմնադիր Վաշինգտոնի պայմանագրի 5-րդ հոդվածը, որի համաձայն. «Կողմերը համաձայնվում են, որ զինված հարձակումը կողմերից մեկի կամ մի քանիսի դեմ Եվրոպայում կամ Հյուսիսային Ամերիկայում դիտարկվի որպես հարձակում նրանց բոլորի դեմ¹¹»: Այդ ժամանակվանից ի վեր ՆԱՏՕ-ն սկսեց իր գործունեության խորը վերանայման գործընթացը՝ միջազգային ահաբեկչությունից պաշտպանող վտանգի դեմ պայքարելու համար, ինչը և ավելի մեծացրեց ՆԱՏՕ-ի պահանջարկը: Սակայն, պետք է նաև նշել, որ ռազմական ոլորտը ՆԱՏՕ-ի գործունեության մի-

ակ ոլորտը չէ: Վերջին տասնամյակների ընթացքում նշմարվել է անցումը զուտ պաշտպանական խնդիրներից հարցերի առավել բազմազան ոլորտների դիտարկմանը՝ քաղաքական, տնտեսական, էկոլոգիական, գիտական և տեղեկատվական ոլորտները ներառյալ: Վերոնշյալ ոլորտների շուրջ ՆԱՏՕ-ում գործում են համապատասխան կոմիտեներ: Առաջատար դերը դաշինքի ոչ ռազմական կառուցվածքում ստանձնել է Քաղաքական կոմիտեն և ՆԱՏՕ-ի Միջազգային քարտուղարության քաղաքական հարցերի բաժինը¹²:

ՆԱՏՕ-ի ոչ ռազմական մյուս մարմինը Տնտեսական կոմիտեն է: Այս կոմիտեն գնահատում է թեկնածու պետությունների տնտեսական պատրաստվածությունը դաշինք մուտք գործելու համար:

ՆԱՏՕ-ի շրջանակներում գործում է նաև Գիտական կոմիտեն, որի «Անվտանգություն գիտության միջոցով» ծրագրի նպատակն է ամրապնդել երկրների միջև անվտանգությունը, կայունությունն ու համերաշխությունը՝ խնդիրների գիտական լուծումների որոնման միջոցով: Այս ծրագիրն իր աջակցությունն է ուղղում հետազոտության այն առարկաներին, որոնք առնչվում են ահաբեկչությունից պաշտպանվելու կամ անվտանգության այլ սպառնալիքներին հակազդելու հետ: Մյուս նպատակն է աջակցել տեխնոլոգիաների փոխանակմանն ու փոխանցմանը՝ գործընկեր երկրների հիմնախնդիրները լուծելու համար¹³: Այստեղից կարելի է հետևություն անել, որ ՆԱՏՕ-ի զարգացման շրջանակներում սպասվում են նաև «գիտական ներխուժումներ»:

Արդի հասարակության մարտահրավերների հարցերով կոմիտեի

(CCMS) ծրագիրը, որը ևս ՆԱՏՕ-ի ոչ ռազմական նախաձեռնություններից է, զբաղվում է շրջակա միջավայրի ու հասարակության խնդիրներով՝ ՆԱՏՕ-ի և գործընկեր երկրների միջև սոցիալական և բնապահպանական ոլորտի տեխնիկական, գիտական, և քաղաքական կողմերի վերաբերյալ գիտելիքների և փորձի տարածման համար, ինչպես քաղաքացիական, այնպես էլ զինվորական հատվածներում: Իսկ 1998թ. ՆԱՏՕ-ի կենտրոնակայանում ստեղծվեց Ադետներին արձագանքման եվրատլանտյան համակարգման կենտրոնը (EADRCC):

Շատ քաղաքագետների կարծիքով ՆԱՏՕ-ի ոչ ռազմական կոմիտեների զարգացումը վկայում է ՆԱՏՕ-ի ռազմական կազմակերպությունից քաղաքական կազմակերպության տրանսֆորմացման մասին: Կարելի է եզրակացնել, որ եթե ՆԱՏՕ-ի ոչ ռազմական համագործակցության շրջանակներն ավելի զարգանան, ապա դա կբերի ՆԱՏՕ-ի և իր գործընկեր պետությունների միջև տարբեր ոլորտներում փոխադարձ կախվածության բարձրացմանը: Եվ եթե տարածաշրջանում Հյուսիսատլանտյան դաշինքի կազմակերպության շրջանակներում պետությունների միջև առաջանա համալիր փոխադարձ կախվածություն, որը կընդգրկի քաղաքական, տնտեսական, գիտական և բնապահպանական և այլ

ոլորտները, ապա դաշինքի ընդլայնման գործընթացը կդառնա անշրջելի:

Ելնելով Հյուսիսատլանտյան դաշինքի ճգնաժամային իրավիճակների միջամտության և կարգավորման ունակությունից՝ ինչպես իր պատասխանատվության՝ եվրատլանտյան գոտում, այնպես էլ այդ տարածաշրջանից դուրս, «Միջերկրածովյան» նախաձեռնության փաստից, որն ուղղված է Հյուսիսային Աֆրիկայի և Մերձավոր Արևելքի հետ համագործակցությանը, կարելի է եզրակացնել, որ նոր միջազգային իրադրությունում ՆԱՏՕ-ն դադարում է զուտ տարածաշրջանային կազմակերպություն լինելուց, և Հյուսիսատլանտյան դաշինքի կազմակերպության գործունեության շրջանակն աստիճանաբար դուրս է գալիս Հյուսիսային Ատլանտիկայի տարածաշրջանի սահմաններից: Այդ գործընթացը կարելի է անվանել տարբեր ձևերով՝ ՆԱՏՕ-ի ընդլայնում, ՆԱՏՕ-ի գլոբալացում, ՆԱՏՕ-ի ունիվերսալացում: Անվանումն էական չէ, սակայն չափից դուրս կարևոր է այն, որ կազմակերպության կազմում Հյուսիսային Աֆրիկայի, Մերձավոր Արևելքի և ԱՊՀ մի շարք երկրների ընդունման դեպքում դաշինքի գործունեությունը կսկսի ազդեցություն ունենալ ողջ միջազգային համակարգի վրա, այլ ոչ թե միայն Վաշինգտոնյան պայմանագրում նշված տարածաշրջանի նկատմամբ:

1. <http://www.e-journal.ru/besop-st3-14.html>.
2. В. Г. Шемятенков. Европейская интеграция. М., 2003, с. 232.
3. Там же, с. 232-234.
4. Там же.
5. **Блищенко В.И., Солнцева М.М.** Региональные конфликты и международное право (вторая половина XX— начало XXI века). М., 2005, с. 491.
6. <http://www.unhabitmoscow.ru/>.
7. <http://evrazia.org/article.php?id=419>.
8. Игнатенко Г. В., Тиунов О. И. Международное право. Учебник для вузов. М., 1999, с. 332.
9. Public Diplomacy Division, Преобразованная

- HATO, Brussels, 2004, с. 20.
10. **Nordam J.** Dispelling misconceptions and building confidence.
11. <http://www.nato.int/docu/review/1997/9704-6.htm>.
12. Վաշինգտոնի պայմանագիր, 1949, հ.5:
13. Качалова Т. Невоенная проблематика в деятельности НАТО и Мировая экономика и международные отношения. 1998, N3, с.130.
14. Անվտանգություն գործընկերության միջոցով, NATO Public Diplomacy Division, Brussels, 2005, էջ 33:

Դատական պրակտիկա

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ

Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԸ

(ԱՅՍՈՒՇԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2008 թվականի հունիսի 20-ին, դռնբաց դատական նիստում, քննելով «ԱրմենՏել» ՓԲԸ-ի (այսուհետ՝ Ընկերություն) վճռաբեկ բողոքը Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 15.02.2008 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ հայցի Արա Խաչատրյանի ընդդեմ Ընկերության՝ խաղի հաղթող ճանաչելու և շահումը վճարելու պահանջների մասին,

Պ Ա Ր Զ Ե Ց

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Դիմելով դատարան՝ Արա Խաչատրյանը պահանջել է ճանաչել 2006 թվականի դեկտեմբերին Ընկերության կողմից հայտարարված «Գանձեր որոնողները» խաղի շրջանակներում անցկացվող «Շրջադարձ աճուրդ» խաղի հաղթող և պարտավորեցնել Ընկերությանը վճարելու նշված խաղի 1.000.000 (մեկ միլիոն) ՀՀ դրամ շահումը:

Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 19.10.2007 թվականի վճռով հայցը բավարարվել է:

Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 15.02.2008 թվականի որոշմամբ Ընկերության վերաքննիչ բողոքը մերժվել է:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Ընկերությունը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը խախտել է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի, 52-րդ հոդվածի 2-րդ մասի, 53-րդ հոդվածի 1-ին մասի պահանջները, չի կիրառել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 345-րդ հոդվածի 2-րդ

ՕԳՈՍՏՈՍ 2008 8 (109)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

մասը, որը պետք է կիրառել:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանում է հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանը Արա Խաչատրյանի պահանջը դիտել է հիմնավոր՝ առանց հաշվի առնելու այն հանգամանքը, որ նշված խաղի երրորդ կարևորագույն պայմանը՝ Արա Խաչատրյանի կողմից ուղարկված թվերը չկրկնվելու վերաբերյալ, նախորդ դատական ակտով չեն հաստատվել: Այդ հանգամանքը չի հաստատվել նաև սույն գործի քննության ընթացքում: Նման պարագայում որևէ կերպ չհիմնավորված հանգամանքը Վերաքննիչ դատարանը դիտել է որպես հաստատված հանգամանք:

Ընկերությունը բաժանորդներին օրենքով սահմանված կարգով տեղեկացրել է խաղի պայմանների և իր պատասխանատվության սահմանափակումների մասին: Հետևաբար, անգամ ծրագրային սխալների, խափանումների կամ հայտարարության պայմաններում նախատեսված այլ հիմքերով Ընկերության կողմից պարտավորությունները խախտելու դեպքում, եթե նույնիսկ հաղթող է ճանաչվել մեկ այլ թիվ ուղարկած բաժանորդ, միևնույն է, մինչև խաղն սկսվելը տրված տեղեկատվությամբ Ընկերության և բաժանորդների միջև դրա վերաբերյալ համաձայնություն ձեռք բերված լինելու հանգամանքի հիման վրա Ընկերությունը պատասխանատվություն կրել չի կարող: Բացի այդ, քանի որ խաղի համար ստեղծված «սպասարկող ծրագիրը» նախատեսված է եղել ստանալու բացառապես ամբողջ թվեր, ուստի Արա Խաչատրյանին հատկացված հեռախոսահամարից ուղարկված կոտորակային թվերը չեն մշակվել, ծրագիրը չի արձագանքել, ինչի մասին բոլոր բաժանորդները, այդ թվում՝ հայցվորը, նախապես՝ խաղն սկսելուց առաջ, տեղեկացվել են:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 15.02.2008 թվականի որոշումը և գործն ուղարկել՝ նոր քննության:

3.Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը՝

1) 2006 թվականի դեկտեմբերին հայտարարված «Գ-անձեր որոնողները» գովազդային խաղի շրջանակներում անց է կացվել «Շրջադարձ աճուրդ» խաղը:

04-ՈՍՏՍՈ 2008 8 (109)

ՈՍՏՍՈ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

2) Ընկերության կողմից 31.01.2007 թվականին տրված թիվ 1-230/2 գրության համաձայն՝ խաղի հաղթող է ճանաչվել 091411117 հեռախոսահամարը, որից ուղարկվել է ամենափոքր չկրկնվող թիվը՝ «565»-ը:

3) Սույն քաղաքացիական գործով Արա Խաչատրյանը վիճարկում է խաղի կանոններին համապատասխան հաղթող ճանաչվելու հարցը:

4.Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը

Քննելով վճռաբեկ բողոքը նշված հիմքերի սահմաններում՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այն հիմնավոր է մասնակիորեն հետևյալ պատճառաբանությամբ.

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1039-րդ հոդվածի համաձայն՝ քաղաքացիների և իրավաբանական անձանց պահանջները՝ կապված ռիսկի վրա հիմնված խաղեր և գրազ (մոլեխաղեր) կազմակերպելու կամ դրանց մասնակցելու հետ, ենթակա չեն դատական պաշտպանության, բացառությամբ այն անձանց պահանջների, ովքեր խաղերին կամ գրազին մասնակցել են խաբեության, բռնության, սպառնալիքի կամ իրենց ներկայացուցչի՝ խաղերի կամ գրազի կազմակերպչի հետ չարամիտ համաձայնության ազդեցության ներքո, ինչպես նաև նույն օրենսգրքի 1040-րդ հոդվածի 5-րդ կետում նշված պահանջների:

Նույն օրենսգրքի 1040-րդ հոդվածի 5-րդ կետի համաձայն՝ վիճակախաղ, տոտալիզատոր կամ այլ խաղեր անցկացնելու կանոններին համապատասխան խաղի կազմակերպիչը շահած անձանց պետք է վճարի նրանց շահումը՝ խաղեր անցկացնելու կանոններով նախատեսված չափով, ձևով (դրամով կամ բնեղենով) և ժամկետում, իսկ եթե այդ կանոններում ժամկետը նշված չէ, ապա խաղերի արդյունքները որոշելու պահից ոչ ուշ, քան տասն օրում:

Վերոնշյալ հոդվածների համադրումից հետևում է, որ ռիսկի վրա հիմնված խաղեր և գրազ (մոլեխաղեր) կազմակերպելու կամ դրանց մասնակցելու հետ կապված պահանջները ենթակա չեն դատարանում քննության և միայն բացառիկ դեպքերում դատարանը կարող է քննել այս ոլորտում ծագող վեճերը: Մասնավորապես՝ դատարանում քննության ենթակա են այն անձանց պահանջները, ովքեր խաղերին կամ գրազին մասնակցել են խաբեության, բռնության, սպառնալիքի կամ իրենց ներկայացուցչի՝ խաղերի կամ գրազի կազմակերպչի հետ չարամիտ համաձայնության ազդեցության ներքո: Բացի այդ, դատարանին են ենթակա խաղի կազմակերպչի կողմից շահումը վճարելուց

խուսափելու հետ կապված վեճերը:

Այսպիսով, խաղի հաղթող ճանաչելու հետ կապված վեճերը, այդ թվում՝ խաղի կանոններին համապատասխան դրանց անցկացված լինելու հարցերը ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1039-րդ և 1040-րդ հոդվածների ուժով դատարանի իրավասությունից դուրս են, իսկ դրանք կազմակերպող և դրանց մասնակցող անձանց պահանջները՝ դատական պաշտպանության ոչ ենթակա:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը և հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ սույն քաղաքացիական գործով վիճարկվում է Արա Խաչատրյանի «Շրջադարձ աճուրդ» խաղի հաղթող ճանաչվելու հարցը, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այդ պահանջը ենթակա չէ դատարանում քննության:

Ինչ վերաբերում է ՀՀ քաղաքացիական վերաքննիչ դատարանի 10.08.2007 թվականի օրինական ուժի մեջ մտած վճռին, որով դատարանը գտել է, որ Արա Խաչատրյանի պահանջը բխում է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1040-րդ հոդվածի 5-րդ մասի պահանջներից, և այն ենթակա է դատական պաշտպանության, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դատարանի այդ եզրահանգումը սույն քաղաքացիական գործով նախադատելի նշանակություն չի կարող ունենալ հետևյալ պատճառաբանությամբ.

Վճռաբեկ դատարանն իր նախկինում կայացրած որոշմամբ անդրադարձել է վերոնշյալ իրավական խնդրին (տե՛ս՝ Ա.Եփրեմյան ընդդեմ Ն.Մանվելյանի՝ անհիմն հարստացման գումարները վերադարձնելու պահանջի մասին թիվ 3-132(ՎԳ) քաղաքացիական գործով Վճռաբեկ դատարանի 27.03.2008 թվականի որոշումը): Մասնավորապես՝ վերոնշյալ որոշմամբ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ օրենքի մեկնաբանության մասին դատարանի իրավական դիրքորոշումը չի ընդգրկվում դատական ակտի պրեյուդիցիալ կապի (նախադատելիության) օբյեկտիվ սահմաններում, այսինքն՝ չունի նախադատելի նշանակություն:

Հետևաբար, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ՀՀ քաղաքացիական վերաքննիչ դատարանի 10.08.2007 թվականի վճռով արտահայտված իրավական եզրահանգումները ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 52-րդ հոդվածի 2-րդ մասի կիրառման հիմք չեն:

Այսպիսով, սույն վճռաբեկ բողոքի հիմքերի առկայությունը Վճռաբեկ դատարանը դիտում է բավարար՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության

Դատական պրակտիկա

օրենսգրքի 227-րդ հոդվածի ուժով վերանայվող դատական ակտը բեկանելու համար:

Միաժամանակ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործի վարույթը ենթակա է կարճման, քանի որ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 109-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի համաձայն՝ դատարանը կարճում է գործի վարույթը, եթե վեճը ենթակա չէ դատարանում քննության, իսկ 236-րդ հոդվածի համաձայն՝ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերի վերանայման արդյունքով Վճռաբեկ դատարանն ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն բեկանում է դատական ակտը և կարճում է գործի վարույթն ամբողջովին կամ դրա մի մասը:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-2412-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել մասնակիորեն: Բեկանել Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 15.02.2008 թվականի որոշումը և գործի վարույթը կարճել:

2. Սույն որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՕԳՈՍՏՈՍ 2008 թ 8 (109)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՈՍԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՈՍԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԸ
(ԱՅՍՈՒՀԵՏ՝ ՎՃՈՍԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2008 թվականի հունիսի 20-ին, դռնբաց դատական նիստում, քննելով Աբրահամ Հաջյանի վճռաբեկ բողոքը Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 13.03.2008 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ հայցի Աբրահամ Հաջյանի, երրորդ անձ Անդրանիկ Ասլանյանի ընդդեմ թիվ 1 Կենտրոն նոտարական գրասենյակի, Կարապետ, Սամվել, Գրիգոր Հաջիյանների՝ ժառանգության իրավունքի վկայագիրն անվավեր ճանաչելու, ժառանգվող գույքն անժառանգ ճանաչելու պահանջի մասին, և ըստ հայցի Կարապետ, Սամվել, Գրիգոր Հաջիյանների ընդդեմ Աբրահամ Հաջյանի, ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի Արաբկիր տարածքային ստորաբաժանման (այսուհետ՝ Կադաստր)՝ կառույցի նախագիծը, 16.09.1957 թվականի հողի գլխավոր հատակագիծը, 26 Կոմիսարների շրջգործկոմի 16.08.1957 թվականի թիվ 13 արձանագրությունը, 23.05.2007 թվականի սեփականության իրավունքի գրանցումն անվավեր ճանաչելու պահանջի մասին,

ՊԱՐԶԵՑ

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը.

Գիմելով դատարան՝ Աբրահամ Հաջյանը պահանջել է անվավեր ճանաչել Կարապետ, Սամվել, Գրիգոր Հաջիյանների անվամբ տրված ժառանգության իրավունքի վկայագիրը և Երևանի Փափագյան փողոցի 2-րդ նրբանցքի թիվ 119 հասցեի բնակելի տունը և 585 քմ մակերեսով հողամասը ճանաչել անժառանգ:

Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 16.11.2007 թվականի վճռով Կարապետ, Սամվել, Գրիգոր Հաջիյանների անվամբ տրված 25.08.2008 թվականի ժառանգության իրավունքի վկայագիրն անվավեր ճանաչելու մասով հայցը բավարարվել է, իսկ մնացած մասով՝ քաղաքացիական գործի վարույթը կարճվել:

Դատական պրակտիկա

Գիմերով դատարան՝ Կարապետ, Սամվել, Գրիգոր Հաջիյանները պահանջել են անվավեր ճանաչել կառույցի նախագիծը, 16.09.1957 թվականի հողի գլխավոր հատակագիծը, 26 Կոմիսարների շրջգործկոմի 16.08.1957 թվականի թիվ 13 արձանագրությունը, 23.05.2007 թվականին Աբրահամ Հաջյանի անվամբ կատարված սեփականության իրավունքի գրանցումը:

Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 26.12.2007 թվականի վճռով Երևանի Փափագյան փողոցի 2-րդ նրբանցքի թիվ 117 հասցեում գտնվող բնակելի տան և 585 քմ մակերեսով հողամասի նկատմամբ Աբրահամ Հաջյանի սեփականության իրավունքի գրանցումն անվավեր ճանաչելու մասով հայցը բավարարվել է, իսկ մնացած մասով՝ քաղաքացիական գործի վարույթը կարճվել:

Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 05.02.2008 թվականի որոշմամբ քաղաքացիական գործերը միացվել են մեկ վարույթում:

Վերաքննիչ դատարանի 13.03.2008 թվականի որոշմամբ Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 16.11.2007 թվականի վճիռը՝ հայցը բավարարելու մասով բեկանվել է և ուղարկվել՝ նոր քննության, իսկ Երևանի Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 26.12.2007 թվականի վճիռը թողնվել է օրինական ուժի մեջ:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Աբրահամ Հաջյանը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան են ներկայացրել Կարապետ, Սամվել, Գրիգոր Հաջիյանները:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, փաստարկները և պահանջը.

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում՝ ներքոհիշյալ հիմնավորումներով:

Վերաքննիչ դատարանը խախտել է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի առաջին մասը, ինչպես նաև 29.01.1991 թվականին ընդունված ՀՀ հողային օրենսգրքի 9-րդ հոդվածը, որը պետք է կիրառեն:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանել է հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանը բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ չի հետազոտել

և գնահատել Հայկական ԽՍՀ Երևանի 26 Կոմիսարների անվան շրջխորհրդի գործկոմի 27.09.1973 թվականի որոշումը, որով Աբրահամ Հաջյանին թույլատրվել է Ջանիբեկ Հաջիյանի հողամասից առանձնացնել իր կողմից օգտագործվող 310 քմ մակերեսով հողամասը, որի արդյունքում չի կիրառվել 29.01.1991 թվականին ընդունված ՀՀ հողային օրենսգրքի 9-րդ հոդվածը, որը պետք է կիրառվեր, և այդ մասով կիրառվել են ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի ժառանգական հարաբերությունները կարգավորող նորմեր, որոնք չպետք է կիրառվեին:

Վերոգրյալի հիման վրա վճռաբեկ բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 13.03.2008 թվականի որոշումը, օրինական ուժ տալ Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 16.11.2007 թվականի վճռին, իսկ քաղաքացիական գործն ըստ հայցի՝ Կարապետ, Մամվել, Գրիգոր Հաջիյանների ընդդեմ Աբրահամ Հաջյանի, Կադաստրի՝ կառույցի նախագիծը, 16.09.1957 թվականի հողի գլխավոր հատակագիծը, 26 Կոմիսարների շրջգործկոմի 16.08.1957 թվականի թիվ 13 արձանագրությունը, 23.05.2007 թվականի սեփականության իրավունքի գրանցումն անվավեր ճանաչելու պահանջի մասին, ուղարկել ստորադաս դատարան՝ նոր քննության:

2.1. Վճռաբեկ բողոքի պատասխանի հիմքերը և փաստարկերը.

Աբրահամ Հաջյանը Մարիամ Ասլանյանի հետ չէր կարող լինել ընդհանուր հողամասի համասեփականատեր, քանի որ Մարիամ Ասլանյանը մահացել է 2000 թվականին, իսկ Աբրահամ Հաջյանը համասեփականատեր է դարձել միայն 23.05.2007 թվականին: Որպեսզի Աբրահամ Հաջյանը դառնար համասեփականատեր, պետք է ունենար Մարիամ Ասլանյանի թույլտվությունը, որը չի ունեցել:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը.

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը՝

1) Հայկական ԽՍՀ աշխատավորների դեպուտատների Երևանի քաղաքային սովետի գործադիր կոմիտեի 14.08.1952 թվականի որոշմամբ Ջանիբեկ Հաջիյանին հատկացվել է Երևանի Արաբկիր 50 փողոցի թիվ 8 հասցեի 585 քմ մակերեսով հողամասը:

2) Հայկական ԽՍՀ Երևանի 26 Կոմիսարների անվան շրջխորհրդի գործ-

04-ՈՍՏՍՈ 2008 8 (109)

ՈՍՏՍՈ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

կոմի 16.08.1957 թվականի թիվ 13/23 որոշմամբ Աբրահամ Հաջյանին թույլատրվել է Ջանիբեկ Հաջիյանին պատկանող շենքին կից կառուցել մեկ սենյակ և միջանցք:

3) Հայկական ԽՍՀ Երևանի 26 Կոմիսարների անվան շրջխորհրդի գործկոմի 27.09.1973 թվականի որոշմամբ Աբրահամ Հաջյանին թույլատրվել է Ջանիբեկ Հաջիյանի հողամասից առանձնացնել իր կողմից օգտագործվող 310 քմ մակերեսով հողամասը:

4) Երևանի Փափագյան փողոցի 2-րդ նրբանցի թիվ 119 հասցեի (նախկին Արաբկիր 50 փողոց թիվ 2) 92,6 քմ մակերեսով բնակելի տունը, ինչպես նաև 585 քմ մակերեսով հողամասը ժառանգության վկայագրի հիման վրա գրանցվել է Մարիամ Ասլանյանի անվամբ:

5) Երևանի Փափագյան փողոցի 2-րդ նրբանցի թիվ 119 հասցեի 92,6 քմ մակերեսով բնակելի տան և 585 քմ մակերեսով հողամասի նկատմամբ՝ որպես Մարիամ Ասլանյանի ժառանգական գույքի, Կարապետ, Սամվել, Գրիգոր Հաջիյաններին 25.08.2007 թվականին տրվել է ժառանգության վկայագիր:

6) 1991 թվականի դրությամբ վեճի առարկա 585 քմ մակերեսով հողամասից 310 քմ հողամասը փաստացի տիրապետել է Աբրահամ Հաջյանը, իսկ 275 քմ հողամասը՝ Կարապետ, Սամվել և Գրիգոր Հաջիյանները:

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

Քննելով վճռաբեկ բողոքը նշված հիմքի սահմաններում՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վճռաբեկ բողոքը հիմնավոր է՝ մասնակիորեն հետևյալ պատճառաբանությամբ.

29.01.1991 թվականին ընդունված ՀՀ հողային օրենսգրքի 9-րդ հոդվածի համաձայն՝ տնամերձ հողամասերը, ինչպես նաև այգեգործության (ամառանոցի) և բնակելի տան շինարարության ու դրա սպասարկման համար Հաստատանի Հանրապետության քաղաքացիների ունեցած հողամասերն անհատույց կարգով թողնվում են նրանց որպես սեփականություն:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը և հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ 1991 թվականի դրությամբ վեճի առարկա 585 քմ հողամասից արդեն իսկ առանձնացված էր 310 քմ հողամասը, որը փաստացի տիրապետել է Աբրահամ Հաջյանը, հետևաբար 29.01.1991 թվականի ՀՀ հողային օրենսգրքի 9-րդ հոդվածի ուժով Աբրահամ Հաջյանը դարձել է իր կողմից գրադեցված 310 քմ հողամասի սեփականատեր:

Դատական պրակտիկա

Վճռաբեկ դատարանն իր նախկինում կայացրած որոշումներում անդրադարձել է վերոնշյալ իրավական խնդրին (տե՛ս Համեստ Վիրաբյան ընդդեմ Լիլյա Սահրադյան՝ հողամասն առանձնացնելու, սեփականության իրավունքը ճանաչելու պահանջի մասին, Լիլյա Սահրադյանն ընդդեմ Համեստ Վիրաբյան, Լիլյա Սկրտչյան՝ հողամասն առանձնացնելու, սեփականության իրավունքը ճանաչելու պահանջների մասին քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 03.02.2006 թվականի որոշումը, թիվ 3-204(ՎԳ)):

Վերը նշվածից հետևում է, որ Ջանիբեկ Հաջիյանի մահից հետո Մարիամ Ասլանյանին ժառանգությամբ կարող էր փոխանցվել 92,6 քմ մակերեսով բնակելի տուն և փաստացի առանձնացված 275 քմ մակերեսով հողամասը, որն էլ վերջինիս մահից հետո որպես ժառանգական գույք փոխանցվել է Կարապետ, Սամվել, Գրիգոր Հաջիյաններին:

Հետևաբար, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Աբրահամ Հաջյանի հայցը՝ ժառանգության վկայագիրն անվավեր ճանաչելու մասով հիմնավոր է մասնակիորեն՝ Մարիամ Ասլանյանի ժառանգական գույքի մեջ ներառված 585 քմ հողամասի՝ իր կողմից օգտագործվող 310 քմ հողամասի մասով:

Ինչ վերաբերում է Աբրահամ Հաջյանին տրված կառույցի նախագիծը, 16.09.1957 թվականի հողի գլխավոր հատակագիծը, 26 Կոմիսարների շրջգործկոմի 16.08.1957 թվականի թիվ 13 արձանագրությունն անվավեր ճանաչելու վերաբերյալ Կարապետ, Սամվել, Գրիգոր Հաջիյանների պահանջին, ապա այն անհիմն է հետևյալ պատճառաբանությամբ.

Սույն քաղաքացիական գործի քննության ժամանակ գործող ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 159-րդ հոդվածի համաձայն՝ պետական մարմինների և դրանց պաշտոնատար անձանց՝ օրենքին հակասող ակտերն անվավեր ճանաչելու կամ նրանց գործողությունը (անգործությունը) վիճարկելու համար հիմք են նշված ակտն օրենքին հակասելը և դիմողի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ և օրենքներով երաշխավորված իրավունքի և (կամ) ազատության խախտման փաստի առկայությունը:

Նշված նորմը սահմանում է վարչական ակտի՝ դատարանի կողմից անվավեր ճանաչման հնարավորություն՝ բացառապես այն դեպքերում, երբ միաժամանակ առկա են երկու հիմք (պայմաններ): Այդ հիմքերն են՝

1. ակտի հակասելն օրենքին,
2. դիմողի՝ ՀՀ Սահմանադրությամբ և օրենքներով երաշխավորված իրա-

Դատական պրակտիկա

վունքի և (կամ) ազատության խախտումը:

Յուրաքանչյուր դեպքում վարչական ակտի իրավաչափությունը վերը նշված հիմքերի սահմաններում որոշելիս դատարանը պետք է ստուգի՝

1. ակտն ընդունած մարմնի (դրա պաշտոնատար անձի) իրավասությունը նման ակտ ընդունելու,

2. տվյալ ակտի նյութական իրավաչափությունը:

Յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում ակտի նյութական իրավաչափությունը գնահատելիս դատարանը պետք է ստուգի գործի փաստերը (այդ թվում նաև վարչական ակտն ընդունելու համար հիմք ծառայած փաստերը) և գնահատի յուրաքանչյուր փաստի իրավական հետևանքները (տե՛ս, օրինակ, Ջավադ Ջաֆարիի ընդդեմ ՀՀ ԿԱ մաքսային պետական կոմիտե՝ վարչական տույժ նշանակելու մասին ՀՀ ԿԱ ՄՊԿ հետաքննության և իրավաբանական վարչության պետի 26.04.2006 թվականի որոշումը վերացնելու պահանջի մասին թիվ 3-2133 քաղաքացիական գործով Վճռաբեկ դատարանի 17.11.2006 թվականի որոշումը):

Մինչդեռ սույն քաղաքացիական գործով չի հիմնավորվել վերոնշյալ փաստաթղթերի օրենքի պահանջներին հակասելու, ինչպես նաև դրանցով Կարապետ, Սամվել, Գրիգոր Հաջյանների որևէ իրավունքի խախտման փաստը:

Այսպիսով, սույն վճռաբեկ բողոքի հիմքը մասնակիորեն հիմնավոր համարելով՝ Վճռաբեկ դատարանն այն դիտում է բավարար՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարություն օրենսգրքի 227-րդ հոդվածի ուժով վերանայվող դատական ակտը բեկանելու համար:

Միաժամանակ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ տվյալ դեպքում անհրաժեշտ է կիրառել ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-րդ հոդվածի առաջին մասի 4-րդ կետով սահմանված՝ ստորադաս դատարանի դատական ակտը փոփոխելու՝ Վճռաբեկ դատարանի լիազորությունը հետևյալ հիմնավորմամբ.

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի ողջամիտ ժամկետում իր գործի քննության իրավունք: Սույն քաղաքացիական գործով վեճի լուծումն էական նշանակություն ունի գործին մասնակցող անձանց համար: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ գործը ող-

Դատական պրակտիկա

ջամիտ ժամկետում քննելը հանդիսանում է Կոնվենցիայի նույն հոդվածով ամրագրված անձի արդար դատաքննության իրավունքի տարր, հետևաբար, գործի անհարկի ձգձգումները վտանգ են պարունակում նշված իրավունքի խախտման տեսանկյունից: Տվյալ դեպքում Վճռաբեկ դատարանի կողմից ստորադաս դատարանի դատական ակտը փոփոխելը բխում է արդարադատության արդյունավետության շահերից, քանի որ սույն գործով վերջնական դատական ակտ կայացնելու համար նոր հանգամանք հաստատելու անհրաժեշտությունը բացակայում է:

Դատական ակտը փոփոխելիս Վճռաբեկ դատարանը հիմք է ընդունում սույն որոշման պատճառաբանությունները, ինչպես նաև գործի նոր քննության անհրաժեշտության բացակայությունը:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-2412-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել մասնակիորեն: Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 13.03.2008 թվականի որոշումը մասնակիորեն բեկանել և այն փոփոխել:

- Կարապետ, Սամվել և Գրիգոր Հաջիյանների անվամբ 25.08.2007 թվականին տրված ժառանգության վկայագիրն անվավեր ճանաչելու վերաբերյալ Աբրահամ Հաջյանի հայցի մասը բավարարել մասնակիորեն՝ անվավեր ճանաչել ժառանգության վկայագիրը՝ 310 քմ մակերեսով հողամասի մասով:

- Կարապետ, Սամվել, Գրիգոր Հաջիյանների հայցը բավարարել մասնակիորեն՝ անվավեր ճանաչել Աբրահամ Հաջյանի սեփականության իրավունքի գրանցումը՝ 275 քմ մակերեսով հողամասի մասով:

2. Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 13.03.2008 թվականի որոշման մնացած մասը թողնել օրինական ուժի մեջ:

3. Սույն որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

04-ՈՍՏՈՍ 2008 8 (109)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

75

Դատական պրակտիկա

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՎՃՌՄԵԿ ԳԱՏԱՐԱՆ

Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌՄԵԿ ԳԱՏԱՐԱՆԻ

ՔԱՂԱՔԱՅԻՄԱԿԱՆ ԴԱՍԱՏԸ

(ԱՅՍՈՒՂԵՏ՝ ՎՃՌՄԵԿ ԳԱՏԱՐԱՆ)

2008 թվականի հունիսի 20-ին, դռնբաց դատական նիստում, քննելով Անժե-
լա Բդոյանի ներկայացուցիչ Լեռնիկ Հովհաննիսյանի վճռաբեկ բողոքը Վե-
րաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 17.03.2008 թվականի որոշման դեմ՝
ըստ հայցի Անժելա Բդոյանի ընդդեմ Երվանդ Կրբաշյանի, երրորդ անձ
Աջափնյակ համայնքի խնամակալության և հոգաբարձության մարմնի՝ երե-
խային արտերկիր դուրս գալու համար համաձայնություն տալուն պարտավո-
րեցնելու, ալիմենտի բռնագանձման և ծնողական իրավունքներից զրկելու
պահանջի մասին,

ՊԱՐԶԵՑ

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը.

Դիմելով դատարան՝ Անժելա Բդոյանը պահանջել է Երվանդ Կրբաշյանին
պարտավորեցնել տալու համաձայնություն՝ երեխային արտերկիր դուրս գա-
լու համար, ինչպես նաև պահանջել է բռնագանձել ալիմենտի գումարը և
Ե.Կրբաշյանին զրկել ծնողական իրավունքներից:

Աջափնյակ և Դավթաշեն համայնքների առաջին ատյանի դատարանի
15.03.2007 թվականի վճռով հայցը բավարարվել է մասնակիորեն:

Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 17.03.2008 թվականի որոշմամբ
Աջափնյակ և Դավթաշեն համայնքների առաջին ատյանի դատարանի
15.03.2007 թվականի վճռի՝ համաձայնություն տալու մասը բեկանվել է, փո-
փոխվել և այդ մասով հայցը մերժվել է: Վճռի մնացած մասը թողնվել է օրինա-
կան ուժի մեջ:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Անժելա Բդոյանը:

Կողմերը Վճռաբեկ դատարան են ներկայացրել 19.05.2008 թվականի հաշ-
տության համաձայնությունը և պահանջել են հաստատել այն:

ՕԳՈՍՏՈՍ 2008 8 (109)

ԴԱՍԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

Վճռաբեկ դատարանի կողմից կողմերին պարզաբանվել է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 110-րդ հոդվածով սահմանված հաշտության համաձայնությամբ գործի վարույթը կարճելու դատավարական հետևանքները:

2. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 33-րդ հոդվածի համաձայն՝ կողմերը դատավարության ցանկացած փուլում կարող են գործն ավարտել հաշտության համաձայնությամբ:

Կողմերի միջև կայացված հաշտության համաձայնությունը ձևակերպվում է գրավոր:

Ուսումնասիրելով 19.05.2008 թվականի հաշտության համաձայնությունը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այն չի հակասում օրենքին և չի խախտում այլ անձանց իրավունքներն ու օրինական շահերը:

Այսպիսով, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ կողմերի ներկայացված հաշտության համաձայնությունը պետք է հաստատել:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 33-րդ, 133-րդ, 236-239-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Հաստատել 19.05.2008 թվականի հաշտության համաձայնությունը՝ հետևյալ բովանդակությամբ.

«ՀԱՇՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՍԱՉԱՅՆՈՒԹՅՈՒՆ

ք. Երևան

«19» 05.2008թ.

Մենք՝ մի կողմից Երվանդ Կրբաշյանս, մյուս կողմից՝ Անժելա Բդոյանս, այսուհետ միասին՝ Կողմեր, Անժելա Բդոյանի հայցով ընդդեմ Երվանդ Կրբաշյանի, երրորդ անձ՝ Աջափնյակ համայնքի խնամակալության և հոգաբարձության մարմնի՝ Ե.Կրբաշյանին համաձայնություն տալուն պարտադրելու, ծնողական իրավունքներից զրկելու, ալիմենտի բռնագանձման պահանջի մասին ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի թիվ 08-1202 գործով

Դատական պրակտիկա

17.03.2008թ. որոշման դեմ Անժելա Բոդյանի վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վճռաբեկ դատարանում գտնվելու ժամանակ կնքեցինք սույն հաշտության համաձայնությունը հետևյալի մասին.

Ես՝ Երվանդ Կրբաշյանս, կնքելով սույն հաշտության համաձայնությունը, տալիս եմ իմ համաձայնությունն առ այն, որ իմ երեխայի՝ Էրիկ Երվանդի Կրբաշյանի մայրը՝ Անժելա Բոդյանը, մինչև երեխայի չափահաս դառնալը, երեխայի բուժման, ինչպես նաև հանգստի, հոգևոր և ֆիզիկական զարգացման նպատակով արտերկիր տանելու կապակցությամբ յուրաքանչյուր անգամ կարող է առանց իմ կողմից առանձին համաձայնություններ ստանալու դիմել համապատասխան մարմինների, երեխայի համար ստանալ Հայաստանի Հանրապետությունից ելքի թույլտվությամբ անձնագիր (անձնագրեր):

Ես՝ Անժելա Բոդյանս, պարտավորվում եմ, Երվանդ Կրբաշյանի կողմից սույն հաշտության համաձայնության 1-ին կետում նշված պարտավորությունը կատարելու համար մեր երեխային՝ Էրիկ Կրբաշյանին, մինչև արտերկիր տանելը, այդ մասին տեղեկացնել Երվանդ Կրբաշյանին՝ վերջինիս հայտնելով Է.Կրբաշյանին արտերկիր տանելու նպատակը, ժամանակահատվածը և այն վայրը, ինչպես նաև Երվանդ Կրբաշյանին նախապես տեղեկացնել երեխայի՝ Է.Կրբաշյանի, Հայաստանի Հանրապետություն վերադարձի օրվա և ժամի մասին:

Կողմերս համաձայն ենք ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի թիվ 08-1202 գործով 17.03.2008թ. որոշման՝ ծնողական իրավունքներից զրկելու և ալիմենտի բռնագանձման պահանջի մասերով տրված լուծման հետ, ինչպես նաև համաձայն ենք, որ այդ մասերով ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 17.03.2008թ. որոշումը մնա օրինական ուժի մեջ:

Կողմերս պարտավորվում ենք, որ սույն հաշտության համաձայնությամբ ստանձնած պարտավորությունները կատարելու ենք պատշաճ և կամավոր, իսկ Կողմերից որևէ մեկի կողմից սույն հաշտության համաձայնության պահանջները կամավոր չկատարվելու դեպքում, համաձայն ենք, որ այն կատարվի ՀՀ արդարադատության նախարարության դատական ակտերի հարկադիր կատարման ծառայության միջոցով:

Կողմերիս հաշտության համաձայնության հետևանքները հայտնի են, ուստի ՀՀ վճռաբեկ դատարանին խնդրում ենք այն հաստատել:

09.05.2008 2008 8 (109)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

Երվանդ Կրքաշյան

ստորագրություն

Անժելա Բդոյան

ստորագրություն»:

2. Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 17.03.2008 թվականի որոշումը բեկանել և քաղաքացիական գործի վարույթը կարճել:

3. Սույն որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՕԳՈՍՏՈՍ 2008 8 (109)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

79

РЕЗЮМЕ

РЕЗЮМЕ

РЕЗЮМЕ

**РАЗГРАНИЧЕНИЕ УСЛОВИЙ И ОСНОВ СУДЕБНОГО
РАЗБИРАТЕЛЬСТВА В УСКОРЕННОМ ПОРЯДКЕ**

ГЕВОРГ БАГДАСАРЯН

***МЛАДШИЙ СПЕЦИАЛИСТ СЛУЖБЫ ПРАВОВЫХ
(ЮРИДИЧЕСКИХ) ЭКСПЕРТИЗ АППАРАТА
АППЕЛЯЦИОННОГО УГОЛОВНОГО СУДА РА***

По мнению автора основа применения разбирательства в ускоренном порядке это то условие, осуществление которого обязывает суд рассматривать возможность разбирательства в ускоренном порядке. По убеждению автора единственной основой применения особого порядка разбирательства является просьба (иск) обвиняемого. Очевидно, что обсуждаемая проблема носит более теоретический характер, так как все требования, установленные законом, имеют равное значение для судебных разбирательств в ускоренном порядке. В независимости от того, какое законное требование будет условием или основой в рассматриваемой проблеме, недостаточность любого из них сделает невозможным применение особого порядка судебного разбирательства.

**ЮРИДИЧЕСКАЯ ПОДДЕРЖКА ЗА СЧЕТ
ГОСУДАРСТВЕННЫХ СРЕДСТВ КАК ФИНАНСОВЫЙ
ЭЛЕМЕНТ ПРАВА ДОСТУПНОСТИ ПРАВОСУДИЯ**

УНАН ТЕР-ВАРДАНЯН

***СОВЕТНИК ПРЕДСЕДАТЕЛЯ КАССАЦИОННОГО СУДА РА,
АСПИРАНТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ АКАДЕМИИ УПРАВЛЕНИЯ***

В статье автор пишет о том, что юридическая помощь за счет государства является составляющей частью доступности суда и финансового элемента права справедливого слушания дела. Автор пишет также, что государство является носителем позитивных обязанностей во всех тех случаях, когда, вследствие неполучения юридической помощи ущемляется право личности о доступности правосудия, справедливом слушании дела и государственной поддержке. Автор считает необходимым создание соответствующей правовой структуры, которая бы смогла обеспечить лицам возможность получения юридической помощи за счет государства.

04-050801 2008 8 (109)

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԲՆԴԱՅԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ**

80

РЕЗЮМЕ

РЕЗЮМЕ

РЕЗЮМЕ

**ДЕНЬ ОТКРЫТЫХ ДВЕРЕЙ В ОДНОМ
ИЗ НЕМЕЦКИХ СУДОВ**

РАЙНЕР ФРАЙ

В своей статье Райнер Фрай подробно представил процесс проведения дня открытых дверей в одном из немецких судов. Автор находит, что судьи, суд и судебные процессы должны быть максимально открыты для общественности, и отмечает, что проведение разного рода мероприятий и дней открытых дверей в частности очень способствует публичному освещению судебной системы. В статье автор подробно перечисляет все пункты проведения дня открытых дверей и отмечает, что и судам, и судьям есть что показать и это мероприятие представляет возможность продемонстрировать их деятельность. Автор отмечает, что важно, чтобы в этот день в суде принимали участие особо важные лица (мер, министр юстиции), что значительно повысит интерес граждан ко дню открытых дверей в суде и к правосудию вообще. Заключает статью наглядными примерами в виде фотографий и пояснениями к ним.

**ЗАМЕЧАНИЯ ПО ПОВОДУ ПРОБЛЕМ
В 225 СТАТЬЕ ГК РА**

НОРА КАРАПЕТЯН

АСПИРАНТКА КАФЕДРЫ ГРАЖДАНСКОГО ПРАВА ЕГУ

Автор посвятила свою статью анализу “Право ГК использования жилой площади”. Эта статья сейчас одна из самых актуальных. В статье автор подвергла анализу промахи, нашедшие место в ГК, указывая все те противоречия, которые есть в разных частях статьи и выявила все несоответствия с другими статьями. Научное, теоретическое и практическое значение статьи заключается в том, что подробно анализируя отношения, возникшие по поводу использования жилой площади, автор предлагает им решения естественным путем. Сделанные в статье выводы и предложения могут быть полезны как в правосозидательной, так и в правоприменительной деятельности.

04-05-08 2008 8 (109)

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ԲՆԱԿ**

81

РЕЗЮМЕ**РЕЗЮМЕ****РЕЗЮМЕ**

К ВОПРОСУ О ВОЗРАСТНОЙ СПЕЦИФИКЕ ЮВЕНАЛЬНОГО ПРАВА И ЮВЕНАЛЬНОЙ КРИМИНОЛОГИИ

СУМБАТ СУМБАТЯН

Автор убежден, что надо выделить ювенальное право в понятие права вообще, но считает нецелесообразным издание специального закона о правах детей. Автор считает, что преступления, совершаемые несовершеннолетними, надо выделить в специальную группу. Под “ювенальной преступностью” предлагается понимать совокупность преступлений, совершаемых лицами в возрасте от 13 до 22 лет, хотя есть и другие возрастные границы: от 14 до 29 лет. Ювенальную преступность можно структурировать следующим образом:

- а) особо тяжкие преступления (от 12 до 14 лет),
- б) преступления несовершеннолетних (от 15 до 17 лет),
- в) преступления молодежи (от 18 до 22 лет).

ЭКВИВАЛЕНТНАЯ И ЭФФЕКТИВНАЯ ЗАЩИТА ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ПРАВ В НОРМАХ ГРАЖДАНСКОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА

ВАРДАН БЕЖАНЯН

***АСПИРАНТ ТРЕТЬЕГО КУРСА КАФЕДРЫ
ГРАЖДАНСКОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА
ЮРИДИЧЕСКОГО ФАКУЛЬТЕТА ЕГУ***

Практика дел относительно окружающей среды показывает, что часто возникают ситуации, когда только запрет на некоторые действия недостаточен для защиты экологических прав. В таких случаях необходимо осуществить некоторые меры.

В контексте эффективных и эквивалентных мер надо обсудить также вопрос законных возможностей по пресечению ущерба в будущем.

09-05-08 2008 8 (109)

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԴՆԵՏԱՆԱԿԱՆ ԲՐԱԴՐԱԿՆԵՐ**

РЕЗЮМЕ

РЕЗЮМЕ

РЕЗЮМЕ

**АКТУАЛЬНОСТЬ, СОСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМЫ
ИЗУЧЕНИЯ ИСТОРИИ
АРМЯНСКОГО НАРОДА**

АРМЕН ЕСОЯН

***НАЧАЛЬНИК ВНУТРЕННЕГО ОТДЕЛА ПРИ УПРАВЛЕНИИ
ВНУТРЕННЕГО МОНИТОРИНГА И КОНТРОЛЯ
ГОСУДАРСТВЕННОЙ НАЛОГОВОЙ СЛУЖБЫ РА***

Речь идет об исследовании истории армянского права, которое может восстановить реальную картину армянской правовой системы, что может существенно повлиять на развитие правовых систем соседних государств. Важным исследовательским направлением современной армянской правовой системы должен стать сопоставительный анализ российской и армянской правовых систем, что обусловлено целым рядом факторов. Это предполагает более углубленное взаимное изучение правовых систем, законодательства и правовой практики. Углубление российско-армянского правового сотрудничества, всесторонние контакты будут способствовать не только сближению национальных правовых систем, но и расширению и развитию культурных связей.

**НАТО: РЕГИОНАЛЬНАЯ
ИЛИ УНИВЕРСАЛЬНАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ**

АЛЕТТА АРУТЮНЯН

Из статьи следует, что в новом международном положении НАТО перестает быть только региональной организацией, и рамки деятельности организации Североатлантического альянса постепенно выходят за границы Северной Атлантики. Этот процесс можно называть по-разному: расширение НАТО, глобализация НАТО, универсализация НАТО. Но главное не название, а то, что в случае принятия в состав НАТО ряда стран, деятельность альянса будет иметь влияние на всю международную систему, а не только на регион, отмеченный в Вашингтонском договоре.

04-ՈՍՏՈՍ 2008 8 (109)

ՈՍՏՈՍ
Ինֆորմացիոն Բյուրո

83

Թեւավոր խոսքեր

Այն մարդիկ, որոնք մշտապես ժամանակ չունեն, սովորաբար ոչինչ չեն անում:

ԼԻԽՏԵՆԲԵՐԳ

Մարդիկ ծիծաղելի են լինում այն ժամանակ, երբ ուզում կամ ձգտում են լինել ոչ այն, ինչ կան:

ԼԵՈՊԱՐԴԻ

Անհեռատես մարդիկ հավատում են հաջողությանը, ուժեղները՝ պատճառին ու հետևանքին:

ԷՍԵՐՍՈՆ

Ով լավ գինակիր է եղել, կարող է և լավ նահանգապետ լինել:

ՍԵՐՎԱՆՏԵՍ

Ամենադժվար արվեստը կառավարելու արվեստն է:

ԿԱՐԼ ՎԵԲԵՐ

ՕԳՈՍՏՈՍ 2008 8 (109)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

84

ԻՐՏԵԿ

ՀՀ ԳՈՐԾՈՂ ՕՐԵՆՍԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՁԵՐ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉՆԵՐՈՒՄ

«ԻՐՏԵԿ» իրավական տեղեկատվական-որոնողական համակարգը Հայաստանի Հանրապետությունում օրենքների և այլ իրավական ակտերի ամենալիարժեք համակարգն է, որում ընդգրկված են ավելի քան 40000 իրավական ակտեր՝

- * ՀՀ Սահմանադրությունը, ՀՀ օրենքները և օրենսգրքերը,
- * ՀՀ նախագահի նորմատիվ հրամանագրերն ու կարգադրությունները,
- * ՀՀ սահմանադրական դատարանի որոշումները,
- * ՀՀ կառավարության և վարչապետի որոշումները,
- * ՀՀ կենտրոնական բանկի նորմատիվ ակտերը, ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարության, ՀՀ պետական եկամուտների նախարարության և մյուս գերատեսչությունների կողմից ընդունված նորմատիվ ակտերը:

Ակտերը տրված են մինչ այսօր նրանցում կատարված փոփոխություններով և լրացումներով: Տրված են նաև ակտերի ժամանակային տարբերակները:

Համակարգում ընդգրկված են ՀՀ օրենսդրության մեջ կիրառվող ավելի քան 9000 հասկացություն պարունակող ՀՀ-ում համակարգչային միակ իրավաբանական ու տնտեսագիտական բացատրական բառարանները:

Իրավական տեղեկատվական կենտրոն, հեռ. 52-79-50 URL: www.IRTEK.am
Երևան, Արծյան 36 ֆաքս. 56-90-85 E-mail: info@IRTEK.am